

Razne povesti.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

1912.

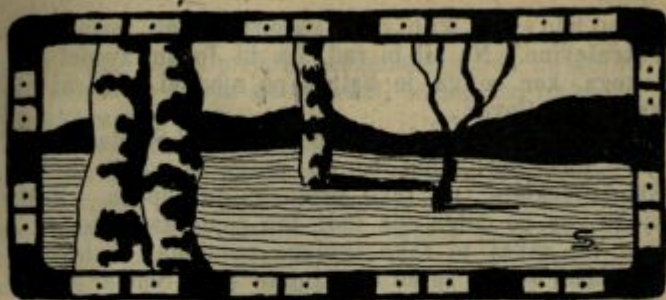
Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

44874

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

030021593

Konec povesti . . .

Spisal Fr. S. Tratnik.

Dalo je bilo tako lepih januarjevih popoldni, kakor je bilo ono, ko so pokopali pri Svetem Križu Petruševo Terezijo.

Vreme je tudi pripomoglo, da je bil pogreb tako lep in veličasten. Iz bližnjih fará so prihiteli tisti dan njeni znanci in sorodniki, da vidijo zadnjič še — mrtvo Petruško, blago ženo in skrbno gospodinjo.

Dobro so poznali daleč naokrog rajnico. Zato so prišli k njenemu pogrebu, da se na tem težkem potu poslove od nje.

V gručah so se vračali ljudje s pokopališča. Kakor navadno, vedeli so povedati mnogo, mnogo: o življenju rajnice, o njenem gospodinjstvu in o vsem, kar so vedeli. Vedeli so pa veliko . . .

„Verjemite, ljudje, nihče drugi je ni spravil, kakor on sam s svojo brezobzirnostjo in trmo,“ je zapupno tiho povedal vaški črevljar Smolar svojim prijateljem in se ozrl nazaj po poti, da bi ga nemara

ne bil kdo slišal, ki bi nesel na nos Jovanu, gospodarju Petruševine. Ne bil bi rad, da bi Jovan zvedel kaj takega, ker se ga je bal in po njegovi misli ni nič kaj prida človek...

„Oh, res je škoda rajnice,“ je začel Smolar znova.

„Res, res! Ona bo pa sedaj še večja revica. Škoda dekleta, pa tako pridnega in lepega. Boste videli, ne bo dolgo, pa tudi ona pojde za materjo... Bog ve, zakaj je tako usojeno sedaj nad to hišo — in včasih — ali se še spominjate — ti Smolar boš že še pomnil, ko je še gospodaril rajnice stari oče Štefan, kako je bilo... Srečo so imeli, da boljše želeti ni bilo treba. Sedaj pa komaj, komaj... Pa da bi še rajnica ne bila tako skrbno gospodinjala in varčevala — pa bi že šlo vse gospodarjenje po vodi... Hm... hm... in kdo je kriv vsega tega, kdo nosi ta težki greh na svoji vesti? Možje, veste kaj, predaleč je zašel Jovan. Kaj pa šele sedaj, po njeni smrti — bogve kakšen bo. Dekleta se naj Bog usmili! Sam pa naj že dela, kakor hoče,“ govoril je stari Balantin, ko je prišel do svoje hiše.

„Pa srečno,“ je voščil znancem in izginil v hišo.

Drugi so pa šli večjidel molče naprej svojo pot in so premišljali usodo, težko in grenko, ki je jela zadnja leta preteti družini Petruševi...

Precej je že dosegla: mater je pokopala, njeno hčerko, osemnajstletno Merico, živahnih oči, težke, počasne hoje, pa je obtežila z velikim in težkim bremenom: na dušo ji je pala smrtnonevarna boleost, v kosti in mozeg pa so se ji vsesale skrbi in bojazen.

„Dolgo ne bo,“ so navadno pristavljali vaščani, ko so govorili o Jovanu, o Merici in o rajnici.

I.

Ljudje so se bili s pokopališča polagoma razšli in zopet so zaživeli tam ob križih veličastni trenotki,

ob katerih se zdi človeku tako tožnoradostno, ob katerih bi takoj dobil prijetno razpoloženje, da bi molil dolgo, dolgo — ali pa se razjokal, če mu kaj trpkega in grenkega teži dušo.

Ob Petruškinem grobu je ostalo le še nežno dekle, Petruškina hčerka. Ko je zadnji zaprl za sabo pokopališčna vrata, pokleknila je Merica na materin grob. Roke je sklenila, a molila ni — jokala je, kakor še nikdar v življenju. In kako tudi ne? V teh kratkih urah je izgubila mater, blago, skrbno mater, ž njo je izgubila, zdelo se ji je, pol svojega življenja. Dosedaj je živela in rastla ob materi, veselila se je ž njo ob prazničnih urah, a še veliko več trpela. In vendar se ji zdi, da današnje trpljenje ni niti poldanska senca napram temu, kar je že prestala.

Pred njo se je vrstilo do pičice vse preteklo življenje in zaskrbelo jo je, kaj šele bo. Če se oče ne umiri... Zaradi nje je tak — in moj Bog, zakaj? Zaradi nje sta toliko trpeli z materjo.

V stolpu Sv. Križa je odbilo pet. Z neba je izginila solnčna luč, le še zadnji žarki so se vozili na žarnih oblačkih k zatonu. Mrak pa je čimbolj tiščal k tlom, z njim je postajal mraz. Megla je ovila križe na pokopališču, da so bili videti, kakor visoke, bledosive postave.

Merico je zazebló in jo postalo strah. Vstala je in kakor hitro je mogla, odhitela iz vrta pokopanih.

Zunaj se je oddehnila, a že jo je jela moriti skrb, kako bo neki sedaj doma. Skrbelo jo je, da ji je prihajalo pošteno vroče, čeprav je kroginkrog gospodaril uprav januarjev mraz.

Nekaj časa je hodila po poti, potem jo je zavela na stezo čez Jakobov travnik, da bi prišla čimprej domov, čeravno je zatrepetala pri misli, kaj bo doma, ko bo stopila čez prag? Kako dobro bi se ji zdelo, da bi ne bilo doma očeta — pravzaprav očima...

Ob oglu Jakobovega kozolca pa je zagledala luč v spodnjih oknih domače hiše.

„Doma je,“ je zadržala, in noge so se ji zašibile; kakor bi imela stopiti na gada, je odskočila in vsa zasopla je stopala po vrtu pod oknom. Vspela bi se bila, da bi pogledala, kaj dela, pa ni marala, ker bi jo videl.

Rahlo je pritisnila na kljuko vežnih duri, odprle so se pa škripaje in iz veže je udaril duh po mrliču, da je deklica nehote stopila korak nazaj.

Tiho in oprezno kakor tat se je ustavila pri hišnih durih in uho je pritaknila tik h ključavnici. Zdelo se ji je, da čuti težko sapa, ki prihaja iz sobe — pa to ni bila težka sapa, bil je njen notranji trepet in nemir, in močno bitje njenega srca jo je motilo.

Ojunačila se je, naj ji reče, kar hoče — pa saj nocoj ne bo tak . . . Odprla je in potihem vstopila. Jovan je sedel za mizo, podprt z obema rokama. Ali ni slišal, ali ni hotel: pogledal ni, kdo je vstopil. Kakor bi bil zamišljen v velike in važne misli . . .

Merici se je zdelo dobro; sedla je v kot k peči, da ni bila obsevana od luči, ki je visela nad mizo.

V sobi je bil svečanosten mir, vse je bilo tiho in mirno, še sence, ki so padale od luči, se niso zgibale po stenah.

Merica je razmišljala; sredi sobe je videla mrtvaški oder, na njem je ležala bleda, upadla, izmučena žena — njena mati, obsevana od dvoje voščениh sveč. Na obrazu ji je vsekán izraz, ki ga čuti tudi sama. Na prsih ima roke sklenjene v molitev, ki jo je molila zadnjo — za svojo hčerko . . . Ob odru se pa ustavljajo znani ljudje iz vasi, kropé mrliča in po prstih stopajo nazaj. Posedejo na klop pri peči in začno govoriti potihem . . .

Utrudila se je bila Merica v teh svojih mislih, podprla je glavo z desno dlanjo in zaspala . . . Bil bi popolen mir v sobi, da se ni čulo dihanje spečih,

Jovana in Merice, in da ni zdaj pa zdaj zašumel plamen v svetilki . . .

* * *

Sredi noči se je deklica kar naenkrat prebudila. Tako jo je nekaj stiskalo, da skoraj sopsti ni mogla. S plašnim očesom je pogledala po hiši; bilo je napol temačno. Luč je umirala, steklo pa je bilo vse začrnelo in na stropu je bila precejšnja črna lisa. Iz stekla pa se je še vedno kadil črni dim in po vsej hiši ga je bilo dosti.

Vstala je in potihoma šla k oknu ter ga odprla. V sobo je buhnil svež nočni zrak, da je kmalu postalo v hiši hladno.

Vzela je luč iz svetilnika in jo upihnila. Postavila pa je na mizo svečnik in prižgala konec sveče, ki ji je ostal od prejšnjega dne.

Pa je šla zopet na peč — in vzdihnila je globoko . . . Ko se je zbudila, jo je tiščalo; nadlegovale so jo v spanju težke in grozne sanje — zakričala bi bila, pa ni mogla, ker nekdo jo je tiščal k tlom, zagrabil jo za vrat, da ji je z močnim sunkom butnila kri v glavo in v najhujšem se je predramila . . . S prvim pogledom se je ozrla na klop za mizo; še vedno je spal Jovan, obrnjen v zid.

„Hvala Bogu, saj ni resnica,“ je vzdihnila in si oddahnila z dolgim dihom.

Zopet je naslonila glavo v dlan, po malem zadremala, toda zaspala ni.

Mnogo je mislila — in te njene misli so bile nestalne, begajoče sem in tje, zraven pa je še čula vsak Jovanov dih in stresnila se je, če se je očim preobrnil na trdem ležišču.

Ko se je jelo po malem daniti, je vstala in šla v kuhinjo pripravljat očimu zajtrk, zase ne, ker se ji ni ljubilo.

Pravkar je bilo odzvonilo sedem, ko se je Jovan prebudil in vstal s klopi; dekle pa mu je prineslo

zajtrk — molče je postavilo skledico s kavo predenj in tiho odšlo. Očim je gledal za njo in nek nasmešek se mu je izžrel iz prepitih ustnic. Kave pred seboj se ni dotaknil.

Kakor da bi mu bil nekdo povedal nekaj v obraz, je vstal in odšel iz hiše. Merica v kuhinji ga je čula. Skočila je k oknu, da bi videla, kam gre. Šel je po vasi med hišami, dokler se ni izgubil v megli . . .

„Najbrž spet k Tomažurki . . . oh Bog, daj, spreobrne ga!“

Pokleknila je pred podobo Marije, da bi molila, a prevladalo jo je čudno brezčutje, v teh minutah bi ne občutila niti največjega gorja.

Pospravila bi bila po sobi, pa ni mogla; ni se ji hotelo, pa se ji ni . . .

Pokleknila je na stol k oknu in gledala po vasi. Meglo so solnčni žarki spili in osušili pot, ki je bila vlažna.

Umaknila se je megla in videlo se je do Tomažurke, opaziti pa dekle vseeno ni moglo, če je očim v hiši, če spet pije —

V tistem pa je prišel pod okno Hladnikov Vid in potrkal na šipo ter se zasmel nagajivo, češ, poglej jo, kako je zamaknjena.

Deklica ga ni opazila, šele ko je potrkal, se je ozrla in prestrašena zdrsnila s stola. Mislila je že, da se je očim vrnil odkod.

Vida pa se ni bala; vedela je, da je pošten mladenič, ki ji ne bo hotel huđega. Spomnila se je, da ji je mati že parkrat rekla, da kadar bi potrebovala gospodarja, bi ji brž svetovala Hladnikovega Vida.

„Dobro jutro, Merica! Kaj si tako zamišljena! Pusti, pusti žalost! Saj veš, enkrat —.“ Ni hotel dokončati stavka, zdelo se mu je, da bi ji z besedami privabil solze v oči.

„Saj veš, Vid, kako je . . . Kmalu po sedmih je spet šel.“

„Saj sem ga srečal pod Kovnikom.“

„Torej ni šel k Tomažurki,“ je vzkliknila vidno zadovoljnejša, kakor bi ji bila odlegla velika in težka boleost. Lepe misli so se ji rodile iz tega: Saj je vendar še blag moj oči! In zažarela ji je v srcu ljubezen do očima znova, skoraj bi bila že popolnoma umrla. Obljubila si je, da mu hoče odslej kolikor moči prigovarjati. Dosedaj se ni nikdar zmenila. A odslej hoče . . .

„Srečal si ga, praviš. Stopi, stopi v hišo — boš povedal.“

Vidu je bilo vabilo po volji. Dolgo je že želel, da bi se kolikor mogoče zbližal s tem dekletom. Iskal je vednih priložnosti, a najti ni mogel nobenih. Jovan ga ni pustil v hišo, mati Terezija se ga je pa preveč bala, da bi mu bila kaj dovolila. Miroljubna je bila in ni hotela delati zdražbe v družini, ker je spoznala, da bi bilo potem še slabše. „Nič se ne boj, dekle,“ je dejala večkrat hčerki, „bo že samo po sebi prišlo in ni treba zato nikakega hrušča in prepira.“

V sobi sta sedla za mizo k oknu. Merici je bilo posebno na tem, da bi izvedela kaj več, kam je šel očim, ker sklepati je jela, da bo se nemara poboljšal, zato je ponovila vprašanje:

„Srečal si ga — povej, povej, kam je bil namenjen, kaj praviš?“

„Pod Kovnikom sem ga srečal; posebno čudno se mi je pa zdelo, da mi je danes odzdravil, ko mi že ni, odkar se prav ne moreva —.“

Vid ni mogel ob koncu drugače, da se je nasmehnil in verno pogledal v dekletove oči in zdelo se mu je, da se je tudi v teh pri zadnjih besedah nekaj spremenilo.

„— Vendar mi drugega ni rekel nič. Vrh klanca sem se ozrl za njim, šel je proti Brumnovim. Počakal sem še toliko časa, da je stopil v hišo. Zato sem se namenil prav k tebi. Moral bi bil namreč v Karlovec po pšenične moke. Bom pa nazaj grede opravil.“

Deklica ga je gledala med govorjenjem zaupno in videlo se ji je, da je zelo zadovoljna, da je celo vesela, da jo je Vid obiskal.

„Kaj meniš,“ ga je vprašala ljubeznivo, „kaj ima z mojim varuhom opraviti? Radovedna sem —.“

„Nič, nič, brez skrbi bodi; bova že zvedela. Pove nama Brumen sam, če ne danes, pa jutri. Zvedela bova! — Bog ve, kakšne namene ima. Nemara ima v mislih naju. — Ko bi vedela, koliko preglavic mi dela tvoj očim! Povedal sem ti že večkrat, saj se spominjaš, ob nedeljah, ko sem te dohitel na poti od maše. Čez vaš prag nisem smel stopiti. Tvoja blaga mati me je pa vedno tolažila: nič ne toguj, Vid, nič, saj bo samo po sebi prišlo, ko bo čas in če te dekle hoče . . .“

Malo je prenehal, potem je pa še pristavil:

„Kaj pa ti praviš k temu, kdaj bo prišel čas in — ali me res hočeš?“

Napravil je obraz v gube, kakor ga uberemo, kadar nam je pričakovati velike odločnosti: ali „da“, ali „ne“.

„Prosim te, saj veš, da sem ti že tolikrat in tolikrat ponovila! Samo očim, ne vem, kako sprejme. Prizadevala si bom odslej in prigovarjala mu bom. Da bi le pomagalo!“

Oba sta se zamislila v svoje težnje: ljubita se in rada, še več ko rada bi postala mož in žena. Ali med nju je stopil človek z zlobnimi nameni ter ju razločil, da bi ustregel in zadovoljil svojim strastem . . .

II.

Pri Brumnovih je vstopil Jovan. V kuhinji je vprašal dekle Jerico, če je stari doma.

„Je, kar notri pojdite, pri peči sedi.“

Gospodinji, ki je ravno oskrbovala živino, pa je šla povedat, da je prišel tisti pijani Jovan.

Obe ste se čudili, kaj bi imelo to pomeniti, da je prišel Jovan, ko je le malokdaj prestopil prag njihovega doma — več let ga že ni bilo. In govorilo se je, da si niso prav eno.

Ženske, radovedne kakor vedno — seveda tudi Jerica in gospodinja niste izostali, hitele so v stransko sobico, da bi tam poslušale celo zgodbo Jovanovo.

Stari Brumen je sedel pri peči in je ravno hotel iztrkati pepel iz pipe, ko ga je pozdravil vstopivši Jovan:

„Bog daj dobro jutro, oče Brumen!“

„Bog daj, Bog daj!“ je odgovoril Brumen z začudenjem, da je pozabil celo pepel iztrkati. „Tebe pa že dolgo ni bilo pri nas! Prav, prav, se bomo pa kaj pomenili. — Ej, Jerica, Jerica, pridi malo v hišo!“ je zaklical starec.

Jerica, mlado čedno dekle, je prihitela v sobo vsa zasopla, kakor bi bila pritekla od bogve kako težkega dela — pa ne iz stranske sobe, kjer je pasla radovednost.

„Daj kruha na mizo in sadjevca prinesi,“ ji je ukazal gospodar.

V petih minutah, še prej, je bilo na mizi vse: kruh in bokal s sadjcem in majhen kozarček.

„Sedaj pa, Jovan, kar odreži kruha, in požirek dobrega sadjevca ti tudi ne bo škodil — verjemi,“ mu je postregel očanec in sedla sta skupaj za mizo.

Najprej sta govorila tako o vsakdanjih stvareh, o domačiji. Potem pa je prešel govor na rajno Terezijo in Brumnov oče je omenil mnogo. Jovana se ni bal, zato mu je tudi mnogokaj očital. Jovanu pa se je poznalo, da so ga te Brumnove besede zadele težko. Močno sram ga je bilo, ni vedel kaj početi; v svoji zmedenosti je brskal z roko po drobtinah, ki so bile stresene po mizi, z desnico pa je vrtil kozarček pred seboj. Očitaneje ga je zadelo težko. Upal si ni reči besedice v svojo obrambo. Osemdesetletni starček mu

je odkrival njegovo vest tako dobro, da je pošteno občutil v svoji duši.

Sprva se je v mislih jezil sam nad seboj: čemu si prišel sem, da ti tu zmivajo oči — in dušo; in še mu je bilo na misli: dušo tvojo — črno.

Potem mu je bilo pa žal, ker toliko si je vendar dal dopovedati, da je kriv . . . in mnogo kriv zaradi prezgodnje smrti svoje žene in bolehavosti svoje pastorke. Kesal se je te hipe, res kesal — ali, po toči zvoniti je prepozno, pravijo.

In res je tako.

Žena je umrla . . . Hčerka pa doma boleha.

Eno je prepozno, drugo se da nemara še popraviti, — ne nemara, gotovo se da.

In tako je prišla beseda do njegove pastorke, Terezine hčerke.

„Povedati ti moram, ti si neusmiljen ž njo. Glej, da še njo pripraviš do groba! Ali moraš piti? Oh, koliko bi bilo bolje na tvojem domu, da te nima vragova pijača v svoji oblasti! Zaradi te tvoje strasti se ti je rodilo gorje na gorje, se ti rodi in se ti še bo — ako ne pustiš pijače, ako ne premagaš svoje strasti. Sedaj tožiš, kako slabo se kmetuje; vprašam te, kako so pa nekda? Bogati so bili, ker so delali, ne pa popivali po zakotnih krčmah in beznicah. Sedaj si pa do vratu v dolgéh. Ne misli, da ti nemara privoščim tvojo nesrečo, Bog varuj; ne, verjemi mi, hotel bi ti dati marsikak svet, pa do danes te že nekaj let ni bilo pri nas. Nekaj bi ti povedal: po vasi že povsod govore, da te pridejo danes ali jutri rubit; do tvojih ušes to seveda ne pride. Ali pomni — to pa sem jaz sam prepričan, da je Tomažurka, pri kateri piješ, šla že parkrat v mesto in gotovo ne zastonj. Boji se, ker vidi, kako je, da ne pride ob denar.

Pomisli, ljubi Jovan, kako bi bilo, recimo, da danes prinese eksekutor rubežen! Kako bi bilo s teboj, kako s punico? Kam bi se djal? Brez denarja spredi

in vzadi! Pomisli, Jovan, samo pomisli! Za dekle bi že bilo; ima še denarja pri meni, katerega mi je izročil njen skrbni in modri oče. Ob zadnji uri mi je rekel: „Kar sem zapustil dekletu, spravi in shrani ti, ker Bog ve, kako še pride v življenju. Pri tebi pa vem, da je varno in brez skrbi. Po svetu je ne pusti!“ — To mi je izročil moj najiskrenejši prijatelj in to hranim v sebi še vedno.

Vidiš, dekletu bi se ne godilo slabo. Kapitala je, in obresti se tudi stekajo.

Ti bi pa bil na vse zadnje na cedilu, pomisli, gotovo: v slučaju rubežni, denarja od nikoder, iti bi moral s trebihom za kruhom. Nič bi ne pomagalo. Zato pomisli!“

Stari Brumen je prenehal in se globoko oddahnil. To pa je porabil Jovan za svoje strune:

„Oče Brumen, ravno zaradi tega sem bil danes namenjen sem. Premišljal sem — posebno snoči doma — in še tole pismo me je vznemirjalo... dobil sem ga prej ta dan. Navadno je plačevala žena in oddajala davke. Pred smrtjo pa mi ni omenila nič o kakih neplačanih davkih. In biti mora že precej časa, kar jih nismo plačali. Terjatev je. — sem bral. In snoči sem razmišljal in razmišljal, kako bi se rešil iz te brlozge.

Pa mi je prišlo nekaj na misli: še jutri pojdem k Brumnu in zgovorila se bova. Tako sem namreč mislil. Denarja ni, to veste, kaj ne, oče Brumen.“

„To je gotovo in res,“ je pristavil Brumen z nekim neodločnim glasom, kakor da bi že slutil, kam Jovan meri.

„Denarja ni — denarja ni — vi ga pa imate — hotel sem reči namreč — zapuščino dekletovega očeta Štefana. Kaj, ko bi mi odstopili vi in dali na hišo nekaj kapitala, da bi se popravilo in poplačalo dolge —.“

Ni še končal, ko mu je pretrgal besedo očanec:

„Ne, moj ljubi Jovan, tega pa nikdar in nikoli. So mi preveč svete zadnje besede prijateljeve, da bi tu denar razdajal, kakor bi se komu poljubilo. Dekletov je — pa ne moj ali tvoj. Kadar bo dekle v stiski, takrat bo nji pomagano ž njim. Če ne, bo pa imela tisto za doto. Tako ti povem, Jovan. Kmetija je pa vsled tvoje zanikarnosti in nemarnosti prišla pod zlo in so narastli nepotrebni dolgovi. Vendar pa, dragi Jovan, ako hočeš in res želiš zopet začeti redno življenje, bodi prepričan, da ti hočem pomagati, pa ne z dekletovim denarjem — ampak s svojim. Hvala Bogu, toliko že še imamo. Drugače pa ne in ne, le če se poboljšaš in zopet začneš z delom. Ali si zadovoljen? Prej pa ti ne dam ne krajcarja, in če si še v največji stiski in potrebi, dokler mi ne izpolniš pogojev: da se, prvič, odpoveš svoji strasti — pijančevanju, drugič, da mi ne mučiš več dekleta in moriš s svojo brezobzirnostjo. Če ne, bom primoran jo vzeti k nam in potem vedi, da ti je naša hiša zaprta. Lahko izpolniš te pogoje, če jih le hočeš. Mi obljubiš? Premisli!“

Nekaj minut je bil v hiši molk. Brumen je gledal Jovana, ki je podprt ob dlan premišljal njegove besede.

Spoznal je, da mu sili vsak čas beda odpreti vrata njegovega doma tujcem, nepoklicancem, da si razdele med seboj, kar je še kaj vrednega. In zanj bi bil potem pravi pekel. Njegova pastorka pa, ki je doslej ni mogel strpeti pred očmi, bi bila vseeno dobro preskrbljena in v obraz bi se mu lahko smejala, ko bi odhajal prazen in sestradan v svet. Čutil je potrebo, da se spreobrne. Sklenil je v duši: smrt strasti, dušo delu in molitvi.

„Pijanec se spreobrne, kadar se v jamo zvrne.“ Tega pregovora se je spomnil, zapekel ga je v dno duše in ravno vkljub temu pregovoru je očetu Brumnu slovesno zatrdil:

„Da, hočem popraviti, kar se da! Za drugo pa, kaj bi govorila — popraviti se ne da.“

„Dobro, dobro, Jovan! Sezi mi v roko, da hočeš vestno in dosledno vstrajati v teh pogojih!“

Segla sta si v roko, in oba sta bila videti vesela in zadovoljna. Resnejši je bil Jovan. Začel je zopet oče Brumen:

„Zaupam ti, zato ti bom nekaj brž pomagal. Ko se pa prepričam, da si se z vnemo lotil gospodarstva, sem ti v vsakem slučaju na pomoč. Prosim te pa še enkrat: vstrajaj in ne žali mi več dekleta! Potem pa smo in bomo prijatelji.“

Stari je vstal in šel iz sobe. Kmalu pa se je začela hoja po zgornjici.

Jovan je ta čas jel znova premišljati.

Končno je prišel do sklepa: Verjemi, tako bo najbolje zate; drugače kaže res, zapustiti hišo in vse — pa iti, kamor bi že bilo . . .

Precej časa ni hotelo biti starega Brumna.

V hiši ni bilo nikogar razen Jovana. Le Jerica je včasi prihitela v sobo, največkrat brez vzroka in opravka.

Jovan je odprl omarico, vdeleno v zid, v kateri je bilo nakopičeno časnikov, gospodarskih in drugih. Vrh vseh je bil časnik, lep, v rdečem ovitku.

Jovan je stegnil roko ponj. Na ovitku je bral: „Piščalka“.

Preobrnil je par listov. Na šesti strani pa se mu je ustavilo oko ob poglavju, ki ga je, rekel bi, zanimalo. Bral ga je od začetka do konca, zajedno pa zmajeval z glavo, češ, ali se res tako godi s pijanci . . . Bil je opisan tragičen, pretresliv dogodek pijančevanja —.

Jovan je bil tako zamišljen v to, kar je ravnokar bral, da ni slišal vstopivšega Brumna.

„Bereš?“ je dejal Brumen tja v en dan, ko je prišel do mize.

Ko ga je Jovan ugledal, ga je hotelo biti sram in preobrnil je par listov, da ne bi vedel očanec, kaj je ravnokar bral.

„Sem malo pogledal, ker vas tako dolgo ni hotelo biti,“ se je zlagal Jovan.

„Piščalka, kaj ne,“ se je dobrodušno posmejal gospodar Brumen.

„Poglej no, kakšni ste pijanci; tale Piščalka je vaše ogledalo in vaša vest. Pa še nekaj — pijanci ste kakor otroci, pa še veliko in veliko slabši. Na uho vam je treba piskati, pa dobro piskati, da se vam kaj dopove. — Če hočeš, ti dam vse Piščalke, kolikor sem jih že dobil. Res, dobro ti bodo prišle in marsikaj potrebnega in koristnega se naučiš iz njih.“

„Bom pa prosil; berem rad, samo nimam ničesar.“

„Že prav. Pa preidiva zopet k najinemu prejšnjemu govorjenju. Kakor si mi obljubil ti, tako hočem izpolniti tudi jaz. Za prvo potrebo ti bom dal tu nekaj. Plačaj davke in kar je še najpotrebnejšega. Čez nekaj mesecev, ko se bom prepričal o tvoji dani besedi, sem ti pa voljan dati tudi večjo svoto, da se bo popravila in zboljšala kmetija —.“

Na mizo je naštel Brumen število bankovcev.

„Na, Jovan, kar spravi jih — zmenili se bomo že pozneje, da bo zame in zate prav in dobro. Povem pa ti še enkrat: delaj in nehaj popivati!“

Jovannu se je tresla roka, ko je spravljal denar v listnico.

Reči in zahvaliti se ni mogel drugače:

„Bog vam povrni, oče Brumen, vašo dobroto! Ne bojte se, drug hočem biti.“

Enajsta ura je že odbila v zvoniku, ko se je namenil Jovan domov.

„Pa glej, da večkrat prideš, da se nas ne boš ogibal več, kakor si se zadnja leta. Kaj ne, na vesti si imel težke grehe, danes sem te pa zmil in ti izprašal vest —“ se je pristrčno zasmel stariček.

„Kajpak . . . Pa zdravi, no! Z Bogom!“ In Jovan je odšel z veselim srcem in zadovoljstvom v duši.

„Z Bogom, z Bogom, pa le še večkrat pridi!“

Starec je gledal še dolgo za njim, dokler se ni skrnil za ovinkom pod Kovnikom.

Jovana pa je med tem zopet obšlo veselje do dela, ljubezen do svojega lastnega ognjišča mu je vstala spet iz prepitate duše, v kateri je bila zakopana že dolgo pod težo strasti . . .

Jovan se je zveselil dela in truda in z jasnim čelom, mirnim očesom je zrl v bodočnost, ki mu prinese miru in sreče . . .

III.

Minevali so dnevi in že par tednov — pa Jovana še ni bilo od tistega dneva pri Tomažurki.

Pri Jovanu se je pričelo kakor na novo živahno življenje. Jovan je delal; popravila je imel pri hiši vse polno.

Časa ni izgubljal kakor ga je prej.

Vesela in zadovoljna je bila cela vas, da se je Jovan vendar sprebrnil, in zadovoljni sosedge, da so si prisvojili spet nekdanjega tovariša in prijatelja Jovana. Odkar je postal pijanec, jih ni pogledal več z jasnim očesom, v tem pogledu je bilo prikrito nekaj tajnega, kar ni mogel vsak uganiti. Zato ni maral Jovan sosedov, ker so ga hoteli začetkom vedno poučevati. Jovan je pa zrojil nad njimi, bil je namreč tiste vrste ljudi, ki se ujezé za najmanjšo stvar.

Ko so pa uvideli sosedge, kako in kaj je ž njim, so ga pustili pri miru, ker niso hoteli napravljati nepotrebnih zdražb v vasi, ki bi bile le v pohujšanje in nesrečo.

In iz tega je polagoma in polagoma izvirala hladnost Jovanova napram vaščanom, ki se je v njegovi strasti skoraj povečala v jezo in zlobo.

Odslej se mu je zdelo, da je popolnoma osamljen, vsak ga hoče poučevati in voditi skoraj kakor otroka za roko, on se jim pa ni pustil.

Doma sta jokali žena in pastorka in ga prosili, naj ne bo tak. Pomagalo ni nikoli. Odšel je — kam? V beznico k Tomažurki. Pri vinu se je čutil korajžnega in močnega, da bi strl vsakega, ki bi se mu postavil na pot, in še ves svet, če bi kdo hotel in mu plačal liter laha.

In tako je šlo z Jovanovim pijančevanjem vedno dalje, gospodarstvo pa je padalo. Mati in hči sta se pehali in trudili s kmetijo — zraven pa jokali in hirali . . .

V družino se je naselila žalost in beda. Gospodar Jovan je gojil v duši mržnjo do domačih, zato je doma večjidel preklinjal — mati in hči sta pa molili — za koga? — zanj.

In pobožna in odkritosrčna molitev predere oblake.

IV.

Cvetno nedeljo popoldne je.

Zares cvetno; cvetelo je že od kraja vse naokrog, da je bil lep pomladanski čas.

Ljudje so se vračali od večernic ob pol štirih popoldne. Med zadnjimi je bil tudi Jovan. Merica in Vid sta pa hitela že daleč spredaj. Bila sta vsa srečna.

Danes se jima je porodilo veselje, neskajeno, ne ene skrbi ni bilo v njunih dušah. Vid je vprašal starega Brumna in Jovana, če bi mu dovolila roko ljubljene deklice.

Pa sta bila zadovoljna oba, Brumen in Jovan.

Kako tudi ne: Vid je bil znan kot pošten in blag fant, ki pa ima tudi hišo in premoženje. Bogat je in pravili so, da bo prvi bogatec onstran Kovnika.

In iz kratkih besed, ki sta jih jima govorila Brumen in Jovan, jima je vzknila sreča, sreča velika in veselje neskajeno. — Zato sta pa hitela tisto popoldne ven v prosto naravo, ki je dihnila v svet prve

tope dihe, in spomladansko cvetje ga je oblilo s svojo opojnostjo.

Ob bistrem potoku Kanomljšici sta sedla na belo skalo pod akacijo.

Govorila sta, kakor zares govore sorodna srca, ki se iščejo dolgo in dolgo in slednjič se najdejo in srečajo — pod križem ljubezni . . .

Zdelo se je, da govorita, ne da bi najmanje mislila, kaj bi ravno govorila. Hotelo se jima je povedati vse od konca do kraja, kar sta vedela.

V mislih in čustvih sta imela v teh hipih le veliko srečo in gorko ljubezen do očeta Brumna in očima Jovana.

Vidu se je nekaj utrnilo v njegovih mislih; zato je za trenutek končal, da bi zbral misli, kar bi rad spregovoril.

„Merica, kako se je v zadnjem času tvoj očim spremenil!“

Deklica je z radostnimi očmi ošinila Vida, da se mu je zdelo, da mu je zasvetilo v obraz stotero žarkov nebeškolepega solnca.

„Zahvaljen bodi Bog! Z rajno materjo sva prosili in molili vedno . . . In sedaj nama je najino vročo molitev uslišal večni dobrotnik.“

Sklenila je roke in globoke, lepe oči je povzdignila kvišku proti jasnemu nebu, preko katerega je plavalo sto belih oblačkov, kakor sto nedolžnih želj in hrepenenj, ki jih je nosila deklica v svoji duši.

„Veš, Merica, hvaležna morava biti tvojemu očimu, očancu Brumnu pa še posebej, ker je tvoj varuh, postavljen od tvojega očeta, da skrbi zate kakor rodni oče, zato ti želi tudi veselja in sreče. Z velikim prizadevanjem si je osvojil Jovana, kakor nama je pravil očanec sam. Hvaležna sva jima. Kako bi pa pokazala to svojo hvaležnost in udanost?“

Nekaj sem premišljal . . . Že večkrat sem opazoval vašo kmetijo. Lepa in dobra zemlja — pa

zanemarjena, na nekaterih krajih že po več let. Sami vidve nista mogli vsega obdelati, Jovan pa se je malokrat dotaknil dela. In tako je šla kmetija pod zlo — seveda velika in občutna škoda. Stari Brumen mi je pravil, da ima tvoj očim komaj za davke in najpotrebnejše stvari, pa pred teboj skriva. Zato sva se pa nekaj zmenila z Brumnom.

Prej sem se namenil govoriti pa še s tabo. In ravno sedaj se nudi lepa priložnost. Očim sedaj trpi in komaj zmaguje težo dolgov nad seboj do sedaj. Morda pa potrka danes ali jutri upnik na vrata in mu pove dan, kedaj hoče imeti... Potem bi pa morda Jovan, ki še ni utrjenega značaja, zopet obupal nad delom in začelo bi se znova neznosno, trpko življenje.

Veš kaj, brez ovinkov ti povem: podarila mu bova, kolikor rabi. Pa tebe naj to ne skrbi, imam že jaz pripravljeno. Ti pa samo malo zasleduj Jovana, kdaj bo rabil; bodi nekoliko bolj radovedna.“

Hladnikov Vid je končal in pogledal Merico, kaj bo rekla.

„Sam Bog ti je vdihnil to misel. Sprevidela sem že sama, kakor bi bil v stiskah. Tako ob večerih... Po molitvi grem nekaj časa ležat na peč, on pa obsedi za mizo. Podprt z rokami sloni pri mizi, — kakor bi mislil važne misli in načrte.

Pred nekaj večeri sem ga pa nalašč opazovala, a delala sem se, kakor da spim.

Iz listnice je potegnil pismo. Parkrat ga je prebral. Potem pa je razpoložil iz listnice po mizi nekaj bankovcev in jih preštel. Premalo jih je bilo, ker zmajeval je z glavo in mučne poteze so se mu razširile po obrazu.

Po par minutah je vse spet spravil v listnico — odprl pa je skrinjico, iz nje je vzel črnilo, peresnik in papir za pisma.

Staro, zarjavelo pero je jelo drsati počasi in nerodno pa papirju. Pisal je dolgo... in nazadnje je

pismo prebral najmanje petkrat, predno ga je vložil v zalepko.

Gotovo je pisal upniku . . .

Zato ti bom pa pomagala pri tem, kolikor bo v moji moči, da mu pomagava iz dolgov . . . Tudi jaz imam nekaj pri Brumnu, in če ti je ljubo, Vid — da se bo tudi on veselil najine in svoje sreče, mu dam — vse . . .“

* * *

V somraku je prišla Merica proti domu. Prijetno ji je bilo hoditi po mehki zemlji, ki se je vdajala pod nogo. Danes je užila mnogo, le posebno še, kar sta sklenila z Vidom . . . samo težilo jo je, da mora molčati, dokler ne pride ugodni čas. Povedala bi rada očimu še nocoj, da bi ne podpiral več slednji večer trudne svoje glave nad mizo, in bi ne imel toliko skrbi, kako bi se izognil vsakdanjim težavam in skrbem, kdaj mu potrkaajo upniki na vrata in pokažejo pot iz hiše . . .

Čim bliže je prihajala k hiši, tem huje ji je bilo.

V vežo stopivša se pa naenkrat vsa začudena ustavi.

Kaj je to?

V hiši je prepir!

Spoznala je kričeč glas Tomažurkin. Stopila je v kuhinjo, da bi bolje razumela.

„Kaj si pa hodil žret, če nisi mislil plačati,“ je razgrajala debelušna baba.

„Kdo pravi, da ne mislim plačati?“ je junaško odgovoril Jovan, in udaril s pestjo ob mizo. „Povem vam pa, ljuba soseda, da tu, v hiši poštenih ljudi ne boste razgrajali. Do sv. Florijana vam povrnem vse — in če vam ni prav, pa me idite tožit! Če počakate do sv. Florijana, vam izplačam vse do zadnjega vinarja z obrestmi vred. Sedaj pa res ne morem, verjemite mi, ne morem.“

Nekaj minut je bil v hiši molk. Merica pa je med tem časom drhtela in trepetala od veselja, da bo lahko že jutri povedala Jovanu, da ne bo treba čakati šele sv. Florijana, da bi vrnil Tomažurki . . .

„Pa naj bo,“ je začela Tomažurka, „počakam te še do sv. Florijana, a vedi ne dneva pozneje, sicer pridem z rubežnijo!“

„Tisto pa, kakor boste hoteli potem,“ je odvrnil mirneje Jovan.

Odprla so se vrata, Tomažurka je šla mrmraje po veži.

Deklica se je skrila v kuhinji v kot, da bi je baba ne videla. Slišala je njene besede, ki jih je mrmrala sama s seboj:

„Le čakaj, ti že zavijem vrat, ne boš več dolgo gospodaril na tej zemlji, ne. Meni ne daš več skupiti . . .“

Merica je skozi kuhinjsko okno odgovorila: „Motiš se, motiš!“

Dokler še ima Jovan poleg sebe ljubeča srca, mu ne bo treba odtod.

V.

Dan pozneje, v pondeljek popoldne je bilo. Jovan je cepil na dvorišču drva, dekle je pa pokladalo živini.

Jovan je začul od ceste sem peketanje kopit in se ozrl, sekiro je naslonil na čolo. Brumnov belec je vozil koleselj. Na koleslju pa so sedeli stari Brumen, Hladnikov Vid in njegov oče . . .

„Méri, Méri,“ je zaklical Jovan, „hitro se idi preoblačit, gotovo se peljejo k nam!“

Dekle je prišlo in gledalo na pot, kakor bi ne vedelo, kdo sploh je — čeravno je vedelo vse, saj je uprav samo bilo vzrok tega.

„Hiti, hiti, da te ne vidijo take,“ jo je silil očim.

Deklica ga je ubogala. Odhitela je v hišo in od tam v zgornjico, da se preobleče.

V hiši je že bilo veliko govorjenja, ko jo je poklical Jovan na stopnicah.

Kakor bi se bala, tako je stopila v sobo, kjer so jo srčno pozdravljali. Stiskali so ji roko, in stari Brumen jo je gledal s ponosom: kakšno dekle je to, kakor dozorela breskev na veji . . .

Sedla je k mizi nasproti Hladniku med Vida in Brumna. Očima ni bilo v hiši, šel je po pijačo v klet.

Prinesel je domače kaplje.

Kozarci so zveneli, jeziki so se odvijali naglo, da je bilo govorjenja vse vprek. Glavno torišče sta jim bila seveda Merica in Vid.

Hladnik sam je star in bolehen. Truden je že in rad bi počitka. Zato je namenil še to pomlad izročiti Vidu — edincu — ne malo posestvo.

Vprašal je Vida, če bi se hotel oženiti, star je dovolj . . .

Vid je privolil, da drugače ne, le če sme vzeti Petruševo.

Hladnik je bil eden tistih redkih ljudi, ki ne izbirajo neveste svojim bogatim sinovom le po vzgledu: katera ima več, tista bo —.

Hladnik je prepustil vse Vidu in nič ni ugovarjal, ko mu je povedal. Danes pa so prišli snubit.

Prav lahko so se zgovorili. Merica bo šla za gosposdinjo k Hladniku pod Kovnik. Do sv. Florijana bodo še počakali, potem bo ženitev . . .

Po dogovoru je vstal izza mize oče Hladnik s kozarcem v roki:

„Spodobí se, da vama, otroka moja, napijem. Napijem vama na večno srečo tu in gori . . . Bog vaju blagoslovi, da bosta z njegovo pomočjo lahko prenašala skrbi in težave, ki vaju bodo srečevale na življenskem potu. Ljubita se, kakor je zapovedal Bog v zapovedi ljubezni! Bog vaju živi!“

Prenehal je, izpil je požirek in postavil kozarec na mizo. V očeh ze mu je zasvetilo dvoje solz. Ni maral, da bi jih bila videla Merica in Vid, zato je sedel in prepustil besedo Jovanu, ki jima je tudi želel sreče po svoje. Za njim pa še oče Brumen.

Merica se je obrnila vstran in tiho zaplakala od veselja in sreče.

Nekaj pa jo je tudi težilo, da bi od bolesti zaihtela glasno:

Matere, ki je z vso dušo in vsemi mislimi ljubila svojo hčerko in ji želela največje sreče — ni več. Ni je, da bi se veselila sreče svoje ljubljenske in bi bilo veselje Meričino popolnejše . . .

Pri sv. Križu je zazvonilo angeljevo češčenje.

Dekle je molilo naprej, drugi so pa odgovarjali.

Ko so odmolili, je bil nekaj časa svečan mir. Nikdo si ni upal motiti teh pobožnih trenutkov, da bi spregovoril besedico.

Jovan je prižgal luč in jo postavil na mizo:

„Dober večer!“

„Bog daj!“ so odgovorili.

Vid je pogledal Brumna in se ozrl v očetove oči, kakor da bi hotel s temi pogledi povedati nekaj važnega . . .

Hladnik je spregovoril:

„Sedaj se imamo pa še s teboj nekaj pomeniti, Jovan!“

„Saj res, res,“ se je vtaknil vmes Brumen, kakor bi se še le zdaj domislil.

„Mož si postal, nismo si mislili — nisi nas mogel vaščanov bolj razveseliti in nas pridobiti z drugim sredstvom. Pozabljena so leta, kakor bi jih nikdar ne bilo. Le nekaj se še ni zacelilo. Revež si postal v tem času — zabredel si v dolgove. Kakor sem zvedel, se je snoči znašala nad teboj tudi Tomažurka in ti pretila z rubežnijo, če ji ne vrneš vsega z obrestmi vred do sv. Florijana.“

Jovan je mirno poslušal Hladnikov govor. Ko pa je prišlo do Tomažurke, mu ni hotelo v glavo, kje bi bili izvedeli, da je prišla tirjat. Povedal ni nikomur, še dekletu ne — in deklice tudi doma ni bilo tisti čas. Pol ure pozneje se je šele prikazala v hiši. Prišlo mu je na misel, da je morda baba sama jela praviti po vasi. Že je jel razmišljati, kako bi ji zagodel za tako prijaznost.

Hladnik pa je nadaljeval:

„Po veži grede je pa mrmrala sama s seboj, da ti bo zavila vrat, ker ve, da ne moreš plačati vsega dolga do sv. Florijana, če ne izkoplješ zaklada. — Pa ne misli, da ti hočem očitati; samo zato, da sem ti povedal in da zveš, kaj je nam na mislih. In to sta nganila Vid in Brumen, pomagala jima je pa največ Meri.“

Meri je močno zardela, ker čakala je, kaj bo odgovoril nato Jovan. Ta pa je molčal, mišice v licih so se spotegnile in napele, kakor bi ga bilo to nemara zadelo neprijetno in bi ga skoraj za hip ujezilo. Spregovoril bi bil besedo, pa ni hotel, češ, bomo videli, kaj še pride.

Hladnik je pogledal Jovanu v obraz in je skoraj popolnoma nganil, kaj mu je. Zato je dejal:

„Pa ne, da bi te to jezilo na vse zadnje. Poslušaj, da izveš, kaj nam je na mislih. Da se prepričaš, kako so prišle Tomažurkine besede do nas, vedi: Deklica je prišla proti večeru domov, pa v hišo ni marala, ker je razgrajala Tomažurka; zato se je skrila v kuhinjo, da počaka, kdaj bo konec. In ona je slišala vse, kar sem ti pravil ravnokar jaz. — No, Vid, sedaj pa ti povzemi besedo!“

„Ljubi Jovan,“ je nagovoril Vid Meričinega očeta, „ker vem, kaj vam preti in v kaki sili ste, zato vas prosim, sprejmite tole od mene v spomin današnjega dne!“

Iz notranjega žepa je vzel lepo novo usnjato listnico z bankovci.

„In od mene, ljubi oče, pa prejmite v znak hvaležnosti in ljubezni do vas denar, ki ga imam pri očetu Brumnu. Od danes naprej je vaš. Vid noče, da bi mu prinesla dote. Vi boste pa potrebovali.“

Ko je čul Jovan to, je bil silno vesel. Bog . . . ali je resnica vse? Ni se še dotaknil listnice, ki jo je bil položil Vid predenj. Šele na prigovarjanje jo je spravil in se zahvalil, kakor mu je ravno prišlo na jezik, v duši je imel pač izbrano, odkritosrčno zahvalo, pa izreči je ni mogel —. Nepopisna blaženost mu je sevala iz oči, obraz se mu je razvedril. Razširil je roke in objel Merico. Pobožal jo je po licih — kakor še nikdar ne. Vroč kri je zaplula deklici na rožnih licih v objemu očimovem. Sladka zavest, da si je pridobila popolno ljubezen očimovo, je objela njeno dušo. Še spomniti se ni hotela, kako je bilo pred leti do materinega pogreba.

Ta večer so bili srečni vsi, najbolj pa Vid, Merica in Jovan.

Očeta Hladnik in Brumen pa sta bila srečna ob sreči onih treh.

Duše vseh so se širile v svečanih hipih, kakor da so začutile, da jim prihaja nasproti nekaj toplega in radostnega: ljubezen in udanost . . .

Že precej pozno v noči so se razšli sporazumljeni. In zapeketala so kopita po zamrznjeni cesti . . .

* * *

Drugi dan, okrog desetih je moralo biti, ko je stal Jovan opravljen kakor za mašo na pragu. Nekaj časa je stal, kakor bi ne vedel prav za prav, na katero stran bi stopil.

Pa je že imel namen; obrnil se je na levo čez vrt na vas.

Pri Tomažurki je vstopil.

Tomažurka je stala pri oknu in videla prihajati Jovana.

„A-ha, pogovarjat me je prišel, saj vem; pa le počakaj, lisjak, te bom že nahrulila. Pa bo jel zopet piti pri meni, saj ne bo manjkalo dosti, da bom potem lahko zahtevala hišo in posestvo. Nenavadno prijazna moram biti ž njim —.“

Take misli in namene je imela debelušasta krčmarica. Posebno ji je ugajalo, da ni bilo nobenega gosta.

„Dobro jutro, Marjeta!“

„Bog daj, Bog daj, Jovan!“

„Prišel sem, da se nekaj pobotava in zmeniva!“

Tomažurka je že bila vesela nad tem, da se res ni varala, da bo jo prišel pogovarjat.

„Pa sedi, kaj boš stal, ali ti prinesem pol litrčka? Kaj bi vprašala, kaj ne, to se ob sebi razume,“ se je delala prijazno, kakor da bi ji bilo na mari le, kako bi bolje postregla.

„Ne bom, ne bom, Marjeta, saj kmalu opraviha. Koliko sem vam dolžan?“ je govoril moško in trdo.

Marjeta je bila razočarana. Kaj hoče s tem? Pa ne misli že plačati!

„Saj sem ti v nedeljo povedala. Pa kaj bi to — saj na to imaš še čas misliti do sv. Florijana; no, saj če tudi mesec pozneje, kaj je na tem! Zameriti pa ne smeš, če sem v nedeljo kako neumno izbleknila. Saj veš, človek je včasih, kakor bi bil obseden.“

Tomažurka je hotela zaviti in spraviti govorico kam drugam, toda Jovan se ni udal njenim medenim, zapeljivim besedam.

„Ne bom čakal sv. Florijana. Ker vem, da rabite, vam odštejem danes ves dolg z obrestmi vred.“

Marjeta je bila torej goljufana v svojih nadah in načrtih.

Jovan je naštel na mizo pred njo svoto denarja, ki ga je zahtevala.

Krčmarica se je nekaj zahvaljevala, ali poznalo se je takoj, da ji je to le na jeziku.

„Z Bogom,“ je pozdravil Jovan in odšel s potrjenim pismom, da je plačal dolg.

Vesel in zadovoljen je stopil čez prag te — zanj tako nesrečne hiše, kjer ga je čakalo toliko gorja in nesreče. In sedaj je rešen. To je bila njegova skrb, odkar se je spametoval. In sedaj je še ta zadušena! Čez prag Tomažurkine hiše pa ne bo stopil nikdar več.

Tomažurka pa je jadikovala nad zvođenelimi upi, da bo pripravila Jovana na beraško palico, da bo nekaj sama gospodarila na lepem in vrednem posestvu — na Petruševini.

Pa ne bo . . . hinavske ljudi le premnogokdaj prevara . . .

Izredno vesel je prišel Jovan domov — prižvižgal je v sobo. Povedal je Merici, kako ga je hotela Tomažurka hinavsko speljati, da bi ji ne plačal danes, da bi se zavleklo in bi potem lepega dne kar prišla z rupežnijo.

Merica je hvalila Boga, da ga ni zapeljala hinavska krčmarica.

Zvečer pa je šla še k Sv. Križu, da še ondi na grobu zahvali mater za vroče molitve in prošnje, ki sta jih molili več let slednji večer za Jovana. —

VI.

Tisto nedeljo pred sv. Florijanom . . .

Po vasi ni bilo drugega govorjenja, kakor o Petruševih in Hladnikovem Vidu.

Oklicali so danes Vida in Merico. Vsi so ugbali, po kateri poti so se srečali.

Od maše grede je modroval Smolar:

„Vam nisem pravil, ljudje božji, da dolgo ne bo to . . . Le pogledjte! Še malo je manjkalo, pa bi bili Jovanu odprli vrata v svet, dom — sedaj njegov — bi mu bil zaprt za vedno. Posebno Tomažurka bi ga rada dobila. Pa ji je ušel še ravno o pravem času

izpod krempljev. Dekle in on sam bi bila reveža vse žive dni. Pravijo že, da še ima dekle nekaj od svojega očeta pri starem Brumnu spravljenega. Pa dosti že ne more biti. Kaj menite?

Lepo pa je za Jovana to, da se je tako vzdržal pijančevanja. Ta bo nam vzgled, da se lahko pre-maga vse, če se le hoče. Meso je seveda slabo, zato pa je treba volje, ljudje božji. Saj Jovan ni tako napačen človek. Boste videli — tak sosed bo, da ne bo treba boljšega iskati! Dekle je pa vendar srečno, tako bogatega ženina bo dobila. Ej, seveda, lepa je, na to pa gledajo sedaj tile mladi naši zanamci. V časih, ko sem še jaz izbiral svojo Urško, pa nismo gledali na lepoto, roke je morala pokazati in skrinje odpreti —. Potem je bilo vse dogovorjeno.“

„Da bi le bila srečna, jima želim.“

„Bog daj,“ so pritrdili sovaščani in se poizgubili med hišami ter potem pripovedovali doma najnovejšo novico, da nato ni bilo drugega govorjenja, kakor o Petruševih in o Hladnikovem Vidu . . .

* * *

Nekaj pred Binkoštni so imeli pri Hladniku poroko. Ni bilo še kmalu take pri Sv. Križu. Gostija pa je bila tudi sijajna . . . Šele na gostiji se je raz-vezal Jovanu jezik; postal je zgovornejši, ko je uvidel, da je Merica, ki jo je mnogo žalil, res srečna. — —

Kako pa je sedaj?

Pri Hladniku pod Kovnikom žive srečno. Stari Hladnik, ki se ne gane iz hiše, že ujčka dvoje razpo-sajenih vnučkov.

Vid je marljiv gospodar, Méri pa skrbna gospo-dinja. In vsi žive v ljubezni.

Na Petruševini pa se je zgodilo medtem tudi ne-kaj novega: Jovan je dobil pridno gospodinjo na dom, in sicer nekdanjo Brumnovo deklo, Jerco . . . Pridna sta oba, zato pa uživata tudi srečno sadove svojega

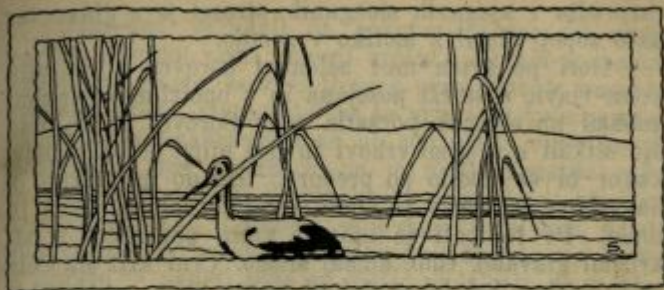
truda. Jovan se ne izpozabi nikdar, da bi pil čez mero. S Tomažurko se ne srečata več. Njegovo posestvo je skrbno obdelano, da se sme primerjati z vsakim v vsem, le Hladnikovo je še dosti boljše in obširnejše.

Ob nedeljah popoldne se pa shajajo Petruševi in Brumnovi, včasih pod Kovnikom, včasih na Petruševini.

Še nekaj bi imel povedati. Starega Brumna je vzela letošnja pomlad in ga speljala v večnomlado pomlad. Bil je najstarij daleč naokrog.

Gre mu zasluga, ker je tako lepo natihem skrbel za Merico in Jovana, ki se ga v svoji sreči tudi čisto spominjata s hvaležnostjo in tiho ljubeznijo . . .

Josip Kostanjevec:

Oče in sin.

Povest iz polpretekle dobe.

I.

Na griču je bilo pokopališče. V malem širokem zvoniku je visel samcat zvonec, od njega navzdol se je vila kratka, začrnela in opolzla vrv ter se zibala v jutranjem jesenskem pišu. Pritekel je brzonog deček, spel se je na prste in jo dosegel. Njegov život se je začel pripogibati navzdol in navzgor, oglasil se je droben glas zvonca, najprej nekolikrat v presledkih posamezno in zateglo, a zatem zdržema in enakomerno. Kakor bi kdo tolkel s krhkim jeklom ob kamen, tako se je glasilo, rezko, ostro in odsekano daleč tja po ozkih gričih in po ozkih dolinicah, kjer se je lovil ta glas in se izgubljal. Sklonil se je kmet od dela na polju, naslonil se ob ročaj svoje motike, prekrižal se ter se zamislil. Njegovo oko je strmelo v črno zemljo, ki jo je pravkar prekopaval, zazdelo se mu je, da se širi jama, da se globi. Neprijetna je bila misel, ki se je tačas

razpredla v njegovih možganih, stresel je z glavo ter nato zopet udaril z motiko v zemljo.

Gori po griču med zelenimi borovci se je vila tačas rjava, s storži posejana in z opolzlimi rumenimi gobami ob straneh porastla pot. Borovci so se nad njo stikali s svojimi vrhovi in pod njimi je bilo temno, kakor bi se hodilo po predoru. Temno in vlažno, a na vrhove borovcev je sijalo jutranje solnce, jasno in toplo. Po tej poti je stopala vrsta pogrebcev z odkritimi glavami, tiho, komaj slišno. Črni križ na čelu vrste se je zibal in se dvigal vedno višje proti vrhu, med borovci je zamiral glas duhovnika, pojočega žalostni Miserere. Za njim se je nagibala črna krsta zdaj na desno, zdaj na levo, kakor so stopali možje, ki so jo nosili na ramah. Venec iz rdečih jesenskih cvetic se je svetlikal, in kadar je včasi priril solnčni žarek skozi presledek gostega borovja in vstrepetal na veliki rdeči krizantemi, se je ta zasvetila in zableščala, kakor se zasveti in zablešči spomin na minole lepe čase v obupani duši. Črni trak je podrhteval v vetru in se zvijal kakor v bolečinah.

In počasi je šlo gori proti mali cerkvi, proti pokopališču. Vedno bliže je brnel zvonec, kakor bi tolkel prav nad glavo, vedno rezkejši, vedno ostrejši je bil njegov glas. Začrnel je od blizu zid ob pokopališču, na spodnjem koncu se je spenjal po njem gosto razrastel bršlin, a ob vratih sta samevali mladi lipi, klanjajoči svoje vitke veje čez zid na par belih visokih kamnov s pozlačenimi napisi.

Svetlo je sijalo solnce tukaj gori, po grobovih so cvetele jesenske cvetice, ob belo posutih potih so se dvigale nekatere ciprese in čez nje je gledal na sredi veliki, motno-rdeče pobarvani križ s pozlačenim Odrešenikom. Bilo je kakor na skrbno urejenem vrtnu, nihče bi si ne mislil, da je tukaj vrtnarica bela smrt, ako ne bi bleščalo toliko belih kamnov ob potih in ob zidovju, kamnov s križem na vrhu in z različnimi napisi v sredi.

Izprevod je zavil na pokopališče ter šel mimo cerkve navzdol proti dolnji strani. Nosači so postavili krsto na tla, začrnel je pred očmi globok, na novo izkopan grob. Nategnile so se vrvi, votlo je zaropotalala krsta, zadevajoča se ob rob prsti, votlo je zabobnela ob njej gruda, ki jo je nanjo spustila roka duhovnikova. Molil je duhovnik, mrmralo je za njim klečeče ljudstvo. Zaslišal se je zopet votel šum, gruda za grudo se je usipala navzdol in udarjala na krsto. A začelo je padati tišje in tišje, padalo je na mehko, grob se je polnil, prst je segala že skoro do vrha.

Še zadnje molitve za rajnico, še zadnji očenaš za verne duše. In ljudstvo se je začelo razhajati, tiho, počasi. Semtertje je kdo vstopil na stran, postal ob samotnem grobu ali pokleknil ob njem in se zamislil. Koliko živih spominov je vstalo tačas v njegovi duši, koliko hrepenenja po davno minolih časih se je morda porodilo v njej. Počasi pa se je izpraznilo pokopališče, odšli so tudi grobokopi z lopatami na ramah in izginiti na poti med borovci.

Ne, niso še vsi odšli s tihega kraja, nekdo je še stal trdo in nepremično ob novem, komaj zasutem grobu. Kadila se je še rjava, vlažno se svetlikajoča prst na njem, na vrhu ob glavi je ležal venec in ob njem se je razprostiral na obe strani navzdol široki črni trak.

Ob grobu je stala vitka, črnooblečena, komaj osemnajstletna mladenka. Trdno je stopala ves čas za krsto. V nje očesu ni bilo solze vso dolgo pot od doma do tukaj, samo obraz ji je bil upadel in bled, oči brez bleska in sijaja. In tudi, ko je padla prva gruda na materin grob, se ni zasolzilo njeno oko, se ni izvil zdihljaj iz nje prsi. A na njenih trdo stisnjenih ustnicah, na njenem srepem, v tla uprtem pogledu se je videlo, da ni v nje notranjščini tako mirno, kot kaže na videz zunanost, pač pa, da se je tam notri naselila globoka in žgoča bol. Semtertja se je stresla,

kakor bi jo zazeblo, kakor bi bila doli čez gore potegnila ledenomrzla zimska sapa.

Sedaj pa, ko je ni moglo videti nobeno oko, sedaj se ni mogla več zdržati, sedaj jo je hipoma potlačila k tlom neka močna roka. Padla je na grob, njena glava se je sklonila nizko doli na zemljo, njene roke so se krčevito zagreble vanjo. Stresalo se je ubogo telo, težko so sople prsi, kakor da se oklepa njenega vratu jeklena roka in ga vedno bolj stiska.

Tako je ležala dolgo, dolgo. Solnce je že prilezlo visoko nad borovce in svetilo kakor spomladi, zadnja trava med grobovi je rahlo valovala v komaj se pregibajočem mlačnem vzduhu. Vse naokoli je bilo tiho, zapuščeno.

Tedaj se je mladenka dvignila. Njeno oko je še nekoliko časa strmelo na grob, njeni črni dolgi lasje so valovali po tilniku in se svetili.

„O mati, da si me zapustila in si odšla v tujo, nepoznano deželo, sama in brez mene, hčere svoje?“

Ni ga bilo odgovora, samo komaj pregibajoča se sapa je vršala po orumenelem listju mladih lip nad zidom . . .

II.

„Katica, čakaj, da greva skupaj!“

Nekdo se je dvignil s kamena pred vrati pokopališča in se približal deklici.

Ustrašila se je Katica, da se je stresla, zakaj ni si mogla misliti, da bi bil kdo še sedaj v bližini.

„Čemu ste me čakali sedaj? Najrajše sem sama v teh trenutkih. Ne potrebujem, da bi me kdo spremljal!“

„No, no, saj ni nič hudega. Mislil sem, da bo prav, ako počakam. Človek lažje pozabi svojo žalost, ako je v družini. In potem sem tudi mislil, da je najbolje, ako se kakor hitro mogoče dogovoriva, kaj in kako naj bo odzdaj dalje pri hiši.“

„Ali bi ne bilo še dovolj časa jutri ali pojutršnjem? Sedaj bi imela rada, da pospravim po hiši, kakor sama mislim, da bi bilo prav.“

Odločne so bile te besede, a oni se ni dal odpraviti.

„Nikdar ti nisem bil prav vseč, Katica,“ je dejal pikro. „In kakor vidim, hočeš tudi sedaj nadaljevati s svojo trmo. Bodisi! Toda to me ne straši, tudi navzlic temu hočem skrbno varovati, kar sem prevzel za tvojim očetom in na kar moram še toliko bolj paziti sedaj, ko tudi matere ni več. Gospodarstvo mora ostati čisto, kmetija se mora povzdigniti, da bode prva v okolici. Tako mislim, da boš izgubila enkrat za vselej svoje neutemeljene predsodke proti meni in da se bodeš prepričala, kako sem hotel in želel vedno le vaše in sedaj le tvoje dobro.“

Katica ni odgovorila ničesar. Spomnila se je v tem hipu materinih besed, ki je dejala nekoč:

„Navidezno gre vse prav pri naši hiši. Jakob se trudi in dela za hišo, da mi ni treba sami skrbeti za vsako malenkost, toda pri tem vsem se mi vidi, da dela bolj zase kot za nas. Ako se ne motim, bi bilo lahko tu in tam več dohodkov, kakor jih je v resnici. Kam izginjajo? Ne morem priti na sled, jaz sem stara in moj spomin peša. Toda tvoj pokojni oče je izbral njega za varuha in oskrbnika, in njegova volja mi je sveta. Tudi jaz ne bom izbirala in predlagala drugega, pa naj bo kakor hoče. Morda se vendar motim.“

Nekega večera pa, ko je nastala med njo in med Jakobom neka nesporazumnost, ki se je pa hitro poravnala, ji je rekla mati:

„Kaj hočem, vem, da imam jaz prav, vem, da tu ni vse v redu, a govoriti zna in na zadnje mu mora človek verjeti.“

Nehote so stopile sedaj te besede Katici v spomin, zdelo se ji je, kakor bi jih mati govorila sedajle v tem hipu, in nezaupnost, ki je bila že prej v njenem

srcu, se je sedaj nenadoma še pomnožila. Prišlo je neko spoznanje nad njo, kar samoobsebi, in zazdelo se ji je, da vidi v dušo Jakobovo in da ni v njej resnice in pravice. Zato je molčala, a pri srcu ji je bilo hudo, da bi se razjokala, zlasti, ko se je zraven še spomnila, da je ostala čisto sama in da ne bo imela odzdaj nikogar več, ki bi se k njemu zatekla ob sili in ob žalostni uri . . .

Stopala sta navzdol skozi borovce. Med presledki v vrhovih so sedaj silili solnčni žarki že do tal in so slastno pili roso, lesketajočo se po zadnji zarjaveli travi. Jakob je gledal v tla, njega ni zanimalo solnce, ni mu bila marí lepota jesenske okolice, v njegovem srcu je ril neki črv in mu ni dal miru ne po dnevi ne po noči. Ta črv je bilo neutešljivo, strastno hrepeneje in koprnjenje po bogastvu, po moči in gospodarstvu nad drugimi. Gospod je hotel postati, gospod, ki mu bo pokorna vsa okolica, pa naj velja, kar hoče!

„Ničesar mi ne odgovoriš, Katica?“ je dejal čez nekaj časa skoro mehko. „Da boš videla, kako spoštujem tvojo žalost, te nočem sedaj več nadlegovati. Pojdem domov, a proti večeru pridem k vam, da se poskrbi vse potrebno, zakaj jutri mora zopet vsak na svoje delo!“

Poslovil se je in krenil na desno . . .

Katica je stopila na plan. Poti so se križale na razne strani, na sredi je stalo znamenje žalostne Matere Božje, belo pobeljeno in z železno ograjo spredaj. Za njim je rastle stara, visoka roža, razpletala se je po strehi in silila spredaj prav do ograje navzdol. Zadnji napol razcveli bledorumeni cveti so gledali izpod obledelih listov in razširjali prijeten vonj naokoli. Po tleh pred ograjo je ležalo vse polno odpadlih cvetnih listov in se lesketalo med rjavo travo na ozki zaokroženi trati okoli kapelice.

Tiho in mirno je bilo naokoli, samo oddaleč je udarjal na uho nerazločen šum ter pričal o delu

v vasi, razprostirajoči se nekoliko niže na desni po rahlo napeti rebri.

Katica je stopila za hipec pred znamenje, utrgala nizko doli viseč cvet ter ga položila na beli blesteči kamen pred podobo. Pokrižala se je ter stopila dalje.

Gori z nizkega griča je zrla na njo belo podolgasto poslopje izmed z zlatim sadom obloženih širokovejnih jablan, izza njega so radovedno gledala nekoliko višje ležeča stranska poslopja ter se svetile njih strehe v solnčnih žarkih. To je bil Katičin dom.

Katica se je ozrla tja gori, a zopet se ji je bolesti skrčilo srce. Bilo je prvič v življenju, da se je sama vračala v ta dom, sama in s težko zavestjo, da je danes ne pričakuje nihče od onih, ki so ji bili na svetu najbližji in najljubši. Ko bo vstopila, ji ne bo več nasproti zasvetilo ljubo oko materino, je ne bo več pozdravil znani mehki glas, ki ga je tolikrat slišala v tistih lepih minolih časih, v časih veselja in v časih bolesti in žalosti. Prazna bo veža, prazna kuhinja, prazne sobe in shrambe! In ako bi bilo to vse še tako polno, še tako obloženo s posvetnim blagom, matere ne bo več, nikoli več!

V takšne misli vtopljen niti opazila ni, da ji je prihajal nekdo nasproti po stranski poti. Bil je to visokorastel mladenič, mestno oblečen. Njegov bledikasti podolgovati obraz je pričal o srčni blagosti, in njegove velike modre oči so to še bolj potrjevale. Klobuk je držal v roki, njegovo visoko belo čelo so obkrožali gosti kostanjevi lasje, ki so padali celo navzdol po tilniku.

Približal se je Katici ter jo ogovoril.

„Ah, vi ste, gospod Slavoj!“ se je zavzela Katica vsa presenečena.

„Nič „vi“, Katica, tovariša izza mladih let se mora tikati. Toda glej, ravnokar sem čul, kakšna nesreča te je zadela. Sprejmi moje najsrčnejše sožalje, veruj mi, da ni samo na jeziku!“

„Verujem ti, Slavoj, in hvala lepa! Toda odkod prihajaš tako nenadoma? Glej, razveselil me je tvoj prihod, zlasti v teh bridkih trenutkih sem ti hvaležna za vsako lepo besedo.“

„Daj, da te nekoliko spremim in razodenem ti vse,“ je dejal Slavoj in stopil na njeno levico.

Počasi sta stopala v reber proti njenemu domu.

„Gotovo ti ne bo nič znanega o meni, odkar so se preselili moji starši iz tega kraja drugam in sem šel z njimi tudi jaz. Tri dolga leta so pretekla od tega časa, ko sva se videla zadnjič. Skoro otrok si še bila tistikrat, Katica, in skoro bi te ne bil spoznal, ko sem te danes zagledal! Kako si zrastle, kako si vsa drugačna! Ali se še spominjaš na tiste lepe čase, ko smo se skupaj igrali tamle pod hrasti na ogradi? In potem ko si bila v mestu v meščanski šoli, še potem sva se večkrat videla in skupno sva hrepenele zopet po domačih tratah, ki nama niso hotele iz spomina. No, ti si kmalu prišla zopet domov, a jaz sem moral študirati dalje. Pred dvema letoma sem dokončal gimnazijo in vpisal sem se na vseučiliščen na Dunaju, kamor sem tudi odšel. Toda, znano ti je, da me domači ne morejo podpirati, še v gimnaziji sem se moral preživljati s tem, da sem poučeval druge. Trd kruh je to, Katica! Pa vendar sem mislil tako delati tudi na Dunaju. Ali tam je toliko potrebnih dijakov, da ne dobi vsak tega, kar išče in česar bi si želel. Dobil sem sicer nekaj tudi jaz, delal sem in stradal, a potlačila me je huda bolezen, da sem moral domov. Le počasi sem zopet ozdravel. Tedaj sem pa izprevidel, da so moje moči preslabe, da bi poizkušal iznova življenje na Dunaju. Vstopil sem pred nekaj meseci k železnici, kjer sem pravkar prestal izpit z dobrim uspehom in sem si tako vsaj zavaroval bodočnost, dasi so v prejšnjih časih hrepenele moje misli drugam in više. Uklonil sem tilnik in sedaj sem še precej zadovoljen . . . Danes ostanem tukaj, jutri pojdem še

za par dni domov, a prihodnji teden nastopim zopet svojo službo v Gorici, kamor sem sedaj prestavljen.“

„Čestitam ti iz srca, Slavoj!“ je dejala Katica. „Toda danes moraš ostati pri nas. Glej, ako bi bila pokojna mati še živa, bi se te bila tudi razveselila in bi te bila povabila k nam z vso svojo znano ljubeznivostjo. Sedaj jo nadomestujem jaz in te vabim namesto nje. Ne odreci mi! Sicer je sedaj žalostno v naši hiši in postrežen ne boš, kakor bi bil v drugačnih okoliščinah. vendar upam, da boš zadovoljen. Sam Bog te je danes poslal, glej, veliko lažje se vračam sedaj proti domu, ko si ti zraven! . . .“

Slavoj je ostal na Katičinem domu ves popoldan. Proti večeru pa se je poslovil od nje, rekoč:

„Z Bogom, Katica! Ako boš kedaj potrebovala česa, bodisi karkoli, obrni se do mene, jaz ti bom izkušal vedno prav svetovati. Storil bom vse, kar bo v moji moči!“

„Hvala, Slavoj, tvoje besede so mi v veliko tolažbo! Morda ni več daleč čas, ko te bom morala prositi!“

Odšel je navzdol lahkih korakov in s povzdignjeno glavo. Katica je zrla za njim, stoječa na pragu. Doli na ovinku je zamahnil s klobukom v zadnji pozdrav in izginil izpred njenih oči . . .

III.

V vasi je imel svojo hišo Jakob Trošan, varih Katičin. V njej je stanoval sam, nobenega ni imel več izmed svojcev. Hiša je bila skoro vedno zaprta, zakaj Jakob je imel obilo posla zunaj nje in ga ni bilo skoro nikoli doma. Največ časa je prebil na domu Katičnem, kjer je bil varih in oskrbnik, že odkar je umrl njen oče, pokojni Selan. Pa tudi v bližnjem mestu je imel vedno mnogo opravila. Bil je vse, kar je kdo hotel, znal je vse, karkoli si je kdo izmislil in spoznal

se je v vsaki zadevi, naj je bila še tako zamotana. Znal pa je tudi ravnati z ljudmi, kakor nihče drugi, videl jim je s svojimi bistrimi sivimi očmi takorekoč v dušo in spoznal njihove želje, preden so se zavedli. Toda nikomur se ni vsiljeval, ljudje so ga začeli iskati sami, kadarkoli so bili v zadregi. Največ so bili okoli njega tujci, domačini mu niso preveč zaupali. Celo čudili so se od začetka, ko so ju tolikokrat videli v prejšnjih časih skupaj s pokojnim Selanom, ki je bil obče spoštovan in premožen posestnik. Toda odkar so izvedeli, da se je Selan izognil veliki pravdi, ki jo je imela začeti proti njemu neka družba zaradi prodanega lesa v gozdu, in se je Selan sam izrazil, da mu je k ugodni rešitvi največ pripomogel Jakob s svojim razumnim posredovanjem, so umolknili. Od tistikrat si je tudi Jakob precej opomogel, kupil si je poleg hiše še sosedovo njivo in poplačal dolg, ki ga je imel že dolgo let na hiši. Selan mu je bil namreč izplačal za posredovanje precejšnjo vsoto denarja, ki je imela postati temelj Jakobovemu poznejšemu blagostanju. Sploh je bil Jakob od tistega časa večer gost v Selanovi hiši, in ta mu je sčasoma toliko zaupal, da ga je imenoval ob svoji prerani smrti poleg matere za variha svoje mladoletne hčere. Tako si je pozneje tudi med sovaščani pridobil nekoliko prijateljev, dasi morda samo navideznih . . .

Danes je bil Jakob zelo slabe volje. Ko se je poslovil od Katicice, se je hipoma izpremenil izraz na njegovem obrazu. Oko je zrlo mrko pred se in prsti njegovih rok so se pregibali sami od sebe ter se krčili v pest. V rebri nad vasjo je postal ter se ozrl navzgor. Tudi od tam se je videl Selanov dom. Bela poslopja so se svetila navzdol, Jakobu se je videlo, da mu migajo in ga pozdravljajo ter vabijo k sebi. Najrajši bi bil takoj ubral pot tja gori, neka nevidna moč ga je vlekla siloma navzgor, a ni smel po vsem tem, kar sta danes govorila s Katicico. Potrpeti je

moral, tudi njegova pšenica bo še cvetela! Od daleč je zagledal Katico, kako je stopala po poti proti domu, a videl je tudi, da stopa nekdo zraven nje. Njegove oči so bile bistre, od daleč je opazil, da mora biti Katičin spremljevalec mesten človek in še mlad, zakaj njegova hoja je bila lahka. Nekaj ga je speklo in zabolelo v srcu ob tej misli ter pomnožilo njegovo slabo voljo.

Zamišljen je prišel na ozko dvorišče pred svojo hišo. Pod njegovimi nogami je zašumelo listje, ki ga je bil otresel ponoči veter raz star oreh, razprostirajoč svoje veje celo nad streho njegove hiše. Jakob je pogledal pod noge, a takoj navzgor na oreh, kjer so se širile sedaj gole rogovile, skoro popolnoma oropane svoje poletne obleke. Neka tožna misel se je ukradla tačas v Jakobovo srce, misel, kakršna ni našla navadno vhoda v njegovo notranjščino. Morda so ga spomnile te veje, ki so še nedavno blestele v vsej svoji lepoti in dajale senco in hlad trudnemu popotniku, vračajočemu se v svojo domovino, morda so ga spomnile na minljivost vsega posvetnega in pokazale tudi njemu za hipec bodočnost, ko bode uvidel, kako prazno in brezmiselno je vse preveliko hlastanje za posvetnim blagom. Morda je sedaj za hipec videl pred dušnimi očmi belo koščeno ženo, kako se mu reži nasproti s praznimi čeljustmi ter ga objemlje s svojimi mrzlimi vlažnimi rokami. Toda Jakob ni bil človek, ki bi se dalj časa vdajal takim mislim. Tudi sedaj je takoj stresel z glavo, in v tistem hipu so že bušili tja noter načrti, ki so živeli v njem od njegove mladosti in se razvijali z njim vred z vsakim dnevom bolj in bolj.

S krepko roko je obrnil ključ v vratih, odprl ter izginil v hiši . . .

Bilo je okoli poldne, ko je nekdo potrkal na vrata Jakobove hiše. Zgoraj se je odprlo okno, in Jakob je pogledal doli.

„A, ti si? Čakaj malo, takoj odprem!“

Čez nekoliko hipov je že tujec sedel v Jakobovi sobi. Bil je to človek med dvajsetimi in tridesetimi leti, zagorelega, okroglega obraza z dvoje lokavimi, vedno mežikajočimi očmi. Oblečen je bil v ponošeno obleko gosposkega kroja in na glavi je imel črn trd klobuk, ob krajcih oguljen in masten. Na stolu ni mogel mirno sedeti, premikal in oziral se je vedno okoli sebe, kakor bi bil kaj iskal že ves čas, kar je na svetu.

Jakob je ležal malomarno iztegnjen na postelji ter gledal proti stropu, kakor bi prešteval muhe, kolikor jih je še jesen pustila v njegovi sobi. Roke je imel prekrižane pod glavo.

„Torej, kakor vidim, nisi opravil nič poštenega, Žan? Mislim sem, da imaš več talenta za kupčijo, pa vidim, da sem se motil.“

„Talenta? Tu ne pomaga ne talent, ne prebrisnost, pa naj bo oboje tako veliko, kakor je tvoja zvitost! Stari se ne vda, Bog ve, kdo tiči za njegovim hrbtom in ga hujska. Pa če se pravzaprav vzame, je tisti kos vinograda tudi v resnici toliko vreden med brati.“

„Kaj ti razumeš o tem, Žan! Sicer te pa nisem najel, da mi tukaj pridiguješ to, kar jaz veliko bolje vem kakor ti. Tvoja naloga je bila, da prepričaš starega Poljščaka, da niso tiste trte s prostorom vred več vredne kot sto goldinarjev. In tega nisi znal storiti! S tem si pokazal, da si slab učenec, nevreden svojega učitelja.“

„Daj mi rajši kaj piti, kakor da me zmerjaš za moje pošteno delo, žejen sem, da se mi jezik drži nebesa,“ je dejal Žan užaljen.

„Počakaj, meni se prav nič ne mudi! Torej, koliko hoče imeti za tisti kos, praviš?“

„Dvesto goldinarjev; a jaz sem mu ponujal za te le sto goldinarjev.“

„Za koga pa, če ne zame, šema! Ako bi Poljščak vedel, da se kupčija vrši zame, bi te zapodil od vrat kot psa in še pljunil bi za teboj. Rajši bi si prerezal vrat kot bi dal meni, niti za tisoč goldinarjev ne bi dobil jaz od njega na svoje ime.“

„To je, da ne. Zato pa pravim, da naj se mu vrže tistih dvesto goldinarjev, preden bo kaj zavohal.“

Jakob se je nekoliko časa zamislil, potem so se mu pa ustnice razširile v škodeželjen nasmeh.

„Ne boš,“ je dejal takoj nato. „Za sto goldinarjev mora dati. Sedaj ti pa povem, kako se bo to izvršilo. Pazi, da se česa naučiš, da ne boš vedno enak tepec.“

Skočil je iz postelje, potegnil iz žepa listnico ter vzela iz nje denar.

„Glej, Žan, to je vse, kar imam, kar premorem svojega v denarju ta dan in ob tej uri. Stoindvajset goldinarjev je, trdo so zasluženi, s krvavimi žulji in z velikim naporom mojih možganov. Ali naj jih sedaj za nič vržem drugemu v žrelo? Povem ti, da bo za te denarje vinograd moj še ta teden, tisti vinograd, Žan, ki je vreden med brati petsto goldinarjev. Razumeš, petsto goldinarjev je vreden! Moj mora biti! In tako bo Jakob Trošan, ki je bil še nedavno od vseh zaničevan kajžar, kmalu posestnik hiše, njive in vinograda. In zatem pride na vrsto gozd in potem zopet gozd in potem zopet nič drugega kot gozd. Glej, Žan, tam po gozdu leže razmetani bankovci. Toliko jih je, kolikor je listja pod bukovjem, ko potegne jesenski piš. Pa ljudje so slepi in jih ne vidijo, dasi hodijo po njih. Zavezane oči imajo, zavezali so si jih sami v svoji neumnosti. Pa nič drugega ni treba, kakor da se človek skloni in da jih pobira in spravlja. In sklanjal se bode in pobiral in spravljal jih bo Jakob Trošan, on sam, tako ti povem! Toda prej si moram zagotoviti nekaj posestva okoli hiše, da lahko kaj pokažem, ako bode treba, in da imam za sproti.“

Jakobu so se svetile oči, roke so mu podrhtevale od razburjenja, ko je zopet spravljajal denar v listnico ter ga potem skrbno vtaknil v notranji žep debelega telovnika. Potem je stopil k omari, vzel iz nje steklenico ter stopal z njo navzdol v klet.

Žan se je premikal na svojem stolu vedno bolj nemirno ter gledal za odhajajočim, kakor bi ga ne imel videti nikoli več.

„To je človek, to je človek,“ je mrmral med zobmi komaj slišno. „Ta bo prišel še daleč, zakaj preskočiti zna še tako velik kamen, ki mu ga zavale na pot, zlesti zna skozi še tako trdno zgrajen plot, ki se je nenadoma pojavil pred njegovimi nogami.“

Mencal si je suhe roke in opazoval ostre nohte na njih, vedno se premikajoč in mežikujoč z malimi očmi.

Jakob se je vrnil, postavil na mizo steklenico in dve čaši ter nalil. Zapenilo se je vino in zaiskrilo, kakor se zaiskri rumeni solnčni žarek, ko pade zjutraj na rosno kapljo.

„Dobra kapljica, Žan,“ je dejal zadovoljno Jakob. „Nihče bi si pred desetimi leti ne bil mislil, da se bo kdaj takšna iskrila v hiši starega Trošana. Pij, Žan, in ne bodi šleva drugič, ampak izvrši to, kar prevzameš, to je moško!“

Trčila sta in pila. Žan je tlesknil z jezikom ter si obrisal mokre ščetinaste brke.

„Takšnega mi nisi še ponudil, Jakob. To je kaplja! Kje je pa rastlo?“

„To te nič ne briga, Žan, vendar ti povem. Daleč od tukaj in zopet ne daleč. Ne daleč zato, ker je rastlo v Selanovem vinogradu pod hišo, daleč pa zato, ker je hodilo v mojo klet po ovinkih. Toda zaslužno je bilo, Žan!“

Zasmejala sta se oba.

„Glej in poslušaj, kaj ti povem,“ je nadaljeval Jakob, „morda se česa naučiš iz moje povesti, kar ti

še prav pride čez sedem let . . . Ko sem prišel v to hišo k staremu Trošanu, svojemu staremu očetu, sem imel nekako šest let. Tačas je umrla moja mati v Trstu v majhni podstrešni izbi za jetiko. Še se spominjam, kako je ležala v kotu na tleh, zavita v same cunje, ko je umirala. Bilo je zvečer, ko je solnce zahajalo. Tedaj se je dvignila na svoji koščeni roki ter rekla s slabim, pojemajočim glasom: „Jakob, pomagaj mi, da vstanem in stopim k oknu! Rada bi še zadnjikrat videla solnce, lepo božje solnce!“ — Stopil sem k njej in sem jo prijel pod pazduho, kakor sem vedel, znal in mogel. Dvignila se je težko in se opotekla do okna. Njen pogled je splul čez strehe daleč tja na morje, kjer se je pravkar potapljalo solnce v svetle valove. Na njen blede obraz so padali zadnji njegovi žarki. Žan, povem ti, lepa je bila tačas moja mati! Nikdar ne pozabim tega obraza, ako bi tudi živel večno!

Ko je zadnji žarek utonil v morju, se je počasi oddaljila od okna in legla v kot. — „Z Bogom, Jakob,“ je dejala, „jaz umrem. Odpusti mi! Pisala sem tvojemu staremu očetu, gotovo pride po te še nocoj!“ — Komaj je izgovorila, že je izdehnila za večno, rahlo in tiho kakor sveča, ko je dogorela. Hudo mi je bilo, nisem se vedel kam dejati, začel sem tuliti na glas. In prišli so ljudje, ki so stanovali zraven nas in so uredili, kar je bilo treba. Pri njih sem prespal tisto noč. Drugi dan je prišel pome stari oče, po pogrebu me je vzel s seboj ter me pripeljal v to hišo. Ves čas po poti ni izpregovoril z mano besedice, samo vedno je mrmral med zobmi in grdo se je držal, da sem se ga bal. Premišljal sem vso pot, kaj pomenijo zadnje materine besede, ko me je prosila, naj ji odpustim. Kaj naj bi ji imel odpustiti, ko mi ni nikdar storila žalega, ko me je samo gladila njena mehka roka in so me poljubljala njena blaga ustna?! Toda še prehitro sem izvedel, kaj so pomenile te besede.

Ko sem se hotel igrati z vaškimi otroci, so se vsi poskrili in bežali od mene. Nikdar ni nihče prijazno občeval z menoj, matere so jih podile v hišo, ko so videle, da prihajam jaz. Hučo me je to bolelo in nekdan sem vprašal starega očeta, kaj sem jim storil, da se me vsi ogibljejo. Tedaj mi je rekel:

„Jakob, ni treba človeku, da sam učini zlo, da se ga potem ogibljejo ljudje. Namesto njega lahko greši drugi, a greh se zvali nanj ter zahteva pokore.“

Nisem ga več vprašal, a postal sem zamišljen in tih. Šele ko sem prišel v šolo, sem izvedel, kaj sem zagrešil. Moja mati nikdar ni bila poročena. Kakor prej na vasi, tako se mi je godilo pozneje v šoli. Da me je imel učitelj bolj rad kot druge, ker sem bil bistrega duha in me je učenje veselilo, to je moje sončence še bolj jezilo, začeli so me sovražiti. Jaz pa sem svojo bol zaklenil v svoje srce in počasi je jelo polniti sovraštvo do vsega sveta mojo dušo. Bolj kot sem rasel, večje je postajalo to sovraštvo. Sklenil sem, da se enkrat maščujem ne samo nad svojimi sovaščani, ampak tudi nad vsem svetom, ki se mi je začel gnusiti.

Toda kako naj se maščujem in s čim? Prešibke so moje roke, na pol poti bi moral obnemoči, in oni, ki sem jih hotel kaznovati, bi se mi smejali v obraz ter se mi rogali. Ničesar nimam, ničesar ne bom imel, revež ostanem vse svoje žive dni, ako se ne izkopljem iz tega blata z lastnimi močmi.

Začel sem misliti, da bi šel v mesto, da bi pustil to beračijo pri starem očetu, a bil je sčasoma tako dober z menoj, da ga nisem mogel pustiti samega, ko ni imel nobenega izmed svojcev, da bi mu količkaj pomagal. Stara sosedka nama je kuhala tisto siromašno jed, ki jo je moral on sproti zaslužiti s trdim delom onemoglih svojih rok na boljših kmetijah, zlasti pri Selanu. Bil je edini človek na svetu, ki sem ga imel tistikrat rad, ki sem ga ljubil iz vsega srca. Pozneje

sem rad imel samo še Selana, ki je bil previden mož, mož, kakoršnih je dandanes malo.

Ostal sem torej v vasi, a uvidel sem že kmalu, da človek nič ne velja, ako nič ne zna, ako ničesar ne razume in mu ostane ves svet takoj za domačo vasjo „zaplankan“, da ne vidi, kaj se godi za temi „plankami“. In kmalu sem bil prepričan, da si človek tudi z lastno pridnostjo lahko pridobi mnogo znanja in vednosti, ne da bi mu stalo ob strani nebroj učiteljev. Samo dobre volje je treba in zdravega razuma. Oboje sem imel jaz. Izposojevati sem si začel knjige od domačega pokojnega župnika in od učitelja, posedal sem po kotih in se učil. Kmalu se mi je začelo širiti obzorje, kmalu mi je bilo premalo to, kar sta imela v svojih knjižnicah onadva. Kar sem si pozneje prislužil in prihranil, vse sem izdal za knjige, ki sem si jih začel naročati iz mesta. Tako sem si pridobil obširnega znanja, ki je sedaj velik kapital v moji glavi.

To znanje mi je najprej pripomoglo do spoznanja s pokojnim Selanom, pridobilo mi je njegovo naklonjenost in zaupanje. In to je bila tudi prva podlaga, da sem se vsaj nekoliko dvignil na površje v razmorama kratkem času. Toda moja pot še ni končana, moja pot mora biti zmagonosna, visoko moram stati nekdam nad svojimi sovrstniki!

A prijatelj Žan, dandanes je težko kaj doseči, vsak misli, da je najprebrisanejši, vsak bi rad splezal čez hrbet drugega višje, da bi lažje živel in gledal nanj z vrha navzdol pomilovalno in zaničevalno. Prišel sem do spoznanja, da človek ne sme biti preveč pošten, ako hoče priti do česa, ako se hoče otresti vsakdanjosti. In tako je nastalo v meni geslo: Potlači druge, ako nočeš, da oni potlačijo tebe! Včasih mi sicer pravi vest, da tako ni prav, a človek se ne sme vdati takšnim sanjarijam, ako hoče kaj doseči. Sanjač hodi z zavezanimi očmi po svetu. In navsezadnje — čemu naj jaz nosim drugim ljubezen na-

sproti, ko so imeli sami do mene vedno sovraštvo in ga še imajo!?"

Jakob je umolknil in gledal v čašo. Videti je bilo, da ga je pri zadnjih izvajanjih napadla neprijetna misel, da se je v njegovem srcu zbudilo boljše čustvo. Toda takoj je zopet stresel z glavo in izpraznil čašo. Žan ga je gledal z mežikajočimi očmi in z nekim strahom in občudovanjem obenem.

"Toda sedaj se vrniva k prejšnjemu predmetu," je omenil Jakob. "Poslušaj, kaj mislim, kako se mora dobiti Poljšakov vinograd in se bo gotovo dobil."

Primaknil je stol bliže Žana in mu začel govoriti natiho, da ne bi mogel slišati nobeden, če bi bil tačas tudi v sobi. Žan je poslušal, prikimaval in se premikal na stolu. Oči so se mu svetile zadovoljnosti, videti je bilo, kako mu ngaja Jakobov načrt.

Ko je bilo vse dogovorjeno, sta zopet trčila.

"Ti pa znaš, Jakob, to moram pribiti! Priznati moram, da sem pritlikavec proti tebi," je dejal Žan, ko je odhajal.

Jakob se je zasmeljal ter zaprl vrata za njim. —

IV.

Oče Poljščak je vstal tistega dne zelo zgodaj. Stopil je na prag svoje hiše ter pogledal na nebo, ki je na vzhodu žarelo škrlatasto-rdeče. Zadovoljno je pokimal s sivo glavo, obetal se je lep dan, lahko se bodo danes spravili s polja zadnji pridelki. Poklical je hlapca in deklo ter jima naročal, kje naj se danes začne najprej, kam naj gre ta in oni delavec, ki ga je naročil že sinoči. Kmalu je oživela vsa hiša, v kuhinji se je kuhal zajtrk, na dvorišču so ropotali vozovi, po hlevih se je opravljala in napajala živina. Iz za zore pa je prilezlo solnce, lepo in jasno jesensko solnce ter veselo pozdravljalo te pridne in delavne

ljudi, vabilo in jih klicalo, da bodo z njim vred začeli in dovršili današnji dan. In ti solnčni žarki so šinili delavcem v žile ter jih razgreli kakor jih razgreje samo še pristni sok iz bližnjih vinskih goric. Oče Poljšak pa je bil vesel in je imel za vsakega lepo besedo, za najmlajšega kakor za najstarejšega, ki je bil že skoro na koncu svoje težke trnjeve poti...

Tačas je pa izza ovinka pridrdrala mestna kočija in se ustavila na dvorišču pred Poljšakovo gostilno. Iz nje so izstopili trije gospodje. Najmlajši je dvignil iz nje neka stojala in druge priprave ter jih položil na klop. Starejši pa je pristopil k Poljščaku, ki je začudeno gledal, odkod in čemu tako zgodnji obisk, ter dejal:

„Zdi se mi, da ste vi gospod gostilničar. Opravila imamo danes v tem kraju, zato bi radi opoldne dobili kaj poštenega kosila, ako je mogoče.“

Oče Poljščak je bil vesel, da ga obiše tudi gospoda in je hitro zatrjeval, da dobe, kar hočejo. V kratkem so se domenili.

„Poskrbite nam, da se spravijo v kraj tudi konji in voz,“ je dejal zopet oni. „Morda imate tudi kozarček dobrega žganja, to bi ne bilo napačno sedaj jutraj.“

Stopili so v sobo ter se okrepčali. Bili so to tako priljudni gospodje, da so se Poljščaku takoj priljubili.

„Oprostite, gospodje,“ je dejal, „vi gotovo niste iz našega trga, kakor sodim.“

„Zakaj bi ne bili?“ je vprašal starejši.

Poljščak je bil nekam v zadregi, a je vendar dejal:

„Zato ker naši gospodje, kolikor jih je tam doli, so vsi nekam previsoki in ne občujejo s kmetom tako prijazno, kakor sedaj vi. Dostikrat se menjajo in tako sem od začetka mislil, ako bi bili vi na novo nastavljeni v trgu.“

„Res nismo, gospod gostilničar. Mi prihajamo iz glavnega mesta in imamo danes važnega dela čez

glavo. Mi namreč merimo železnico, ki ima iti tod skozi.“

„A tako, tako. Pa saj je vendar železnica že umerjena, kolikor mi je znano, gospodje. Čemu vnovič?“ je vprašal začudeno Poljščak.

„Res je, gospod gostilničar, železnica je vobče že umerjena, ali pokazale so se ponekod težkoče, ki se morajo vsekakor odpraviti. Zato smo danes tukaj.“

„Veseli me, gospodje, da ste se zglasili pri meni. Gotovo boste opoldne dobro postreženi. Mislil sem sicer iti dopoldne na njive, pa bodo za enkrat že moji delavci sami opravili. Ob takšnih prilikah mora biti gospodar sam doma.“

Odpravili so se iz Poljšakove gostilne ter krenili za vasjo v reber. Poljšak je gledal za njimi, dokler mu niso izginili izpred oči, a potem je naročil v kuhinji, kaj se mora danes pripraviti za kosilo tem imenitnim gospodom . . .

* * *

Okoli poldne so se inženirji vrnili k Poljšaku. Bili so videti trudni in upehani.

„Hiteli smo, gospod gostilničar,“ je dejal zopet starejši. „Nisem si mislil, da dovršimo tako hitro, ker je bilo ogromnega dela, a vendar je šlo.“

Razvil je na mizo neko polo, kjer je bil narisana nekak načrt bodoče železnice, v kolikor se je tikal te okolice.

„Poglejte semkaj, gospod gostilničar, morda vas zanima, ako izveste, kaj se bo po novem načrtu izpremenilo. Glejte, tukaj je bil prej v načrtu tunel, a ker bi bili stroški preveliki in ker se da izpeljati brez posebnih težkoč železnica na okoli, smo sedaj napravili, da pojde čez te travnike, potem skozi ta vinograd in nazadnje zavije v gozd.“

Poljšak je pazljivo poslušal, a hkrati je zmajal z glavo.

„Kaj pravite, skozi ta vinograd pojde?“ je dejal skoro prestrašeno.

„Da, todile skozi. Ves ta svet ni mnogo vreden in se bode lahko odkupil po nizki ceni. Cenili smo že danes vse in ni dvoma, da bode to sprejeto.“

Poljšak se je praskal za ušesi. Vedno bolj nemiren je bil.

„Da ni ta svet dosti vreden, pravite? Ne rečem sicer za one pašnike, ali vinograd in gozd sta vendar prve vrste,“ je pripomnil.

„Kaj še, gospod gostilničar! Mi smo vajeni takšnih reči. Glejte, v vinogradu ni zemlja nič prida, trte so pa stare in ne bodo več dolge rodile. Zlasti pa še, ker je trtna uš v bližini.“

„In koliko ste cenili ta vinograd, gospodje?“

„Posestnik bo dobil za vse skupaj, kolikor bomo potrebovali mi, petdeset do šestdeset goldinarjev.“

Poljšak je osupnil. Tresel se je razburjenosti.

„In ali veste, gospodje, čigav je ta vinograd?“ je vprašal hripavo.

„To nas za sedaj nič ne briga, gospod gostilničar, to se bo uredilo pozneje, in sicer prav v kratkem. Pa tudi zaraditega nismo mogli več ceniti, ker vendar posestniku ostane še precejšen del, ko pojde železnica uprav po sredi.“

„Kaj naj stori potem posestnik s tistima raztrganima kosoma? Brez najmanjše vrednosti sta,“ je jadikoval Poljšak.

„Mi ne moremo tukaj prav nič pomagati, gospod gostilničar. Postava je postava.“

„Res je to, postava je postava, a mislim, da bodo cenilci izmed nas drugače govorili.“

„Kakor vidim in posnamem, je ta vinograd vaš, gospod gostilničar. Zelo žal mi je, a res se ne bo dalo pomagati. Tudi vaši cenilci se bodo morali vdati, ker verujte mi, da mi vemo, kaj delamo in kako cenimo. Uredili smo že mnogo takšnih reči. Kaj pa,

gospod gostilničar, kaj je z našim kosilom? Ali dobimo lahko kaj? Verujte nam, lačni smo kot volkovi.“

„Tako, tako, gospodje,“ je dejal Poljšak in odšel v kuhinjo, kimajoč z glavo in z nagubančenim čelom.

„Pa ne, da bi nam sedaj slabše postregli in bi nam prinesli kakšne kislice, gospod gostilničar, ko smo vam morali nehote storiti to nevšečnost. Saj veste, služba je služba!“

Poljšak je nekaj odgovoril, česar pa ni bilo več razumeti. A v kratkem je stalo pred njimi izborno kosilo. Gospodje so jedli in pili, da je bilo veselje. Pri tem so se vedno smejali, šalili se in norčevali. Gostilničar je moral prisesti k njim. Nalivali so tudi njemu in v kratkem je oče Poljšak pozabil, da so mu ti tujci takorekoč ukradli njegov najboljši vinograd. Njihovi ljubeznivosti in prepričevalnim besedam se ni mogel dolgo ustavljati.

„Saj vem, da niste krivi vi, gospodje. Vi morate delati, kakor vam naročijo, a meni je vendar hudo za vinograd.“

Tedaj je pa vstal starejši izza mize in pomignil Poljšaku, naj pride k njemu.

„Nekaj vam moram povedati,“ je dejal tiho, „pa ne smeta slišati onadva. Glejte, svetujem vam, da vinograd kolikor mogoče hitro prodaste, dokler se še ne izve, kaj bo z njim. Morda se vam posreči, da dobite kaj več zanj. Ako vam da kdo sto goldinarjev, mu ga kar dajte. Pa ne povejte nikomur, da sem vam jaz to svetoval.“

„To bi ne bilo pošteno, gospod, sedaj ko to vem. Imel sem ga prodati prav te dni, a sedaj ne more biti nič iz tega.“

„Ako ste tako tesnosrčni, pa pustite, škodo boste imeli samo vi. Po mojem mnenju ni to nobena sleparija, vsak bi na vašem mestu storil kaj takšnega.“

Sedel je zopet na svoj prostor in nalil. Prisedel je zopet tudi Poljšak in ostali so skupaj še dolgo.

Šele proti večeru so ukazali napreči. Prav prijateljski so se poslovili od Poljšaka in bilo mu je skoro žal, da so odšli tako hitro. Nizko se jim je priklonil, ko je voz oddrdral z dvorišča.

Doli v rebri, ko je bila vas že daleč za njimi, se je voz hipoma ustavil. Nekdo je prisedel in vsi so se zasmeli.

„Dobro smo jo izvozili, Jakob,“ je dejal med smehom starejši. „Se ta teden imaš lahko vinograd, ako hočeš.“

„Naroči Žanu, naj pride takoj jutri k meni,“ je odgovoril Jakob . . .

Mesec je svetil raz jasno nebo, rahla sapa je majala drevje in voz je drdral dalje.

V.

Dnevi so potekali za dnevi v vedni enoličnosti in enakomernosti. Nagnila se je bila že jesen in prvi sneg je pobelil brda naokoli. Iz njega so gledale skupine temnih smrek kakor otoki iz belokipečega morja. Nekako tiho in mrtvaško je postalo, kakor bi se bilo poizgubilo nekam daleč in bi bil ostal v okolici samo njega nerazločen odmev. Nič se ni prav genilo nikjer, trudno je ležalo po vaseh in zaseljih. Vrata vseh hiš so bila zapahnjena, okna trdno zaprta. Samo dim iz dimnikov je pričal, da je za nemimi zidovi nekaj življenja, in zategli glasovi govedi iz hlevov so se oglašali kakor bi klicali na pomoč.

Pri Selanovih je šlo vse po stari poti. Opravljala so se razna zimska dela, pripravljalo se je na pomlad, ko bo treba takoj začeti z novim delom. Jakob se je oglasil vsak dan v hiši in dajal delavcem navodila za vsak dan posebej. Bil je skrben in vesten, vse je šlo v najlepšem redu. Proti Katici se je vedel obzirno in dostojno in je izpolnil vsako njeno željo. Sčasoma se ga je tako privadila, da si je že začela očitati,

kako ga je mogla kdaj po krivem soditi. Polagoma je prišlo zaupanje v njeno srce in neka tiha zadovoljnost se je naselila v njem. Jakob je vse to opazil, njegovo oko je bilo bistro in se je navadilo gledati na dno duše. Zato je pa tudi vedel, kako mu je delati, da se ji ne odtuji, da jo popolnoma priveže in priklene nase. Treba je bilo mnogo laži in hinavščine, mnogo samozatajevanja, a Jakobu vse to ni bilo težko, znal je delati tako, da bi ne mogel dvomiti o njega čistih mislih najboljši opazovalec, kamoli neizkušeno dekle. Njegov cilj je bil: Selanovo premoženje mora biti njegovo po tej ali oni poti, naj velja, kar hoče! Najlepše in najbolj ceno bi se prišlo do njega, ako bi postala Katica njegova žena. Ako bi pa to izpodletelo, je do tega cilja še dovolj drugih poti, ki se že pravočasno pokažejo sameobsebi. Torej naprej proti cilju! Pri vsem tem pa Jakob ni pozabil na svojo domačijo. Poljšakov vinograd je bil že dolgo njegov. Kupil ga je bil Žan na svoje ime ravno za sto goldinarjev, a takoj potem ga je odstopil Jakobu. Ko je stari Poljšak to izvedel, je šele začutil, da je bil opeharjen in da so bili oni inženirji samo sleparji, ki jih je najel Jakob. Toda dokazati ni mogel ničesar, moral je molčati, sicer bi imel lahko še neprilike. Pa tudi sram ga je bilo, da se je dal zapeljati na tako nesramen način. Ostalo mu je torej samo lastno očitanje, da se je dal vjeti takšnim ljudem. Tako je postal Jakob že precej trden gospodar in je že imel kmetijo, ki bi ga lahko redila in ki bi se marsikdo drugi čutil srečnega, ako bi jo imel. A v Jakobovem načrtu ni imela ta kmetija še mej, morala je rasti in rasti, da je ne pregleda oko in da je tako hitro ne prepotuje noga . . .

Katica je v tem živela neko posebno samosvoje življenje. Pri vsakem delu in opravilu je videla nekoga, ki stoji ob nje strani, ki hodi z njo na vsak korak, ki govori z njo, kakor zna govoriti samo on,

ki je tako blag, da mu ga ni enakega na svetu. In kakor je blag on, tako so bili odzdaj zaradi njega blagi v nje mislih vsi ljudje, ki so bivali v nje bližini. Praznik je bil zanjo vselej, kadar ji je prinesel pismonoša pismo od Slavoja, ki ji je poročal o svojih delih in opravljenih in jo vselej prosil, naj mu tudi ona piše, kaj dela in kako je pri njej doma. Nekaj lepega in vzvišenega je plulo sedaj nad Katico in njenim življenjem in srečna je bila, da si ni želela večje sreče. Kako bi bilo lepo, ako bi bila sedaj še živa njena mati.

Pri vsem tem je bilo zelo čudno, da Jakob tega Katičinega stanja ni zapazil v svoji bistroglednosti. Ali je bilo temu krivo, da so bile vse njegove misli osredotočene na poti proti njegovemu cilju, ali so se mu oči zameglile vsled lastne samoljubnosti, kdo bi to vedel? Resnica je, da se je nekega dne zbudil in zavedel, ko je bilo že prepozno. In tedaj je besnel in se tolkel po glavi, kje je imel oči, da ni videl, kje ušesa, da ni slišal?

Nekega dne je namreč dobila Katica pismo od Slavoja. In to pismo je bilo nekoliko drugačno od drugih. Ko ga je Katica prebrala, se je naslonila v svoji sobi na mizo in zagrebla obraz v roke. Dolgo je slonela tako, nepremično in kakor bi bila otrpla. A počasi se je začelo nekaj gibati v njej, prsi so se dvigale in podrhtevali so lasje. Skozi prste so pa silile solze in padale na mizo. Zraven nje je ležalo odprto pismo Slavojevo. Svetile so se odločno začrtane črke, žarki zimskega solnca so padali nanje skozi južno okno in jih poljubljali.

V tem je vstopil Jakob. Imel je Katico nekaj vprašati. Ko jo je zagledal v takšem stanju, je osupnil in hotel oditi. Toda v tistem hipu je ona dvignila glavo, popravila si lase ter dejala:

„Le stopite bliže, Jakob! Rada bi govorila z vami v neki zadevi, ki je boljše, da se ne odlaša. Saj imate nekaj besede zraven tudi vi!“

Ko je pristopil k mizi, mu je podala Slavojevo pismo ter rekla:

„Preberite!“

Jakob je vzel pismo in bral:

Draga Katica!

Ne upam si danes skoro z besedo na dan, vendar mora biti! Glej, ves čas odkar Te poznam, si mi bila tako dobra, da Te ni moglo nikdar pozabiti moje srce. Davno bi Ti bil že rad povedal to, a odlašal sem do danes, ko sem prišel v svoji službi toliko naprej, da si lahko osnujem lastni dom, ne da bi se mi bilo bati, da bi ne mogel izhajati tudi ako bi imel družino. Vprašam Te torej, ali bi ne hotela postati moja družica, moja ljuba žena pred Bogom in pred ljudmi? Premisli dobro, preden mi odgovoriš, vprašaj svoje srce in vprašaj za svet svojo pamet, potem Te pa prosim, odpiši mi! Ako se odločiš zame, prihitim k Tebi, da se o vsem domeniva ustno, ako me zavržeš, Ti tudi ne bodem hud nikdar! Pričakujoč skorajšnje Tvoje odločitve, Te prav lepo pozdravlja

Tvoj prijatelj

Slavoj.

Jakob je bral in ni veroval svojim očem. Roka se mu je tresla in temno mu je bilo pred očmi, ko je položil pismo zopet na mizo.

„In kdo je ta Slavoj, ako smem vedeti?“ je vprašal hripavo, a navidezno mirno.

„To je Slavoj Trtnik, železniški uradnik, sedaj v Krškem,“ je odgovorila Katica.

„Dobro, poznam ga, ko so njegovi stariši bivali še tukaj. In ti bi sedaj rada vedela, kaj porečem jaz k temu, kajne-da?“

Katica je prikimala.

„Težko je v takšnih zadevah svetovati,“ je dejal Jakob popolnoma mirno. „Mož ima lepo službo in lepo bodočnost, nič hudega bi ne bilo ob njegovi

strani, ako je tudi lepega značaja. Pomisliti je samo to. Ako mu ni predvsem samo za to, da bi dobil najprej tvoje premoženje in potem šele tebe.“

Gledal je Katico z lokavimi očmi in opazoval učinek svojih besed. Toda Katica je bila povsem mirna in je rekla:

„V tem oziru sem brez skrbi, Slavoj je značajan človek in takšen tudi ostane vedno.“

„Potem — potem ga pa vzemi, ako misliš, da boš srečna z njim!“

Govoril je s tihim mirnim glasom, nihče ne bi bil slutil, kaj se je tačas godilo v njegovom srcu.

Katica je vstala.

„Hvala lepa vam za te besede, Jakob! Ne pozabim vam jih nikdar! Seveda vas prosim že sedaj, da mi pojdete na roko, ko bode stvar treba urediti.“

„Drage volje, Katica!“

Razšla sta se. Ko je stopil Jakob v vežo, kjer ni bilo nobenega, se je prijel za čelo. Tam zadaj je bilo vroče in razbeljeno kakor v ognjeniku. Skoro bi se bil moral prijeti ob steno, tako so se mu naenkrat zašibile noge. Toda njegova narava je bila močna in je kmalu premagala to slabost. Dvignil je glavo kvišku in ponosno stopil na dvorišče ter odšel potem po poti navzdol.

Ko je prišel domov, je legel na postelj, kakor je to storil vselej, kadar je bil slabe volje ali pa kadar je razmišljal kaj važnega. Roke je položil pod glavo in zrl nepremično v strop.

Čez nekoliko časa pa je hipoma vstal, stopil k mizi in odprl predal. Potegnil je iz nje beležnico, kamor je semtertja pisal svoj dnevnik, ter je napisal to-le:

Dne 13. decembra 18 . .

Moj tako lepo zamišljeni načrt je danes nenadoma splaval po vodi. Kdo bi si mislil, da me bo kaj takšnega zadelo pri tej pameti! Mene, tako pametnega

in prebrisanega človeka, mene Jakoba Trošana, ki ima več v petah kakor drugi v glavi, mene je tako grdo prekanila ženska! Kam sem gledal, da nisem ničesar videl že prej, da nisem ničesar zapazil, preden se je tako iz cela vsulo nad mojo glavo? In kako mi je bilo hudo! Ko je v meni razsajalo od jeze in sramote, sem moral še lepo govoriti, sem moral grizti v svoje meso. Saj mi pravzaprav ni nič za to žensko, ali po lepi in gladki poti bi se bilo dalo priti do tako lepega premoženja. Koliko trdih stopinj, koliko dela in truda bi bilo prihranjenega! V par letih bi bile uresničene moje sanje, bi bili izpeljani in dovršeni moji načrti. Tako sem pa zlezal nekaj dolgih let nazaj in moj cilj se je odmeknil v daljavo. Ali tu se ne da s silo opraviti ničesar, sila bi samo škodovala. Vendar mož ne sme odnehati nikoli. Selanovo posestvo mora biti moje! Oni, ki bo postal mož Katičin, je uradnik in kot tak bo gledal, da bo spravil posestvo v denar, zakaj kdo mu ga bo obdeloval? In tu je na meni, da to posestvo kolikor mogoče ceno kupim. Da bo pa to mogoče, si moram ohraniti zupanje Katičino in moram prodajo zavleči toliko časa, da se preskrbim s potrebnim denarjem. In to se bo zgodilo, se mora zgoditi, kakor gotovo sem Jakob Trošan! Ti si prevarila mene, jaz bom prevaral tebe, Katica, in ta zadnja prevara bo hujša od prve! Kaj bi rekel k temu neuspehu svojega mojstra moj prijatelj Žan, ako bi to vedel?!

Odložil je pero in se hripavo glasno zasmel. Nato je zaklenil dnevnik v miznico ter odšel iz hiše po daljnjih opravilih. Po vasi navzdol si je polglasno žvižgal, nihče ni slutil, kaj je doživel in pretrpel pred kratkim.

VI.

Komaj se je začel tajati led, že je začelo v okolici novo življenje. Začeli so graditi železnico, ki se

je obetala že toliko časa, vendar enkrat zares. Zbirali so se delavci od blizu in od daleč, kakor lastavke so prihajali, najprej posamezno, a potem v gručah. Glasni so postajali kraji, ki so bili pravkar še tako tihi, ki so toliko časa snivali v žalostni pozabljenosti. Zdrabili so se iz dolgega sna in začudeno so zrli nove obraze okoli sebe. Odmevalo je jeklo od kamena, votlo se je valila in odmikala gruča za gručo, pred očmi so nastajale zareze in zaseke, čez noč so se dvignili nasipi, so izginjale vdrtine in so se zenačile strmine, kakor krtine na travnikih, ko potegneš čeznje z grabljami! Različna govorica je prišla v deželo. Nekaj je bilo glasov, ki so bili podobni našim, ki so udarjali na uho, kakor bi bili stari znanci, samo da so odšli pred davnim, davnim časom od nas in so se sedaj vrnili, ko so se obrusili na tujih tleh in sprejeli vase nove vtiske, ki so jih srečavali. A mnogo je bilo tudi popolnoma tujih, morda so jih slišala naša brda samo tedaj, ko so se valile sovražne čete preko naših poljan in izginjale. Bila je pisana mešanica raznih noš, navad in običajev. Glasile so se pozno v noč neznane, našemu ušesu laskajoče turobne pesmi, porojene v tlaki in suženjstvu, žalostno so odmevale v blede mesečini in tonile v daljavi. Bilo je nekaj v njih, kar je navdajalo srca domačinov z nekim koprnenjem in hkratu z veliko žalostjo. Bile so to pesmi slovaške, ki njih zvoki še sedaj trepečejo po naših holmih. A med te pesmi so se mešali tuji, trdi glasovi, ki so šli mimo naših ušes brezsledno in se niso niti trenotek pomudili na svetih naših tleh. Kaj bi z njimi? Čemu naj bi zapuščali sledove, ko ni v njih ne duše in ne srca!

Gori pod Poljšakovim vinogradom so vrtali velik tunnel, tako kakor je bilo načrtano v prvih načrtih. Poganjalo je tam gori že prvo svetlo listje iz solzečih se trt, ki so bile v dolgih ravnih vrstah povezane na nove visoke kole. Med njimi so cvetle češnje in se

osipale. Kadarkoli se je Jakob ozrl na ta sedaj svoj vinograd, vselej ga je obšla velika zadovoljnost in oko se mu je veselja zaiskrilo.

In Jakob je imel sedaj priliko, da je vedno lahko gledal svoj vinograd od blizu, saj je imel tam ob začetku tunela na mali planjavici takoimenovano kantino, kjer je točil delavcem različno pijačo in jih je tudi preskrboval z mrzlimi jedili in prigrizki. Ko je izvedel, da se začne že letos graditi železnica in da bode pri tunelu dela do pozne jeseni, se je takoj odločil, da si pridobi dovoljenje za to obrt. Ako le količkaj spretno začne, si utegne pripraviti precej prispevkov in sredstev, da bo lahko nastopil o pravem času kot kupec Selanovega posestva. Katica in Slavoj sta namreč sklenila, da se poročita šele pod jesen, ker je treba marsikaj prej pripraviti, na kar dosedaj še nista mislila. Jakobu je bilo to vseč in prigovarjal jima je, da do tistikrat odložita. Kakor nalašč se je vse obračalo v njegovo korist.

Pri tem, da je Jakob sedaj prevzel to obrt, ni zanemarjal Selanovega posestva. Vedno je še vodil vsa dela, a ko so imeli železniški delavci počitek, tedaj je bil vedno sam v kantini in se je gibal, kakor bi bil krčmar že od svojih mladih dni. Kadar se je oddaljil od kantine, ga je prav pridno nadomeščal Žan, ki ga je bil vzela k sebi, ker je spoznal v njem prav spretno in za svoje namene uporabno moč.

V kantini je bilo vedno veselo, med vsakim odmorom se je trlo tam delavcev. Zlasti zvečer so posedali za mizami ali polegali po trati kar v gručah. Jakob se je vedno smejal in čestokrat skrivaj mežikal Žanu, zlasti ko je navdušenje priklopelo do vrhunca. Žan je razumel, znal je mešati kakor kak lekarnar, nikdar ni bil v zadregi, da bi mu izpodletelo. Le redkokdaj se je pripetilo, da se je kdo namrdnil, ko je pokusil. A Žan in Jakob sta ga znala potolažiti s slanim dovtipom, da je sam sebi verjel, da se je zmotil.

Jakob pa tudi ni bil skop. Tistim, ki so bili vedno pri njem, je o pravem trenutku tudi nalil iz pravega sode ali iz prave steklenice na svoj račun in jim napil. In tisti literčki so bili seme, ki je kmalu rodilo stoteren sad, čestokrat še tisti dan ali večer. Taki delavci so imeli pri njem tudi odprt račun. Plačevali so vsake sobote, ko so dobili plačo, a nihče ni zapazil, koliko je bilo več napisanega, kakor je použil, zakaj sam si ni zapisoval nihče od onih, ki so radi pili. Samo enkrat se je zgodilo, da se je nekdo pritožil, da ima tisti teden preveč napisanega. Tistikrat je bil pa ogenj v strehi. S prekrižanimi rokami se je vstopil Jakob sredi sobe predenj in mu gledal z bliskajočimi očmi naravnost v obraz.

„Ti, ti boš meni očital sleparstvo, ti smrkavec pritepeni. Glej, da izgineš od tukaj in se nikdar več ne prikažeš v mojo pošteno gostilno, sicer ti bo slaba predla! Razumel? In sedaj vun!“

Prijel ga je za rame in ga obrnil, preden se je oni zavedel. Pohlevno kakor otrok je stopal pred njim ogoljufani revež in izginil v temi. A drugim, ki so to videli, se je zdelo imenitno in Jakob se je že više dvignil v njih očeh. Nobenemu ni več prišlo na misel, da bi dvomil o njegovi poštenosti.

Vse delavce je imel Jakob v razvidu. Vedel je za vsakega, koliko služi na dan, koliko zasluži po strani, koliko časa bo še ostal in kdaj bo odšel. Komu se bo ta in ta dan odpovedalo, je vedel on prvi, zakaj bil je v dotiki z vsemi nadziranci do najvišjega. Tako se mu ni bilo bati, da bi kaj izgubil.

Kolikor bolj je šlo pod leto, toliko zadovoljnejši je bil izraz na Jakobovem obrazu.

„Trudim se sicer kakor žival, noben poštni konj ne trpi toliko kot trpim jaz, Žan, a vsaj ne trpim zastonj, kakor trpi toliko drugih. To je moje zadoščenje, glej, iz te kantine bo zrastlo marsikaj, o čemur se ti

sedaj še ne sanja," je dejal nekega večera svojemu pomočniku, ko sta šla spat.

"Srečo imaš, kamor pogledaš, to je pribito," je odgovoril Žan. "Dozdaj sem mislil, da imajo srečo samo tepci, a sedaj sem videl, da si napravi premoženje semtertja tudi kak pameten človek."

Zasmejal se je Jakob, da so se pokazali beli zdravi zobje in je dejal Žanu:

"Ti nisi neumen dečko, Žan, kadar bom jaz cesar, boš ti moj prvi minister!"

Tako je šlo vse lepo in v redu dan za dnevom. Tunel se je globil, delavcev večina je pila in nosila denar Jakobu, v deželo je počasi zopet silila jesen . . .

Selanova Katica pa je imela tačas polne roke dela. Njena soba je bila bolj podobna dobro založeni manufakturni prodajalni, kot pa sobi mladenke. Raznovrstno blago je ležalo po mizah, po omarah, po stoli in po postelji. Dan za dnem so ropotali šivalni stroji od jutra do večera, kopičile so se rjuhe, drugo posteljno perilo, telesno perilo, krila in vse drugo, kar je potrebno, da prinese k hiši mlada gospodinja. Pomagali sta ji pri delu dve šivilji, ena domača, ena iz bližnjega mesta. Med delom so se glasile pesmi, so se pripovedovale pripovedke iz davno minulih časov.

Katica je cvetela kakor roža, sreče sijaj je odseval iz nje oči in raz nje deviška lica.

VII.

Nizko so viseli oblaki tistega jesenskega jutra, ko je Katica obhajala spomin smrti preljubljene svoje matere. Žalostno so brneli zvonovi iz zvonika župne cerkve, peli so kakor bi bili ubiti, zakaj težak in vlažen vzduh je ležal nad okolico, ki se je kazala sedaj tako žalostna v svoji rumeni ponošeni obleki, kakor bi že komaj čakala, da jo odloži. Vrhovi gora so se skrivali v mlečni megli, ki je lezla vedno niže, dokler

ni napolnila nizkih dolin za vasjo. A tedaj je začelo iz nje pršiti, tanko in gosto, da je šlo skozi obleko in do kože. Listje pod nogami je bilo hkrati opolzlo, kakor bi ga bili oblezli polži, in na vejah obcestnega grmovja so se začele svetlikati debele kaplje.

Tačas je stopala iz cerkve proti domu Katica. Z njo sta bili tudi obe šivilji in ob strani je hodil Jakob. Tiho so hodili, nobenemu se ni ljubilo govoriti. Katica je bila zamišljena in nihče je ni hotel motiti v njenih mislih. Ko so dospeli do razpotja pod pokopališčem, je dejal Jakob naenkrat:

„Tukaj sva se poslovila lansko leto ob oni žalostni priliki, Katica. Naj te pozdravim tudi sedaj, zakaj moja pot pelje drugam.“

Podal ji je roko, pozdravil tudi njeni spremljevalki ter izginil v rebri.

Katici so hipoma prišli v spomin dogodki onega dne iz lanskega leta. Spomnila se je, kako je bila nevljudna in neprijazna z Jakobom, ki nikakor ni tega zaslužil, kakor sedaj dobro ve sama. A takoj nato je videla v duhu, kako ji je prihajal nasproti nekdo drugi, ki si ni tačas niti oddaleč mislila, da bo kdaj tako stopil v nje življenje, kakor se ima sedaj zgoditi v kratkem. Poklicala si je v spomin vsako njegovo tedanjo besedo in šele sedaj je spoznala, da je bila pravzaprav že tisti dan sklenjena njuna zaveza in da se je moralo zgoditi to, kar se bo dovršilo v nekoliko dneh.

Ko so dospeli domov, so zajtrkvali in kmalu potem so se lotili dela. Toda danes ni hotelo biti tistega veselja v ono sobo, kakršno je bilo tam dosedaj vsak dan. Kakor je bil zunaj žalosten dan, tako je bilo žalostno in pusto v teh človeških srcih. Nihče ni hotel drugemu omeniti, a vsak je komaj čakal, da mine današnji dan in pride čas, ko pojde počivat. Toda nerazmerno dolgo se je vlekle še do večera.

Katica je bila izredno slabe volje. Popoldne je čakala pisma od Slavvoja, a ni ga bilo, dasi je bilo

danes že osmi dan, odkar je pisal zadnjič. In navadno je vendar pisal vsakih osem dni, ako ne prej.

Nazadnje je vendar nastopil večer. Drevje okoli hiše je šumelo glasneje, zaganjal se je v njega napol golo vejevje sunkoma južni veter, ki je postajal vsak trenotek močnejši. Vmes so naletale težke redke kaplje in tolkle na okna kakor bi bila odnekod priletela jata nočnih ptic in trkala s svojimi kljuni ob šipe. Šum se je včasih približal, kakor bi se bližali hiši šumeči morski valovi, a nato se je odvalil in izginil nekje v daljavi, da se čez nekoliko hipov zopet povrne in zopet izgine. Na vasi so lajali psi, odgovarjali so z žalostnozateglimi glasovi drugi drugemu, strah jih je bilo.

Katica je stopila s svečo v svojo sobico. Odnekod je potegnil prepih, da je sveča za hipec vsplapolala in ugasnila. Ni je več prižgala. V temi je pokleknila pred postelj ter opravila večerno molitev. Nato se je slekla in legla. Enakomerno bučanje vetra je kmalu zmedlo nje misli, v kratkem je rahlo zaspala.

Tedaj so se pa natihoma odprla vrata v sobo. V njih se je pojavila Katičina mati. Oblečena je bila v dolgo belo obleko, da se je vlačila po tleh. Na glavi je imela venec iz belih rož, ki so v tistem hipu omamljivo zadehtele po sobi. Odnekod je prihajala prelestna svetloba, in v tej svetlobi se je videla obleka kakor bi bila srebrna, se je svetila polt kot bi bila prozorna. Vse polno žarkov se je usipalo od nje, tako svetlih, da je morala Katica zatisniti oči, ker niso bile vajene gledati take bleščobe. A dasi je mižala, je vendar razločno videla, kako se je sedaj mati premaknila, kako je stopila rahlo in neslišno v sobo in je v tistem trenutku že stala ob njeni postelji. Materina roka, bela kakor na novo padli sneg, se je rahlo dvignila in napravila Katici križ čez čelo, čez ustna in na prsi, kakor v onih davnih časih, ko jo je polagala spat kot otroka. Komaj so se sedaj dotikali ti beli prozorni prsti njenega čela, usten in prsi, a v teh dotiklja-

jih je bilo nekaj nepoznano lepega, iz njih je izhajala neka mehka, božajoča toplota. Katica je bila srečna, na njenih ustnih se je pokazal blažen smehljaj.

Ko jo je mati prekrižala, je sedla k njej na posteljin rob. Njena bela obleka je valovala po tleh, njena glava se je sklonila k hčeri.

„Preljuba hči,“ so govorila njena usta tiho, a razločno. „Nocoj sem morala vstati in priti k tebi, da te pripravim na nesrečo, ki te bo zadela. Smiliš se mi, otrok moj, toda bodi močna in prenašaj vse potrpežljivo, zakaj stari Bog še živi in bo živel vekomaj, dasi so ga spodili ljudje iz svojih src in iz svojih stanovališč. On te ne pozabi, ako ostaneš takšna, kot si bila dozdej. Ostani z Bogom!“

Pri zadnjih besedah je izginila svetloba, zavelo je po sobi kakor hladna sapa...

Katica se je zbudila. Zdelo se ji je, kakor bi bila slišala, kako so se zaprla vrata in je nekdo odšel iz sobe. Strah jo je bilo in hkrati ji je postalo tesno pri srcu. Kaj neki pomenijo te sanje? Ali se ji bo res pripetila nesreča? In kakšna? Odkod ji preti? Razmišljala je in razmišljala in dolgo ni mogla več zaspati. Ko so se ji za hipec sklenile trepalnice in je bila nekako v polsnu, tedaj je hipoma planila kvišku. Nekdo je potrkal na okno, trikrat in glasno. Prižgala je luč in stopila tresoč se k oknu. Tam ni bilo nobenega, samo veje so se zvijale na drevju. Počasi je zopet zlezla v postelj, a luči sedaj ni ugasnila. Ko so se ji čez dolgo zopet sklenile oči, se ji je zazdelo, da je potrkalo vnovič in neki znani glas je zaklical: „Katica!“

„Moj Bog, kaj je to?“ je viknila in skočila s postelje. „Slavoj, ali si ti? Kaj delaš tukaj?“

Toda pri oknu tudi sedaj ni bilo nobenega, samo veje so se zvijale na drevju.

Katici ni bilo več obstati, tako tesno ji je bilo sedaj pri srcu. V posteljo ni hotela več, drugih ni

marala buditi. Oblekla se je in je hodila gori in doli po sobi. Tisoč misli ji je rojilo po glavi, druga nemirnejša od druge. Neka dozdej nepoznana plahost se je je polastila, v strahu in nepokoju je pričakovala jutra. Toda ura se je vlekla celo večnost ena do druge, nobene ni hotelo biti konec. Zunaj je v tem nastala pravcata nevihta, gromelo je votlo in dež je v curkih lil na okna. Katica je pokleknila k postelji in molila ...

Počasi in tiho kakor tat se je prikradlo novo jutro v sobo ter videlo Katico, kako je še vedno klečala ob postelji. Njena glava je bila sklonjena nad posteljo, njene roke pod glavo. Zaspala je bila.

Proti jutru se je bilo nebo zjasnilo in okoli osme ure je solnce prisijalo skozi okna Selanove hiše naravnost v kuhinjo. Katica si je dajala tam opravila pri ognjišču, toda nobena reč ji ni šla prav izpod rok. Težka ji je bila danes glava in ta teža se je bila razlila v roke in noge, po celem telesu, da je v njej ležalo kakor svinec. Ta telesna utrujenost je vplivala tudi na njeno dušno razpoloženje. Še nikdar ji ni delo tako presedalo kakor danes, siliti se je morala, da je dovršila svoja navadna jutranja opravila.

Gori v sobi so že ropotali šivalni stroji. Kakor se je vsak dan dosedaj razveselila tega ropota, tako je danes postala ob njem hipoma zamišljena. To niso bili več tisti glasovi kakor še nedavno, to se je glasilo kakor oddaljajoče se ropotanje mrtvaškega voza. Katica se je stresla po vsem životu. Kako ji je mogla priti hipoma takšna čudna misel? Kdo bo umrl sedaj, ko je komaj začel živeti, ko so mu komaj zgradili lepo zložno pot do življenja sreče? To morajo biti samo bolni živci, ki ji vsiljujejo takšne hude misli, ki morajo izginiti sameobsebi ob prvem solnčnem žarku. Toda kuhinja je bila že vsa polna svetlih solnčnih žarkov, te misli pa le niso hotele izginiti, vedno bolj so pritiskale na možgane, vedno bolj so pekle in mu-

čile do krvi. Gori pa je ropotalo, mrtvaški voz se je počasi oddaljeval . . .

Vsak čas mora priti jutranja pošta, je pomislila Katica. In res, že je v tistem hipu stopil v vežo poštni sel.

„Danes pa brzojavka, Katica,“ je dejal ter ji pogledal v oči.

Katica se je prestrašila. Drhtela je po vsem životu.

„Odkod?“ je vprašala tiho.

„Iz Krškega, Katica. Bojim se, da ne bo nič dobrega. Toda ne ustraši se preveč!“

Počasi se je obrnil in odšel iz hiše, kakor bi se bal, da bi videl, kaj se bo zgodilo sedaj . . .

Ko se je čez nekoliko časa vrnila dekla v kuhinjo, je videla, da leži Katica nezavestna na tleh —. Med prsti je krčevito držala brzojavko.

Kmalu je bila vsa hiša po koncu. Prihiteli sta šivilji, zdravili so Katico, ki se je čez dolgo vendarle zavedla. Toda odnesti so jo morali v postelj in popoldne je bilo treba poklicati zdravnika.

Brzojavka je na kratko naznanjala, da je snoči v Krškem umrl Slavoj Trtnik po kratki mučni bolezni.

Pozneje se je izvedelo, da se je Slavoj na nekem daljšem izprehodu v okolico zelo prehladil. Bil je že itak rahlega zdravja, odkar je prestal zadnjo bolezen, a na tistem izprehodu ga je nenadoma dohitela silna ploha, da je bil premočen do kože. Preden je prišel domov, je pretekla dobra ura. Še tisti večer je legel in ni več vstal. Umorila ga je pljučnica.

Tako je pisal drugega dne Katici Slavojev prijatelj, ki ji je hkrati izročal njegove zadnje pozdrave ter izrazil svoje najiskrenejše sožalje.

Katico je potlačila dolga in huda bolezen. Lahko si mislimo, kako je bilo v tej nesrečni hiši, odkar je došla ona tako žalostna vest, kakšni pretresljivi prizori so se vršili zlasti prve dni.

Ko so zapeli božični zvonovi tistega leta, je Katica prvič vstala. Bila je drobna in prozorna, oko je bilo izgubilo ves prejšnji sijaj. — —

VIII.

Dovršen je bil tunel in lepa nova proga je vodila skozenj. Poizgubili so se bili delavci iz teh krajev in zopet je postalo bolj tiho in zapuščeno. Vse je čakalo nestrpno, da privozi prvi vlak ter da se z njim vrne vsaj nekoliko onega življenja, ki se je bilo naselilo tukaj za nekaj mesecev.

Jakob je razdiral svojo barako. Ko so delavci odbijali in spravljali deske na vozove, sta sedela z Žanom nekoliko višje v rebri na hrastovem deblu, odkoder sta imela lep razgled na delavce, na Jakobov vinograd in na novo, v daljo se vijočo progno.

„Glej, Žan,“ je dejal Jakob, „po tejle proggi se bo vozil les iz mojih gozdov in bo razširjal moje ime v daljne kraje. Odtod do morja, a potem še čez tisto veliko lužo.“

„Koliko pa imaš že gozda?“ se je zasmel Žan.

„Koliko sem pa imel še danes leto vinograda?“ je vprašal Jakob.

Potem pa je nadaljeval:

„Glej, ti denarji, kolikor sem jih zaslužil tamle doli v oni baraki, ki jo zdaj razdirajo, so bili namenjeni nekam drugam. Zdaj ni več potreba, izenačilo se je samoobsebi, vsaj tako upam; lahko jih torej vtaknem drugam. Poznam nekaj ljudi, ki komaj čakajo, da bi zavrgli svoje gozdne deleže. Niti oddaleč ne vedo, koliko so vredni. S temi denarji bom kupil gozda, ki je vreden najmanj deset tisoč. In iz tega se bodo rodili nadaljni deleži, vsi meni v korist.“

„In jaz bom tvoj minister, Jakob, kakor si dejal nekdanj.“

„Samo, če boš priden!...“

Doli so bili vozovi naloženi in vanje so vpregali konje. Okoli in okoli je bila zelena trata, a tam, kjer je stala baraka, je bilo vse rjavo in opustošeno, kakor bi bilo tja stopilo kopito hunskega konja.

Jakob je pokazal Žanu to rjavo krpo ter dejal smeje se:

„Glej, Žan, ali ni tale rjava in z rdečkastim prahom pomešana lisa podobna velikanskemu bankovcu, ki ga je izgubila dežela laška in še marsikatera druga? Prišel je Kranjec, neumen Kranjec, in ga je pobral ter potlačil v svoj žep. Glej, prav nič ga ne tišči, prav nič mu notri ne vpije, da bi se ga iznebil, da bi ga izdal tako lahko, kakor ga je našel.“

Vstala sta in sta šla navzdol do vozov. Nekoliko desk in drogov je bilo še tam okoli, niso jih mogli naložiti. Pogledal jih je Jakob ter dejal:

„Glej, oni so prišli prej na voz in se odpeljejo varno proti domu. Ti so pa zaostali in morajo še čakati, da se hlapci vrnejo in jih poberejo ter nalože. Bogve ali bodo še tukaj, ko se vrne voz, ali jih ne pobere tuja roka, predno pridejo zopet kamor spadajo? Ali ni tako z ljudmi? Kdor je na vozu, se pelje dalje, kdor je zaostal, mora capljati za njim ter je izpostavljen nevarnosti, da nikdar ne doseže svojih prednikov, ki se medtem že gosté pri polnih skledah. Zatorej pazimo, Žan, da bomo vedno prvi na vozu, četudi je včasih potrebno, da koga odrinemo s sedeža, ki ga je že zasedel.“

Jakob je vse to govoril med smehom, kakor bi bilo razumljivo samo ob sebi, kakor bi res ne moglo biti drugače. Videti je bilo, da hoče biti po vsej sili prvi na vozu, da se noče dati izpodriniti nikomur, pa naj velja, kar hoče. Ako ne gre izlepa, pa naj gre izgrda, ako ne po pošteni poti, pa narobe, si je govoril vedno in vedno. Tako je počasi zaspala njegova vest, nič več mu ni imela povedati. In on je bil zadovoljen in ni mislil, da pride morda še kdaj dan

plačila, da se bodo morda še nekdam nad njim maščevala sedanja dela...

Prvo, kar je sedaj Jakob storil, je bilo, da je odprl v vasi trgovino. V njej se je dobilo vse, kar je potreboval vaščan od najrevnejšega do najpremožnejšega. Toda Jakobu ni niti bilo toliko na tem, da bi bili njegovi prvi odjemalci domačini, to naj bi bili samo odjemalci za silo, on je videl veliko dalje. Ko bode gozd njegov, ko bode treba vanj pošiljati gruče delavcev dan na dan, tedaj ne bodo smeli ti delavci jemati v drugih prodajalnah tega, kar bodejo potrebovali za vsakdanjo hrano, za stanovanje in obleko. Vse to se bodo zavezali jemati pri njem. In plačevali bodo vselej, kadar bode izplačilni dan zanje. On sam pa bode vestno beležil, da se komu ne zapiše preveč! Saj nobeden ne razume tega tako, kakor on.

Ni preteklo še mesec dni, ko se je nad Jakobovimi vratmi šopirila tabla z velikim napisom: Jakob Trošan, prodajalna raznovrstnega blaga. Zraven je bil cesarski orel in pod njim napis: C. kr. prodaja tobaka.

S tem je bila nekako končana prva doba Jakobovega življenja in njegovih uspehov. Tedaj je bil star trideset let. —

IX.

Dolgo ni mogla Katica pozabiti krutega udarca, ki jo je zadel tako nanaglo, tako nepričakovano in povsem nepripravljeno prav ta čas, ko se je imela začeti njena največja sreča. Dostikrat je po cele popoldneve presedela v svoji sobi in topo zrla pred se s prekrižanimi rokami. Skrbno je zaklepala svoje reči, ki jih je bila pripravila za ženitovanje, bala se jih je pogledati, da bi se iz njih ne vračali spomini, ki vplivajo nanjo vselej s tako mogočno silo, da se jih ne more otresti. Največkrat je iskala tolažbe v molitvi, zlasti

v onih dolgih zimskih samotnih urah, ko je tako zgodaj padala noč na pobeljeno ravan. In to tolažbo je sčasoma tudi našla. Polagoma se je boleost ublažila, divje razsajajočega ognja je ostal pohleven plamen, ki je gorel kakor neka večna luč na dnu njenega srca v spomin Slavoju. Vrnila se je od svoje dolge poti zopet na svoj dom, iz sanjarjenja v resničnost. Uvidela je, da je edina rešitev delo, da ji edino ono lahko vrne srčni mir in jasen pogled. In res se je zgodilo, da so počasi zopet začela rdeti njena lica in se ji je dvignila glava, ki je toliko časa nizko klonila. Pri Selanovih je začelo iti zopet vse po starem.

V Jakobu je zopet oživel prej pokopani načrt, da mora postati Katica njegova žena in s tem pripasti njemu njeno premoženje, ne da bi bilo treba zato šteti vinarja. A vedel je tudi, da sedaj še ni pravi čas, ko bi lahko prišel z besedo na dan, vedel je, da si z najmanjšo neprevidnostjo lahko vse pokvari. Zato je sklenil, da bo najprej samo opazoval in potem v pravem trenutku iztegnil roko po dozorelem sadu. Tako je lepo uravnal in zasnoval vse svoje delovanje, ki je bilo naperjeno samo proti enemu, že davno pred očmi mu plavajočemu cilju. In tako se je zgodilo, da ga je Katica začela sčasoma v resnici spoštovati.

V tem je bil Jakob nakupil od kmetov precej gozdnih deležev. Ponujali so mu jih kar sami po nizkih, smešnih cenah, ker niso poznali vrednosti gozda. A te cene je Jakob še izpodbijal in čestokrat se mu je posrečilo, da je plačal samo polovico tega, kar so zahtevali. Kar je bilo dozorelega lesa, je začel Jakob takoj sekati, žagati in tesati. V gozdovih je mrgolelo delavcev, ki so delali takorekoč za polovično ceno, ko so morali jemati vse potrebno iz njegove prodajalne, kjer so dobivali najslabše stvari po tisti ceni, kakor bi bili dobivali v mestu najboljše. Tako je postal Jakob čez noč premožen mož in si je pridobil ugled daleč v druge kraje in s tem neomejen kredit. Uvidel

je, da je sedaj pravi čas, zato si je izposodil pri posojilnicah toliko denarja, kolikor mu ga je primanjkovalo pri njegovih načrtih. Kmalu se je zgodilo, da bi sam skoro ne vedel, kje so meje njegovih gozdov. In tedaj je začel misliti, da si napravi parno žago in s tem osredotoči ves dobiček v svojih rokah. Drugega prostora, ki bi bil tako nalašč pripraven za žago, ni bilo nikjer, kakor na Selanovem svetu. Ako se hoče torej ta načrt kolikor mogoče hitro izvesti, je treba seveda najprej ta svet imeti. In tu se je Jakob nekoga dne odločil, da povpraša Katico za njeno roko.

Teklo je že drugo leto, odkar je umrl Slavoj. Katica je živela skromno sama zase, delala in delala, ni se brigala za ves drugi svet. Ako je bil kdo v stiski ali zadregi in se je obrnil do nje, se ni obrnil zastonj. Povsod je pomagala njena dobra roka, kjer je bilo res potreba. Tako so zahajali v hišo različni ljudje in lahko bi bila zvedela novice vsega sveta, ako bi bila hotela. Toda to je ni brigalo prav nič; ako je kdo hotel kaj prenesti, mu je takoj v obraz povedala, da ni lepo opravljati svojega bližnjega in da ima vsakdo dovolj pometati pred lastnim pragom. Ljudje so se temu privadili in nihče ni črhnal več v njeni navzočnosti o slabostih ali čednostih svojega soseda.

Tako Katica tudi ni mogla vedeti, koliko sovražnikov je imel v okolici Jakob. Nekateri so mu bili sovražni iz nevošljivosti, ker se mu je vsaka reč posrečila, a drugi so čutili, da so bili pri svojih kupčijah z njim vedno na izgubi. A vendar so bili navezani nanj, brez njega si celo niso upali živeti. Zmerjali so ga na skrivaj s skopuhom, oderuhom in sleparjem ter ga kleli, a drugi dan so prišli k njemu in so mu ponujali svoje blago. Toliko hinavščine že dolgo ni bilo v teh krajih, kakor v tistih dneh prve Jakobove slave . . .

Dasi je imel Jakob s svojimi zadevami dela čez glavo, ni vendar niti trenotek zanemaril Selanovine.

Kadar so ga potrebovali, je bil gotovo tam, ne da bi ga bilo treba klicati ali iskati. Zlasti zadnji teden je bil vsak hip tam in nobena reč ni ušla njegovemu bistremu pogledu. Večkrat kakor navadno je poiskal Katico in se razgovarjal z njo, kako bi bilo dobro, da se to in to popravi, to in ono odstrani. Vsak, ki se spozna na ljudi, bi bil takoj vedel, da pripravlja Jakob nekaj posebnega, samo Katica ni slutila ničesar.

V soboto popoldne pa se je začel Jakob naenkrat praznično oblačiti. Umival se je in česal, oblekel najboljšo srajco in črno obleko ter nadel na glavo nov klobuk.

Ko je vstopil k njemu Žan, ki je bil sedaj vedno v njegovi službi, je obstal na vratih in se prijel za glavo:

„Kaj pa misliš, Jakob, ali se greš ženit?“

„Uganil si, Žan,“ je dejal počasi Jakob ter se vstopil pred ogledalo.

„K Selanovim?“ je vprašal zateglo Žan.

„K Selanovim,“ je odgovoril Jakob.

Žan je nekoliko časa pomišljal, kakor bi si prav ne upal z besedo na dan, potem se je pa vendar oju-načil in dejal:

„Oprosti mi, Jakob, da se te drznem nekaj vprašati. Kako je vendar to, da hočeš vzeti uprav Selanovo? Ti, ki hlepiš po neomejenem bogastvu, ki hočeš postati nekak kralj v tej okolici, pa vzameš to, ki vendar ni toliko premožna, ako se pravzaprav vzame. Denarja ni mnogo, a posestvo se dandanes ne izplačuje bogve koliko, ako ga moraš obdelovati s tujci. Pri svojem premoženju in pri sedanjem svojem ugledu bi lahko iztegnil svoje roke nekoliko višje, nikjer bi ti ne izpodletelo.“

„Res je, Žan, morda imaš prav. A glej, Žan, Jakob je lump, je slepar, je brezsrčnež in kaj vem, kaj še vse, a Jakob ni nehvaležnež. Poslušaj, Selan je bil prvi, ki mi je zaupal, pri njem sem postavil

temelj svojemu premoženju. Zakaj bi sedaj za vse čase ne preskrbel njegovega otroka?"

„V tem oziru te še nisem dosedaj poznal, Jakob,“ je jecljal Žan. „Oprosti mi!“

„In navsezadnje sem si pred tolikim časom tudi vtepel v glavo, da mora biti Katica moja, in kakor veš, moja trma ne odneha.“

Izginila je že zopet ona mehkoča iz njegovih besed in na njegov obraz je legel navadni trdi izraz. Naročil je Žanu, kar je hotel vedeti od njega ter odšel.

Krenil je naravnost proti Selanovini. Lepo pomladansko popoldne je bilo. Drevje je bilo okoli in okoli v najlepšem cvetju, sočno zelenje je sililo iz vsakega brsta, življenje je klilo iz vsake klice, iz vsake bilke. Vse je kipelo kvišku in se dvigalo navzgor. Prijetno je dišalo po vzduhu, ki je donašal na uho slavčevo petje doli od bistrega potoka. V Jakobovem srcu se je nekaj mehčalo, neka struna iz davno minulih časov je zabrnela v njem in se oglasila. Začutil je v tem hipu, kako se dviga v njem spomin na njegovo pokojno mater, kako se je njena mehka roka dotaknila mladega in vedrega njegovega čela ter mu pogladila mehke kodre. — „Koderkoli boš hodil, glej, da boš lahko vsakemu pogledal v oči, karkoli boš delal, glej, da bo pošteno!“ — mu je dejala večkrat v tistih časih in ga gledala skoro plašno s svojimi velikimi sanjavimi očmi. Kako je on to izpolnjeval? In sedaj, ko namerava storiti zopet odločilen korak naprej, ko z njim prevzame novih, doslej še nepoznanih dolžnosti in zavez, ali naj sedaj tudi zavrže ta opomin in stopa neusmiljeno čez nove žrtve? Ali še nima dovolj?

Jakob se je hipoma začudil, da so ga napadle takšne misli. Komu pa je storil kaj hudega? Ali niso sami hodili k njemu in mu nosili, ne da bi jih vprašal? In ako bi ne vzel on, bi to storil kdo drugi! Pomislil je, da mora biti bolan, ker so tako bolne njegove misli in stresel je z glavo ter trdo stopal dalje.

„S takšnim neplodnim razmišljanjem se ne pride nikamor,“ je zamrmral med zobmi in potegnil s plosko roko preko čela...

Katica je bila sama v svoji sobi, ko je prišel. Bil je v neki zadregi, dasi se je trudil, da bi je ne pokazal. A Katica je to zadrego zaslutila in v tistem hipu ji je padla mrena raz oči. Vedela je, čemu je prišel. Hudo ji je postalo pri srcu, sama ni vedela zakaj, saj si je morala reči, da že dolgo ni imela ničesar proti Jakobu in da tudi ni prestar zanjo.

Ko je Jakob opravil svojo snubitev, si je izprosila osem dni pomisleka s pogojem, da ji v tem času ne pride pred oči.

Deveti dan je zopet prišel Jakob pred njo in podala mu je roko v znamenje, da sprejme njegovo ponudbo. Dogovorila sta vse potrebno, še tisti teden so delali pismo pri notarju, v nedeljo so bili vsi trije oklici hkratu.

Poroka se je vršila na tihem, ženitovanje se je obhajalo prav skromno v najožjem krogu nekaterih sorodnikov in boljših prijateljev Jakobovih...

X.

Med najhujšimi Jakobovimi nasprotniki v mladih letih je bil Moletov Francelj. Kjerkoli je mogel, mu je nagajal, mu je povzročil kako nepriliko. Medtem ko so drugi Jakobu nagajali bolj iz lahkomišelnosti, hudomušnosti in neumnosti, ga je ta v resnici črtil in mu delal krivico za krivico iz gole hudobije. To sovražstvo se je nadaljevalo v poznejših letih, nista se mogla videti kot mladeniča, zaničevala sta se kot moža. — Francelj je bil prisiljen, da se je poročil še zelo mlad, ker mu je oče zgodaj umrl, a mati je že dalje časa ležala bolna in ni bilo dosti upanja, da okreva popolnoma. Precej obširno posestvo pa je potrebovalo gospodinje kakor riba vode. Izbral si je

sicer skrbno in pridno ženo, a k hiši mu ni prinesla razen pridnih rok ničesar. Nekaj nesreč pri živini, nekoliko slabih let po vrsti je Francljevo posestvo zelo obremenilo in oslabilo. Težko in počasi je šlo dalje, z vsakim dnevom se je naselila v njegovi hiši nova skrb. Kakor težko obložen voz v reber, tako se je vlekle in ustavljalo. Žena naposled tudi ni mogla biti povsod, zakaj skrbeti je morala že za petero otrok. Tačas se je nekako zgodilo, da je nekje Jakob Franclja ogovoril. Beseda je dala besedo in Franclju se je zazdelo, da je Jakob pozabil na svoje sovraštvo. To ga je tako omeščalo, da je Jakoba nevede prosil odpuščanja. Jakob se je delal, kakor da bi bilo vse že izdavnica pozabljeno in je povabil Franclja, naj stopi k njemu v delo, kjer si bode toliko zaslužil, da si vsaj nekoliko opomore. Toda Francelj je oporekal, češ, da ne more od svoje zemlje, ki potrebuje delavca in gospodarja. Pač pa ga je prosil, naj mu posodi dvesto goldinarjev, da se reši najnujnejših dolgov in da začne lahko v miru delati. Jakob ni ugovarjal in mu je izročil še tisti dan dvesto goldinarjev kar na štiri oči in brez vsakega pisanja. Vrniti bi jih moral Francelj polovico prvo jesen, ko poproda nekaj svojih pridelkov, polovico pa drugo jesen. Teh dvesto goldinarjev je Francelj razdal v dveh dneh in se tako rešil večnega pritiska svojih upnikov. A uprav tisto leto je bilo zelo slabo, nič se ni moglo prodati, jesti pa je bilo treba vsak dan. Tako se je zgodilo, da je začel Francelj jemati v Jakobovi prodajalni na upanje, kakor so to delali tudi drugi. Jakob ni rekel nobene besede, dajal je in dajal. Tako je prišla v deželo prva jesen. Shrambe so bile skoro prazne, v predalih ni bilo denarja. Francelj ni mogel spati vse noči, čas se je bližal, ko bo treba odšteti Jakobu prvo polovico dolga in poravnati tudi dolg v prodajalni. A ko je prišel ta čas, se Jakob niti ni zmenil za to. Francelj si ni upal reči ničesar, Jakob pa ga ni terjal in je dajal

dalje, kakor bi bilo tako domenjeno. Okoli Božiča pa mu je vendar dejal Francelj, naj še nekoliko počaka.

„Eh, kaj boš, saj je še čas, že enkrat poravnaš,“ je odgovoril Jakob. „Ni vredno, da o tem govoriva.“

Francelj se je umiril in upal, da bo prihodnje leto boljše in je jemal dalje. A kakor bi se bilo vse zaklelo proti njemu, nikdar ni mogel priti na zeleno, nikdar ničesar odplačati. Tako se je bližala druga jesen. Francelj je bil vedno bolj potrft. V hlevu je imel sicer dva voliča, ki jih je priredil, a bila sta še premlada za prodaj, šla bi v izgubo. Prihodnje leto bi bila ravno prava. Težka je bila letos pot do Jakoba, ko je prišel čas plačila, a morala je biti.

„Saj te ne terjam niti letos,“ je dejal Jakob. „A prav bi bilo, da narediva nekoliko računa, to pa zato, ako bi se tebi ali meni kaj pripetilo. Bolje je, da je vse v redu.“

Naredila sta račun, iznašal je v vsem skupaj ravno štiristo goldinarjev. Francelj se je prestrašil, ni si mislil, da bi se bilo vzelo v poldrugem letu v prodajalni za dvesto goldinarjev. Neki sum mu je vstal v duši in zapeklo ga je. Ali Jakob je bil tako prijazen z njim, razložil mu je vse tako nalahko, da se je nazadnje pomiril.

„Pa glej, Francelj,“ je dejal mirno, „obresti nisva niti računila. Od tega, kar je v prodajalni, jih niti ne sprejemem, ali od onih dvesto bi jih ne mogel pustiti, saj veš, kako je. Računim ti jih pa samo po šest od sto, torej bi bilo za poldrugo leto osemnajst goldinarjev. To je malenkost. Saj si zadovoljen — ali ne?“

Francelj je pokimal, a Jakob je vse to zapisal na poseben list.

„Torej štiristoosemnajst goldinarjev,“ je dejal. „Na, podpiši se tukaj v znamenje, da soglašáš s tem računom.“

Francelj se je podpisal s tresočo roko.

„Sedaj pa imaš še dalje kredit pri meni, kolikor ga hočeš, ker te poznam kot poštenjaka,“ je dejal Jakob in zaklenil knjigo v predal.

Teško je bilo Franciju pri srcu, ko je stopal proti domu. Zdelo se mu je, kakor bi bil danes samemu sebi podpisal smrtno obsodbo. Začel se je kesati, zakaj se je pečal z Jakobom in staro sovraštvo se je nehoté vračalo v njegove prsi. Sam si ni mogel razložiti, kako se je moglo zgoditi, da sta bila z Jakobom hipoma tako dobra. Nekaj mu je reklo, da ima Jakob slabe namene z njim. A vendar je drugi dan zopet poslal k njemu v prodajalno in pozneje tudi še, kadar je potreboval...

Tačas je prišla v Jakobovo hišo Katica kot nova gospodinja. Jakob se je preselil na Selanov dom, a svojo hišo je popolnoma prenapredil in napravil iz nje samo prodajalniške prostore. Nihče ni stanoval tam doli, samo posebna sobica je bila tam, kjer je vsako noč spal nočni čuvaj. Sedaj je Jakob prepustil vso vodstvo prodajalne svoji ženi, sam pa se je toliko bolj posvetil drugim poslom. Katica je torej bila skoraj vedno v prodajalni, kjer sta prodajali dve izučeni prodajalki in je bila nastavljena tudi blagajničarka.

Ko je prvič pregledovala prodajalniške knjige, je osupnila. Nikdar bi si ne bila mislila, da ljudje tako brezmiselno delajo in kupičijo dolg v prodajalni. Navadni kmetje so imeli tam po sto in še več goldinarjev dolga. Kam morajo priti, ako se to ne omeji? Ne sme se pustiti, da dolg raste, tu je treba takojšnje odpomoči. Odplačevati naj začnejo takoj, tudi ako odplačujejo samo po nekoliko goldinarjev, ker sicer se zakopljejo, da ne pridejo nikdar več na kopno. A navaditi jih je treba tudi, da ne pridejo v prodajalno po vsako malenkost, pomagajo naj si rajši z domačimi pridelki, oziroma naj te nadomestijo z drugimi.

Lepe, plemenite namene je imela Katica, le žal, da se niso dali tako lahko izvesti. Nasprotoval jim

je pred vsem Jakob, ki ni imel nikdar dovolj, a navadili so se bili tudi ljudje sami tako, da niso mogli nehati. Do Jakoba je imela Katica od začetka vse zaupanje in spoštovanje, ko pa je sčasoma dobila vpogled v njegove posle, ko se je navadila gledati v njegovo dušo, ki se je čestokrat pokazala v pravi luči, jo je postalo strah in groza.

Izkušala ga je pregovoriti tu in tam, a naletela je na gluha ušesa, dasi se mora reči, da ni bil nikdar sirov proti njej. Nazadnje je morala take poizkušnje opustiti, a sklenila je, da bode pomagala in svetovala vsakemu, ki se bode zatekel k njej, ako bode le mogla in ako bode videla, da je vreden. In tako se je v prodajalni mnogo izpremenilo. Odkar je bila ona tam, se ni pripisal niti vinar po krivici; s svojo pravico-ljubnostjo in dobroto si je pridobila srca vseh vaščanov.

Sčasoma se je Jakob menil za prodajalno samo še toliko, kolikor se je tikalo njegovih gozdnih delavcev. Te knjige je vodil navadno sam v zvezi s svojim družabnikom Žanom. Samo za nekoga se je še brigal, in to je bil Molétov Francelj.

„S tem nimaš ti nič opraviti,“ je rekel Katici. „Tega vzamem jaz nase. Da mi ga nobeden ne pošlje praznega iz prodajalne, kadarkoli pride! Dati se mu mora vse, kar zahteva!“

Katica ni vedela, pri čem da je. Ali je to tako velika prijaznost, ali je kaj drugega? Iz moževih besed se ni dalo spoznati ničesar. Zato si ni upala ugovarjati in se je vdala.

Nekega dne, ko sta se z Žanom peljala iz gozda proti domu, srečala sta v rebri Franclja, ki je peljal s svojima voličema voz drv domov. Francelj je bil ves prašen in poten in z rokavom si je brisal čelo in prsi. Voliča sta komaj prestavljala noge od utrujenosti, preveč jima je bil naložil.

Ko sta se peljala Jakob in Žan mimo njega, je Francelj pogledal in pozdravil. Jakob je prikimal in

udaril z bičem po svojem lepem konju. Ko sta bila že daleč od Franclja, je dejal Jakob:

„Vidiš ga, kako se peha in trudi! A vse mu nič ne pomaga. V svoji mladosti je bil med prvimi, ki so me naučili sovražiti svet. Nekdaj me je pretepel do krvi pred nekaterimi mladeniči in odraslimi, samo da je izkazal nad menoj svojo moč in da so ga oni občudovali ter se meni rogali. Tega mu ne pozabim nikdar! Zastonj se trudi in peha, ti pravim, Žan. Trdno ga že držim v svoji roki, a še bi se mi lahko izvil, ako bi znal in bi ne bil tako neumen kakor je močan. Samo še nekoliko časa, pa bo zanj prepozno, ako bi postal še tako prebrisan in pameten.“

Udaril je zopet po konju in spačen je bil njegov obraz, ko se je prikazal na njem škodoželjen, maščevalen nasmeh.

„Glej, lepo, čedno je ono njegovo posestvice, Žan. Še trdna hiša, polje, vinograd in lep del gozda. Lepa živinica se lahko redi, ako človek prime od prave strani. Vidiš, Žan, in to posestvo je namenjeno tebi, ako boš delal tako, kakor si delal dozdej. Tebi, Žan!“

Žan ni vedel, kaj bi odgovoril. Nikdar si ni mislil, da bo njegov gospodar tako radodaren. Njegove misli so v tistem hipu splule zelo na visoko, skoro nad oblake. To je zapazil Jakob, zato je dejal:

„Pa nikar ne misli, da zaraditega kdaj dosežeš svojega prijateljskega gospodarja. Kakor hitro bi zapazil, da me hočeš kje varati ali slepariti, da me hočeš izdati, bi ti zavil vrat kakor piščancu. Sedaj si se mi celo pozabil zahvaliti spričo svojih visokoletečih misli.“

Žan je nekaj jecljal, Jakob pa se mu je smejal in rogal...

Za njima je počasi vozil Francelj. Niti oddaleč se mu ni sanjalo, kakšna obsodba se je nad njim izrekla na vozu, ki je drdral pred njim. A težko mu je bilo pri srcu, s čudno silo ga je nekaj tlačilo k

tlom, toda ni si mogel razložiti, odkod mu preti nevarnost, dasi jo je slutil od blizu.

Spodaj ob napajališču je ustavil. Vola sta bila silno vroča, a vendar ju je napojil, saj je imel še precejšen kos poti pred seboj. Čista je bila studenčnica in mrzla kakor led. Z globokimi požirki sta pila vola in si oddihala.

Pri Franclju se je ustavil star znanec, ki se ni sta videla že dolgo. Mnogo sta si imela povedati važnih in nevažnih reči. Pogovarjala sta se skoraj četrt ure, vola pa sta stala in čakala.

Prepozno se je spomnil Francelj, da je bilo treba pognati že davno. Ponoči mu je poginil najlepši izmed obeh. — —

XI.

Na prejšnjem Selanovem posestvu, v mirnem zatišju, pod nizkim prijaznim holmom je tekla sedaj Jakobova parna žaga. Mogočno se je dvigal visoki dimnik proti nebu, iz njega se je kadilo vsak dan od jutra do večera, ropot iz spodnjih prostorov je oznanjal na daleč, da se vrte stroji neprenehoma in da služijo svojemu gospodarju dan na dan mnogo več, nego potrebuje. Široki prostori naokoli so bili založeni z debelimi hlodi, z obtesanimi širokimi in ozkimi bruni, z velikanskimi skladnicami različno debelih desk. In dan za dnem so po poti navzgor ropotali težko obloženi vozovi, so vpili vozniki, se je oglašala izmučena vprežna živina, da je odmevalo na daleč. Na žagi je bilo vposlenih nebroj ljudi, ki so živeli svoje posebno življenje pod posebnim nadzorstvom. Tam v bližini so stanovali cele družine v lesenih, nalašč za to pripravljenih barakah. Bilo je sedaj tukaj zrastle novo zaselje z novimi navadami in običaji. Kar čez noč se je dvignilo, in ljudje so začudeno gledali, kako je mogoče kaj takšnega v tako kratkem času. Tu je bil gospodar

Jakob kakor kralj v svojem kraljestvu, in njegov minister je bil Žan. Od blizu in od daleč so hodili tujci, da so si ogledali to novo podjetje, nikdar še ni bilo toliko gospode v teh krajih, kakor sedaj. Veliko je seveda k temu pripomogla železnica, po kateri so že nekaj časa drdrali vlaki ter povzdigovali promet. Od Jakobove žage pa doli do postaje je vodila posebna cesta, ki jo je Jakob napravil na svoje stroške. Kolikor je je bilo, vsa je šla po njegovem posestvu. Ogromno je bilo delo, ki ga je dovršil Jakob v tako kratkem času in občudovanja je bilo vredno. Izmed milijon ljudi bi ne bil nihče dosegel takšnih uspehov v razmeroma tesni dobi in s tako majhnimi sredstvi v rokah.

Različna so bila mnenja o njem. Nekateri so ga sovražili iz dna duše, drugi so se ga bali in so trepetali pred njim, tretji pa so mu bili celo vdani. A nihče ga ni poznal natančno, nihče razen lastne žene. Ta ga je sčasoma izpregledala vsega in redkokdaj je legel smehljaj na njena ustna. Bil je sicer dober z njo, vse je imela, kar je hotela, samo v njegova opravila se ni smela vtikati nikdar.

„Dovolj imaš, Jakob,“ mu je rekla ob neki priliki. „Čemu bi si kopičil bogastvo na takšen način? Čemu odtrgavati delavcem, čemu jim odščipavati, ko so njih roke posejane s krvavimi žulji? Tudi, ako gre vse po lepi, pravični poti, ki je vseč Bogu in ljudem, ti ne more več primanjkovati. Dovolj imaš, odnehaj, in lažje bo tvoje življenje!“

„Tega ti ne razumeš, žena,“ ji je odgovoril, „zato se ne vtikaj v moje posle!“

Umolknila je od tistikrat in se zatekala k molitvi in dobrim delom.

In prav tisti čas se je zgodilo in dovršilo nad Moletovim Francljem, kar mu je bilo namenjeno. Že pred meseci se je Jakob vknjižil na njegovo posestvo za bornih osemsto goldinarjev s pripadki. A ko Fran-

celj ni mogel čez pol leta ničesar plačati vsled nerazumljivih nesreč, ki so ga zadevale vedno, je Jakob tožil. Nihče si ni upal posegati v to sršenovo gnezdo, ker so bili vsi odvisni od Jakoba, nikjer ni mogel dobiti Francelj pomoči, a si tudi pomagati ni znal. Posestvo je bilo prodano, in Francelj z ženo in šestimi otroci je moral iskati strehe pri tujcih. Na njegovem posestvu se je šopiril Žan.

Tačas je zavrelo po okolici. Vsi so obsojali Jakoba, nadevali mu najgnusnejše priimke. A kmalu se je razneslo, da Jakobova žrtev ni bil samo Francelj, pač pa da se je prav tako zgodilo še z nekaterimi drugimi družinami v oddaljeni okolici. In stiskale in dvigale so se pesti, nedolžne solze so vpile po maščevanju . . .

Prav ta čas se je dovršil v Jakobovi hiši neki dogodek, ki je imel postati pozneje usoden za Jakoba samega. Katica mu je povila sina. Ko so ga krstili, se je vršilo veliko slavlje v hiši in pri vseh uslužbencih in delavcih Jakobovih. Tisti dan ni poznala radodarnost Jakobova nikakih mej, vsak je dobil na jedi in pijači vsega, kolikor je hotel. Delo je počivalo, povsod je vladalo samo veselje in razposajenost. Jakob sam je bil ponosen in srečen, da je dobil potomca, ki bo prenesel njegovo ime še v poznejše rodove. Saj je bil prepričan, da se mora razvijati po njegovi volji in želji. —

Katica je živela samo svojemu otroku, prevzela jo je bila vsa tiha in popolna sreča. Trdno je sklenila v svojem srcu, da bo prevzela sama vso sinovo vzgojo, da mora vzgojiti iz njega poštenega in vzglednega človeka. Nihče se ne bo smel vtikati v to njeno skrb . . .

Ivan se je razvijal. Kakor bi ga varovala neka posebna višja moč, se mu ni nikoli ničesar hudega pripetilo. Izlahka je prestal vse one otroške bolezni, ki so tolikrat pogubonosne. Mati ga ni razvajala,

kjer je mogla in kadar je mogla, ga je utrjala, polagoma, pa dosledno. Bil je v kratkem krepak dečko, obenem z njegovim telesom pa se je razvijal tudi njegov duh. Čestokrat si je dal z njim opraviti Jakob in z vsakim dnem je bil bolj ponosen nanj. Že sedaj je delal načrte, kam ga bo dal, da se izobrazí, kje bo nadaljeval svoje učenje, da prevzame za njim njegovo dediščino in jo razširi, da bo zaslovela po celem svetu. Čudno, da je Jakob ob pogledu na svojega sina lahko za hipec pozabil na vse svoje skrbi, celo na svoj denar.

Ko je Ivan dovršil domačo šolo, je moral v mesto, kakor sto in sto njegovih sovrstnikov. Edina razlika med njimi je bila ta, da Ivanu ni bilo treba skrbeti, s čim bo plačal hrano in stanovanje, kje si bo poiskal kot, kamor bo položil zvečer svojo glavo. Po različnih razgovorih in nasvetih se je Jakob odločil, da pošlje Ivana v gimnazijo, dasi ji je bil sam nasprotnik.

V mesto ga je spremila mati. Lep jesenski dan je bil, ko je drdral vlak z njima proti glavnemu mestu. Drugi dan se je poslovila mati od njega. Dolgo, dolgo ji ni bilo tako težko pri srcu kakor tistega dne, ko se je sama vračala iz mesta. Ko ga je zadnjič prekrížala pri slovesu in ga poljubila na visoko čelo, ji je stala solza v očesu. Bog vedi, kaj bo iz njega, kaj mu bo prinesla bodočnost! —

XII.

Ivan Trošan je bil vsa leta na gimnaziji vedno med odličnimi dijaki. Dasi je imel vsega, kar je poželet, je bil vedno le tih in skromen ter delaven in marljiv kakor mravlja. Različne zabave, ki so jih sem ter tja prirejali ali obiskovali drugi dijaki, mu niso bile mari; najljubše so mu bile knjige, v njih je bila vsa njegova duša. Profesorji so ga vedno kazali drugim v izgled ter so bili ponosni na takšnega učenca. Toda tudi vsi njegovi součenci so ga imeli radi in so

ga celo spoštovali. Vedeli so, da je edini sin bogatega očeta, da bi jih lahko vse preziral in se že sedaj gibal v drugačnih krogih, zato so cenili njegovo ponižnost in nevsiljivost. Kjerkoli je mogel, je pomagal, zlasti revnejši dijaki so imeli v njem velikega zaščitnika in podpornika, kamor so se zatekali v sili. Ves svoj prebitek je porabil v te namene.

Da si je sin pridobil in prisvojil te lepe lastnosti, je bila ponajveč zasluga materina. Vsake počitnice, ki jih je skoro vedno preživel na svojem domu, sta bila z materjo takorekoč neločljiva. Skupaj sta sedela na vrtu, skupaj sta hodila na izprehode, skupaj sta obiskovala reveže in bolnike, ki si niso mogli sami pomagati. Tako je Ivan že na vse zgodaj na lastne oči videl vso bedo in bol, ki morajo v njej vse svoje življenje preživeti nekateri ljudje. Tu se je njegovo srce odprlo na stežaj in vanj je našlo pot usmiljenje, ki je tam notri ostalo do zadnjega njegovega diha in ki je otrlo toliko bridkih solz, olajšalo toliko težkih vzdihljajev po kočah siromakov.

„Bogat boš nekdam, Ivan,“ mu je dejala mati večkrat. „Veliko več boš imel, kakor boš potreboval zase. Spomni se tistikrat po večkrat na dan, da obstoji edina sreča, ki jo daje bogastvo, le v tem, da lajšaš z njim gorje svojemu trpečemu sobratu!...“

Po obrazu in po stasu je bil Ivan podoben svojemu očetu. Zato ga je imel Jakob še posebno rad, ko je videl sebe pomlajenega v njem. Njegova pridnost pa mu je pričala, da bo pozneje prav tako priden in vesten pri svojih opravilih, kakor je priden in vesten pri učenju. Visoke namene je imel Jakob s svojim sinom. Poslal ga bo pozneje na vseučilišče, doseže naj najvišje časti, ki se morejo tam doseči, potem pa naj prevzame dom in gospodarstvo. Njegova učenost mu bo pripomogla, da postane v kratkem državni poslanec in na vse zadnje so na svetu tudi še višje časti od te, ki lahko enkrat do njih pride tudi eden izmed

Slovencev. In ob strani svojega sina bo stal tedaj on, in odsev vseh teh časti bo padal tudi nanj, na nekdanj tako zaničevanega Jakoba Trošana.

Vsa ta čustva so se družila v Jakobu dan za dnem, kaj čuda torej, da je visel na svojem sinu z vsako žilico svojega srca, da ga je ljubil bolj kot zenico svojega očesa, dasi mu tega ni kazal nikdar. Toda o vsem tem je vedel najbolj Žan in je vedela mati. In prav zato, ker je to dobro vedela, je bila v večnih skrbeh za svojega otroka in se je bala, da bi zašel sčasoma pod velik vpliv svojega očeta. Podvojila je svojo pazljivost, da ga ohrani takšnega, da bo lahko zanj odgovorna pred Bogom in pred ljudmi.

In tako so se približale zadnje počitnice, ko je prinesel Ivan domov gimnazijsko zrelostno spričevalo. Dosedaj ni Jakob nikdar govoril s svojim sinom o njegovi bodočnosti. Videlo se mu je to nepotrebno, prepričan je bil, da bo storil sin to, kar mu bo svetoval on sam. Ni si mislil, da je sin že samostojno misleč človek, trden v svojih nazorih in načelih, ki ne potrebuje več vodilne roke. Jakob je sodil po drugih, ki so bili z zrelostnimi spričevali v žepu še otroci, še nezreli mladeniči, ki so potrebovali vsestranske opore. Jakob je pozabil, da je Ivan njegov sin, da ima že trdno načrtano pot pred seboj, kakor jo je imel v njegovih letih on sam, dasi je bila ta pot popolnoma nasprotna njegovi lastni...

Bilo je nekega večera koncem meseca avgusta. V vrtni lopi so po večerji sedeli Jakob, njegova žena in Ivan. Divja trta okoli lope je že dobivala rdeče jesenske liste in med nje se je mešal črni, skoro dozoreli plod. Po jablanah so se svetila rdeča jabolka, luči iz lope in iz hiše so metale nanje svoje žarke. Od daleč so se glasili zvonovi, po okoliških cerkvah je zvonilo zadnjič za noč, v čast sv. Florijanu, da bi varoval faro pred časnim in večnim ognjem. Ivan se je hotel dvigniti in posloviti. To je bila vsak večer njegova ura, ko se je odpravil počivat.

„Ostani še nekoliko, saj se ti ne mudi,“ je izpregovoril tedaj oče. Videlo se mu je, da ima danes nekaj na srcu.

Ivan je obsedel, mati pa je obleдела in srce se ji je treslo v prsih. Vedela je, katero vprašanje mora priti sedaj na vrsto in bala se je, kako se bode rešilo. Tudi sama ni še s sinom govorila o njem, vendar je slutila, da si prideta z očetom navzkriž.

„Čas je, Ivan, da govorimo enkrat resno besedo o tvoji bodočnosti,“ je nadaljeval Jakob. „Kaj je doma, kako je doma in da si ti moj edini sin, ti ne bom pravil, to veš sam. Gre samo za to, katere študije boš sedaj nadaljeval, da ti bodo pozneje največ koristile v tvojem delokrogu, ki se ti bode nndil kot bodočemu gospodarju tega posestva in podjetja. Zakaj o tem niti ne more biti govora, da bi ostal na sredi poti, to je, da bi ostal sedaj doma in bi se vpregel v naše delo. Prva reč je za vsakega mislečega človeka, da si razširi svoje obzorje kolikor mogoče. Kolikor višje stoji, toliko dalje vidi.“

Umolknil je Jakob in bobnal s prsti po mizi.

Ivan je nekoliko pomolčal, a skoro je dejal:

„Poslušajta me, oče in mati! To vprašanje današnje mi ni prišlo nikakor nepričakovano, pripravljen sem bil nanj vsak dan, odkar sem doma. Ako bi ga ne bili sprožili sedaj vi, bi ga sprožil v kratkem jaz sam. Zakaj verujta mi, da sem o tem razmišljal že dolgo, razmišljal mnogo in temeljito, in sicer že zadnji celi dve leti. Mlad sem še, a videl sem že marsikaj, kar morda drugi v mojih letih še niso videli. Prišel sem do prepričanja, da je edina in največja sreča na svetu dušni mir in mir vesti. Ali naj zadobim dušni mir v vrvenju tega sveta, v pehanju za zlatim teletom? Ali naj si ohranim čisto vest, ako me hrepenež žene, da bi zlezal čez hrbte drugih na ono višje mesto, ki hrepene po njem tudi oni? Kdo ima večjo

pravico do tistega mesta, jaz ali oni? Vsi enako, to se pravi, nobeden nobene.“

Jakob se je nemirno premikal na svojem stolu, sinovo govorjenje se mu je zdelo čudno, nerazumljivo. Mati pa ga je dobro razumela, uganila je, kaj pride sedaj in solza se ji je lesketala v očesu.

„Toda čemu bi vama govoril dalje v tej smeri? Končam naj in že naprej vaju prosim, da pritrdita moji nameri. Oče in mati, jaz se hočem posvetiti — duhovskemu stanu.“

Nepopisen je bil učinek teh besed na Jakoba. Kakor bi bilo treščilo tik njega, je planil kvišku, stisnile so se mu pesti in izbulile oči, da ga je bilo groza gledati.

„Iz te moke ne bo nikdar kruha,“ je vpil kakor besen. „Kje je tvoja hvaležnost, mladič? Ali so te tako učili v šoli, da spoštuj starost, da spoštuj očeta in mater in njuno voljo? Ali sem se vse svoje življenje trudil in mučil, spravljal na kup, da bom po svoji smrti ali pa še prej vrgel vse v ono nenasitno črno bisago? Ti nehvaležni sin, ti! Nikdar se ne bo zgodilo to, dokler giblje tale moj mazinec in tudi še potem ne!“

Upehan in hripav je padel na stol in umolknil.

„Umirite se, oče,“ je dejal Ivan. „Jaz ne potrebujem ničesar in vas tudi ne vprašam. Tudi ona črna bisaga od vas ne bo terjala ničesar, vaše premoženje ima drugo pot.“

Jakob je vstal in se oprijel ob mizo. Nobena beseda ni mogla iz njegovega grla. Usta so se odpirala in zapirala, čulo se je samo neko grgranje. Potem se je pa obrnil in se opotekal proti hiši.

Mati pa je stopila k sinu in ga je objela.

„Sedaj te šele poznam prav in vsega,“ je dejala, in solze so kapale na njegovo ramo. „Tako se je moralo zgoditi, da se zadosti za greh, ki je vpil po

maščevanju. Upajva, da se oče potolaži in da bomo potem srečni vsi trije!“

Na nebu se je prikazal mesec in njegova luč je strepetala na vrtnih potih.

XIII.

Krasno jutro se je zažarilo na vzhodu. Nad gorami se je dvigala škrlatastordeča zarja in silila vedno više, po dolinah so plule lahke belkaste meglice, trgale se na kosme in kosmiče ter izginjale, kakor hitro jih je poljubil solnčni žarek, ki se je prikradel do njih natihoma in oprezno, kakor bi se jih bal dotekniti. Veje stoletnih hrastov so se rahlo tresle in listje na njih je podrhtevalo v nekem hrepenenju in pričakovanju. Po zajtrku je zavriščal zategel pisk iz Trošanove tovarne in prenehal kakor bi odrezal. Klical je delavce na delo. Hkrati je tam vse oživel, premknili so se stroji in vse je začelo iti svojo navadno vsakdanjo pot. Vsi so že bili na svojih mestih, samo gospodarja samega danes ni hotelo biti še na izpregled. Navadno je bil prvi tam okoli, pregledoval je, ako je vse v redu preden so prišli delavci in drugi uslužbenci. Zato se je vsem čudno zdelo, da ga ni, ko so vedeli, da ni šel nikamor z doma. Med tem je bilo solnce prilezlo že visoko, ura je bila že deset. Kar pride iz hiše povelje, naj pride Žan takoj k gospodu. Vse vprek so ugibali, kaj se je zgodilo, da ne pride sam. Ali je obolel, ali hoče natihoma uvesti kako preiskavo? Čemu bi sicer klical Žana, ki so ga vsi poznali, da prinaša gospodu vse na nos? Vse je rado vedno gledalo za Žanom, ki se je nemudoma podal v hišo.

V hiši je bilo vse nekam nenavadno tiho. Nobeden si ni upal glasno hoditi. Gospodar se je bil namreč sinoči zaklenil v svojo sobo in danes dosedaj še ni odprl vrat. Nič se ni genilo tam notri, kakor

bi bilo vse izumrlo. Proti deseti uri pa je pozvonil. Ko je prišla dekla vprašat, česa želi, ji je naročil kar pri zaprtih durih, da pokliče takoj k njemu Žana. Ko je vstopil Žan k Jakobu, je nehote odstopil za korak.

„Za božjo voljo, kakšen pa si, Jakob?“ je viknil prestrašen. Jakob ni odgovoril. Stopil je k vratom ter jih zaklenil za Žanom.

„Kaj se je zgodilo?“ je zopet vprašal Žan. „Saj te ni več poznati. Tvoji lasje so čez noč popolnoma osiveli, tvoja lica so stara in zabrekla, tvoj hrbet je hrbet starca. Kaj se je zgodilo?“

Jakob mu je pomignil, naj sede. Sam pa je hodil počasi po sobi gori in doli. Roke je držal na hrbtu, njegova hoja je bila trudna in drsajoča.

„Kaj se je zgodilo, vprašaš? Glej, to noč je izginilo vse, kar so s tolikim trudom pridobile moje roke, kar je v dolgih samotnih nočeh izmislila moja glava. Razumeš? Izginilo je vse. Popihal je mrzel veter in odnesel, kar so storile misli in roke. Jaz sem berač, Žan, hujši kakor najbolj razcapan berač.“

Žan je strme poslušal in ni razumel. Oni pa je nadaljeval:

„Sanjal sem o svojem kraljestvu. Kralj bom nad vsemi in vsi mi bodo pokorni in se bodo ponižno odkrivali Jakobu Trošanu, kralju na Selanovini in Trošanovini. A sedaj se je hipoma izkazalo, da ne morem ukazati niti svojemu sinu, da bi mi bil pokoren. Glej, ta sin, ki je bil moj up in ponos, ta sin, ki sem ga ljubil s sleherno žilico svojega srca in z vso dušo, ta sin je šel in me je izdal, skupno s svojo materjo me je izdal. Razumeš, kaj se to pravi, Žan?“

Pristopil je k Žanu in ga potresel za ramo z vso močjo, da je ta zaječal.

„Izdala sta me na stare dni, ko bi bil potreben ljubezni in gorkote hvaležnosti. Glej, v beračijo sili in hinavstvo, duhoven hoče postati, da bi rešil mojo dušo, seveda. Ha, ha, ha! Kako se to lepo in zapeljivo

sliši! In še rogal se mi je v obraz in zahteval moje premoženje za tiste berače, ki sem jih baje ogoljufal jaz, Jakob Trošan, kralj na Selanovini. Vsaj tako sem ga razumel, ko se mi je drznil reči: Vaše premoženje ima drugo pot. Da, drugo pot ima, mladič, to ti hočem pokazati, da boš vedel, kdo je tvoj oče. Koga sem osleparil, Žan? Ti moraš to vedeti. Ali niso sami nosili meni in jaz sem jemal, da ni vzel drugi?! Ali se niso sami naveličali doma oni, ki ga niso mogli držati s svojimi rokami? Ali sem jim ga res vzel sam? Glej, delal sem noč in dan, nič drugega nego delal in delal. Ali se dandanes delo tako plačuje? Slišal sem v mladih letih, da je delo rešitev človeka. Kakšna rešitev naj bo to, ako mu na starost ukradejo vse in povrhu še srce in dušo edinega otroka?!"

Prenehal je nekoliko in se ustavil ob oknu ter zrl tja čez na žago. Žan ni mogel izpregovoriti nobene besede, tako tesno mu je bilo pri srcu, ko je videl, kaj je naredila iz trdnega moža edina izjava, da hoče biti sin duhovnik. S tem je padla vsa mogočna stavba Jakobova v prah in pepel in ga je pokopala pod seboj. Ena sama noč mu je vzela vso samozavest in moč in je napravila iz njega nezmožnega in nesposobnega otroka. Prehud udarec naenkrat.

„Delili bodo moje premoženje, si mislijo,“ je nadaljeval Jakob. „Trosili ga bodo, kakor se trosijo na pustni dan konfeti, in pobirali bodo vsi tisti, ki so v mladih letih brcali in suvali Jakoba, nezakonskega sina. Prvi bo prišel na vrsto Moletov Francelj in bo nastavil klobuk, za njim stari Luka, ki je zapil zadnjo svojo smreko in se vtopil v žganju. Tako bodo prihajali drug za drugim in velika pojedina bo nastala tistega dne na grobu Jakoba kralja. Ha, ha! — Toda zmotili so se. Danes takoj, jutri poprodam vse svoje premoženje do najmanjše šibe, ki je šele včeraj pogrnala v gozdu in spravim denar. Lep kupček bo to in z njim pojdem čez morje — v Ameriko, Avstralijo

ali Bog ve kam in živel bom brez skrbi kakor ptica na veji. Tako napravim. Ali nimam prav, Žan?"

Žanu je bilo vedno huje pri srcu, ničesar ni vedel, kaj bi odgovoril, kako bi tolažil nesrečneža. Uvidel je, da se je Jakobu začelo blesti in s strahom je zrl v bodočnost.

"Delo, delo," je govoril Jakob. "S poštenim delom sem si zaslužil pošten vinar. Kdor nasprotno trdi, ta je lažnjivec, ta je sam goljuf. Vzemi svoje reči, Žan, in pojdi z menoj v Ameriko, tebi še zaupam, dobro boš živel z menoj vred. Jaz ne morem več prestati tukaj, preganjajo me, iščejo me orožniki, sin me je izročil biričem. Glej, moja žaga gori, tla pod mojimi nogami se tresejo."

"Potolaži se, Jakob, saj ni tako hudo. Več si domišljuješ kot je res, saj ti nihče noče hudega. Tudi Ivan ni mislil slabega, premislil se bo in te bo ubagal," je tolažil Žan.

Jakob ga je gledal topo, kakor da bi ga ne razumel. Bil je zelo truden in moral je sestiti.

"Počakaj, Jakob, nekoliko. Takoj se vrnem in tudi Ivan pride in vse bo dobro. Zopet bo posijalo solnce v tvoje srce in ga bo ogrelo, da bo vesela tvoja duša."

"Ne hodi nikamor, Žan," je dejal Jakob trudno. "Strah me je. Skupaj pojdeva. Skupaj naj naju zapro. Glej, Žan, saj si bil dozdej vedno na moji strani. Pomagal si mi delati, pomagal ljudi slepariti in odirati in tako mehko sediš v ukradenem Francijevem gnezdu, da te mora vsak zavidati. Zakaj bi torej ne šel skupaj z menoj? Ali ne čuješ? Glej, orožniki gredo!"

Planil je kvišku in stopil k vratom ter nastavil uho na ključavnico. Zunaj je bilo vse tiho. Vrnil se je na svoj prostor ter zaždel. Glava mu je zlezla na prsi, roka mu je visela ob stolu navzdol.

Žan ni mogel več prestati. Po vsem životu se je tresel. Natihoma je vstal ter se plazil proti vratom. Tam se je ozrl. Jakob je še vedno slonel s

sklonjeno glavo, zdelo se je, da je zaspal. Žan je obrnil ključ v ključavnici in odprl vrata ter jih zopet natihoma zaprl. Na hodniku se je oddehnil. Skozi odprto okno je prihajal sveži zrak in mu hladil razbeljeno čelo. Obrnil se je ter šel, da bi dobil Katico in Ivana. Našel ju je skupaj na vrtu v važnih razgovorih. Niti od daleč se jima ni sanjalo, kaj se je zgodilo z očetom. Mislila sta, da je že davno na žagi in posvetovala sta se pravkar, kako bi ga izlepa pridobila za Ivanov načrt. Ako bi se vdal, tedaj bi prišla šele prava sreča v hišo, vse bi bilo zopet dobro in lepa bi bila večerna zarja Jakobovega in Katičinega življenja. Mir bi se sklenil z Bogom in z ljudmi, vse bi bilo odpuščeno, vse poravnano. Lepe sanje, žal, da samo sanje!

Žan se je približal in povedal, da je gospodu slabo. Prosil je, naj hitro pošljeta po zdravnika, ki itak ni stanoval daleč. Onadva sta se ustrašila.

„Saj je bil sinoči še zdrav kot riba,“ je dejala Katica. „Hudega ne more biti. Res je bil malo razburjen, pa to se je godilo večkrat.“

„Resna stvar je to, gospa,“ je dejal Žan.

Hiteli so navzgor, nekdo je šel po zdravnika.

Natihoma so odprli vrata. Jakob je sedel še vedno tako, kakor ga je bil pustil Žan. Pristopili so k njemu in Katica ga je prijela za roko. Bila je hladna, da jo je zazeblo.

„Samo spi,“ je dejal Žan. „Utrudil se je bil z govorjenjem.“

Katica v tem hipu ni izgubila zavednosti.

„Ukaži, naj skočijo tudi po gospoda župnika, Ivan,“ je dejala trdno, a komaj se je držala po koncu. „Jaz takoj pripravim vse potrebno.“

Ivan je odšel. Ko se je vrnil, je mati klečala ob očetovem stolu. Oče je sedel še vedno nepremično. A tedaj je hipoma dvignil glavo in motno pogledal okoli sebe. Plašen je bil ta pogled in vprtl na vrata.

„O-rož-ni-ki gre-do,“ je izgovoril pretrgano in komaj slišno. A neka nepopisna groza je ležala v teh besedah.

Nato mu je zopet klonila glava na prsi in telo se je treslo kakor mrzlično...

Zdravnik in župnik sta prišla prepozno, Jakob je izdihnil. — — —

P r i p i s.

Ko sem letošnje leto prepotoval precej še doslej mi neznanih krajev lepe naše slovenske domovine, sem prišel tudi nekega pomladnega dne v okolico, ki sem jo popisal v tej povesti. Prijetno so me iznenadile te vasice z belimi novimi hišami, ta čistost in red, ki sta vladala povsod, kamor sem prišel. Cvetele so tačas črešnje in pozdravljali so me iz vsake ograde njih veliki beli šopi. Tam pod nizkim holmom se je dvigal proti nebu orjaški dimnik, okoli in okoli so bile skladnice lesa in v kolobarju nadalje čedne hiše delavcev. Nenavadno življenje je bilo tam. Stopil sem tja gor in sem vprašal nekega delavca, čegava je ta parna žaga, čegavo vse podjetje.

„To je nekdanja žaga Jakoba Trošana, sedaj last akcijske družbe N. v Ljubljani,“ mi je odgovoril.

Nisem poznal Jakoba Trošana, ne vem, kateri so v novi akcijski družbi. A podjetje me je zanimalo in ogledal sem si ga natančno. Zelo mi je ugajalo. „Ako bi imel čas, bi se nastanil v tem kraju in bi opazoval to življenje. Gotovo bi se dobilo marsikaj zanimivega, kar bi bilo vredno, da se popiše.“ Nisem si še mislil tedaj, da bom kdaj popisal uprav ta kotiček še precej natančno, a takšne so bile moje misli tistega dne. Napotil sem se dalje, spremljal me je nekoliko časa deček, ki se je vračal od očeta s parne žage. Pokazal mi je nekdanji Selanov dom, pokazal prvotno hišo Jakoba Trošana in se slednjič ustavil pred neko gostilno.

„Ako ste lačni in žejni, stopite tukaj noter, dobro boste postreženi. To je Poljšakova gostilna.“

Fant je uganil moje misli, vstopil sem. Prav prijazno mi je postregla mlada gospodinja in njen mož, sin starega Poljšaka, je prisedel k meni. Na moja radovedna vprašanja mi je odgovarjal rad in vljudno. V tistih par urah, ki sem jih presedel pri njem, mi je povedal vso povest o Jakobu Trošanu, tako kakor sem jo jaz poizkusil napisati na sprednjih straneh.

„Ko je Jakob Trošan tako nenadno umrl, je nastala pri njegovih podjetjih zmešnjava nad zmešnjava. Toda le nekoliko časa. Sin Ivan je bil zmožen človek, ki je vedel, kaj hoče. Takoj, ko sta z materjo prebila največjo žalost, sta se lotila dela. Ivan je opravil vse, kar je bilo potrebno pri sodnji in se je lotil potem z urejevanjem zapuščine. Dal je neke nedelje oklicati, naj se zglasijo tekom enega meseca vsi oni, ki mislijo, da so bili pri podjetju njegovega očeta kakorkoli oškodovani. Oglasilo se jih je veliko število, med njimi tudi mnogo takšnih, ki niso imeli nikdar opraviti z njegovim očetom. Ivan je vse natančno preiskaval, v pomoč so mu bile knjige, ki so bile ohranjene od prvega začetka očetovega do zadnjega časa. In vsi, ki so bili oškodovani, so dobili povrnjeno z obrestmi in od obresti obrestmi. Najbolj je skrbel za one, ki so bili izgubili za njegovega očeta premoženje in dom. Med njimi je bil skoro po knežje obdarovan Moletov Francelj.

Ko je bilo to urejeno, je Ivan prodal žago in vse posestvo družbi, ki je sedanja lastnica. Ostalo mu je veliko in zase je potreboval malo. Tedaj je razdelil še velikansko svoto med vse potrebne okoličane in tako so se skoro povsod dvignile nove hiše, narastlo je v okolici blagostanje.

Kar je zagrešil njegov oče, je Ivan stoterno popravil. Nikdar ga ne bodo pozabili tukajšnji ljudje, kakor tudi ne njegove blage matere.

Sedaj je Ivan dekan nekje na Štajerskem in njegova mati je pri njem. Pravijo, da ima že napravljeno oporoko, ki bodo po njej dobili razni dobrodelni zavodi prispevke; med drugimi je tudi nekaj dijaških ustanov. Njegovo ime ostane zapisano z zlatimi črkami v srcih hvaležnih občanov.“

Tako je končal mladi Poljšak, a jaz sem krenil zamišljen dalje — proti postaji. Težko sem zapuščal te kraje, a prepotoval sem jih vnovič v duhu, ko sem pisal to povest. Naj bi posnel iz nje vsak to, kar je njemu namenjenega, in moj namen je dosežen. — —

Glagoljaš Štipko.

(Povest iz 13. stoletja. — P. Bohinjec.)

I.

Čreteški gospodje delajo v županiji Zagrad težave cerkvi.

Zahn, Cod. Fris. 191, fol. 6 in 7.

Brižinski škofje so posedali županijo Zagrad z 28 vasmí v okolici trga Gotnega brda.

Zahn, Cod. Fris. Nr. 241, l. 44—55, add. »Liber praedialis in Marchia«.

Zakonik „Saško ogledalo“ obsega nekaj stavkov, ki so vsekako polni protislovij in nespametni ali se celo upirajo naravnemu pravu.

Emil Michael, Geschichte des deutschen Volkes im 13. Jahrhundert, str. 298.

Gam gori na Krtinvrhu, doli pod vasjo, na zeleni grivi, pod belo-rdeče cvetočo črešnjo, je slonel Fric, čreteški gospod. Slonel je na malem, turškem konjiču, ki je stal nepremično poleg črešnjevega debela in zrl tja doli po dolini. Njegov gospodar pa je gledal tja gor čez gorski greben na sivo, staro zidovje, svoj rojstni dom. Leva noga mu je slonela na desni, ob petah pa so se blesketale srebrne ostroge. Usnjate golenice, lepo nabrane na gube, so se potezale tja gor do kolen, na prsih se je lesketal srebrn, z zlatom obdelan oklep, ob ramah pa mu je visel modro-zelenkast

plašč. Šlem je držal v levici, sloneči na sedlu, z desnico pa je trgal belo-rdeče cvetove raz vejo ter jih pritiskal na nosnice. Dolgi, plavi lasje so se mu vsipali po tilniku, rdeče ustnice so kazale nekoliko grenak, pa drzen nasmeh. Zagorela lica so razodevala krepkost in utrjenost, šilast nos se je dvigal nad rmenimi brkami, in izpod belih obrvij so modre oči sijale tja v spomladni svet tako živo, pa zamišljeno. Čreteški vitez je bil mož pri tridesetih letih.

Solnce je že davno prekoračilo svoj jutranji krog, ko se je Fric še oziral na Čreteški grad. Videlo se mu je, da razmišlja težko vprašanje. Dostikrat je z dlanjo pomel zagorelo čelo, kakor bi hotel ohladiti prevroče možgane. Naposled stisne pest, zavrti roko, jo stegne in zapreti proti sinji daljavi:

„Nikoli! Preje se obrne potok Radulja, kakor obrnem jaz. Filipu gre pravica, Otokarju palica!“

Cvetje se je usulo raz vejo, ob katero je vitez zadel s svojim šlemom, sedlajoč svojega ljubljenca, turškega šarca. Bilo je res spomladi, nove spomladi, ko je čreteški Fric zažarel v novi zarji novega upanja. Uklonila se je bliskoma njegova glava pod košato vejo, a ni se uklonila njegova volja, in zakletev, ki jo je izustil, je blagoslovilo črešnjevo cvetje. Tri čebele so se usule iz črešnjevega cvetja in se pognale za odjahavšim vitezom, kakor bi mu hotele odvzeti blagoslov. Toda čebele so se vrnile v cvetje na črešnjo, vitez pa je podil svojega šarca tja dol v ozko dolino.

Hitro je bežal skozi Kakenc ob potoku, pri Poljancah pa je zavil navzgor, jahal mimo cerkve sv. Tomaža in kmalu se je ustavil v Zagrađu.

Prostorna lesena hiša je imela več pivcev. Ob mizi pri vratih je sedelo nekaj kmetov, pri mizici v kotu pa sta sedela krčmar Libenštajnar in domači vikar „oče Štipko“. Vsi so osupnili, ko zagledajo pri oknu čreteškega gospoda. Krčmar hitro steče iz hiše, pozdravi viteza z globokim poklonom in prime konja

za povodce, da ga spravi v hlev. Vitez pa prirožlja skozi vežo v hišo. Kmetje ga spoštljivo pozdravijo, oče Štipko pa mu hiti nasproti in mu poda svojo desnico.

Krčmar se vrne z lepo pisano majolko, kmetje plačajo in odidejo, Čreteški gospod pa sede poleg male mize, odloživši šlem in ščit.

„Dobro vince in dosti pivcev, kaj ne Libenštajnar?“ začne vitez.

Krčmar z orjaško postavo in širokim klobukom se ponižno skloni, pa ne obrne očij v nagovarjalca.

„Že gre, že, milostivi gospod, pa le počasi, ker imam veliko družino, pa premalo zemlje.“

„Zemlje dovolj, obdelane in neobdelane,“ odgovori vitez in potegne iz majolke.

„Ta-le Mate iz Hrastja ima lepo njivo poleg moje za vasjo. Pa bi jo prodal, toda ne sme je, ker je Sloven. Sloveni pa ne smejo prodajati svoje zemlje, samo mi Bavarci in Karantanci,“ nadaljuje krčmar.

„Čegav podanik pa je Mate?“

„Brizinskih škofov.“

„To ni nemogoče,“ odvrne spet Čreteški, „saj veš, da je travnik v Zalogu tudi moja last, pa prej je bila last škofova.“

Pri teh besedah dvigne Libenštajnar svoje sive oči, ki se njamejo z vitezovimi. Razumela sta se.

A tudi oče Štipko dvigne svoje črne oči in jih zapiči v krčmarjeve.

Pa krčmar je spet gledal v tla, kakor po navadi. Udomačeni volk, privezan na lanec pri hišnih vratih, je nekaj zagodel, ko krčmar odide po drugo majolko.

„Zakaj si zamišljen, oče Štipko?“

„Gospodine, glej da ne delaš krivice,“ odvrne zagrajski vikar.

„Ne skrbi za-me, oče Štipko! Veš, jaz sem bil mnogo let vazal češkega kralja Otokarja, in tam gori v Pragi smo se učili tudi prava in tisti saksonski in

švabski zakonik sem dobro premlal. Zato nikar ne misli, da nimam vesti.“

„Ali meni je pravil moj dobrotnik, moj župnik in naddijakon Tiberij v Beli cerkvi, da so papeži obodili več poglavij saksonskega postavodajalca,“ odvrne vikar.

„Le nikar meni ne pravi tega, oče Štipko! Ti ne razumeš dosti o saksonskem zakoniku, ti si samo slišal nekaj o tem govoriti. V mladih letih si pasel koze po Gorjancih in ker si bil priden deček, te je župnik Tiberij vzel k sebi. Tisti pop v Gorjancih te je naučil brati glagolske črke in slovenske liturgije. Škof te je mazilil in tako si postal mašnik „glagoljaš“. Pa ne zameri: Teh študij nimaš kakor moj stric Nikola, ki je gotnobraški vikar.“

Vikarju je plalo srce pri vitezovih besedah. Potegnil je globoko iz majolke, se premagal in odgovoril mirno: „Seveda si ti bolj učen kakor jaz, še učenejši je tvoj stric Nikola, pa tudi on ti ne bo drugače povedal kakor jaz, k večemu v drugačni obliki. Resnica božja pa le ostane ista.“

„In ta resnica je, oče Štipko?“

„Da krivice ne sme nihče delati, tudi kralj ne.“

„III. knjiga, člen 57, § 1. „saksonskega zrcala“ govori: „Cesarja ne sme niti papež niti kdo drugi prokleti, kakor hitro je posvečen, izvzemši tri slučaje: ako je sumljiv krive vere, ako zavrže svojo pravo ženo ali cerkve podira.“

V tem vstopi krčmar. Vitez pa nadaljuje:

„Ali ni res, Libenštajnar? Moj stric ima dovolj imetja od doma, ima lep vikarijat in mu je že svetokrižka župa zagotovljena, ta moj prijatelj Štipko pa nima drugega kakor da je posvečen na naslov brižinskih škofov in da pobira tista zrna okrog kmetov in tiste piščance okrog kmetic. To vendar ni pravica?“

„Nikakor ne, milostivi gospod! Naš dobri oče Štipko zasluži kaj boljšega. In bode tudi sprejel, ako

mu jaz preskrbim boljšo nadarbino, kaj ne da, oče Štipko?“

Skromni glagoljaš ni spoznal hinavščine v vite-zovih in krčmarjevih besedah. Zato tudi ne odgovarja naravnost, ampak samo pristavi:

„Vsak bodi s svojim stanom zadovoljen. Jaz se čutim čisto srečnega v zagrajski župniji in želim le, da bi duh sv. očeta Frančiška prodril v vsako srce kristjanovo. Tri želje pa imam vendar-le, ki so mojemu srcu posebno prirastle, a ne vem, bodo-li izvedljive?“

Čreteški in Libenštajnar radovedno odpreta svoje oči in prvi popraša:

„Katere so neki te želje?“

„Prva želja je, da bi ne bilo nobenega pogana več v zagrajski duhovniji, predno jaz umrjem. Druga želja je, da bi videl Asisi in bi bil deležen odpustkov Porcijunkule, cerkve blaženega očeta Frančiška, ki je umrl v duhu svetosti 1226. In tretja želja je, da bi se pridružil križarjem, da bi videl sveto deželo in da bi tam umrl za sv. vero Kristovo.“

Nekak svet sijaj je potegnil čez obličje Štipkovo, njegova dva tovariša pa sta ostrmela nad njegovimi besedami in spoštovala sta ga v dnu srca še bolj kakor poprej, dasi jima posvetne skrbi niso pripustile, da bi glagoljaš Štipko osvojil srca neznačajnega viteza in propalega krčmarja.

„Koliko poganov pa je še po naših hribih?“ popraša Libenštajnar, da bi pretrgal molk.

„So še, ali najbolj trdovratna je vdova Jela tam na Jelendolu,“ odvrne vikar. „Ta ima največ veljave in če bi ta krenila in njeni dve hčeri, tedaj bi kmalu začeli krščevati.“

„A Jela, to poznam dobro. Kupil sem že večkrat ovce od nje,“ pristavi krčmar. „Gotnobrdski Kocijan je njen brat.“

„Pa ta je kristjan,“ reče vikar.

„O, tega poznam dobro, še bolj pa njegovo hčer Nilo, ki je lepa kakor gorska vila.“

In Čreteškemu so se zaiskrile oči kakor orlu, ki razpne svoje peruti nad nedolžnim plenom.

Oče Štipko pa se dvigne s stola in pravi:

„Libenštajnar, koliko sem dolžan? Moram iti po opraviilih.“

„Ti ne plačaš ničesar, oče Štipko! Bog te obvaruj!“ reče vitez.

„Pa tudi vaju Bog blagoslovi!“

Vikar odhaja, pri vežnih vratih pogladi priklenjenega volka, ki se mu prijazno dobrika in liže njegovo belo roko.

„Tako so bile Frančišku Asiškemu pokorne divje živali,“ premišljuje oče Štipko, korakajoč proti domu.

„Pa on jih ni priklepel na verige kakor ta Libenštajnar.“

A tudi čreteški Fric je kmalu za vikarjem odjahal proti Škocijanu. Tam se zglesi v mlinu.

Škocijanski mlinar Amalrik je bil njegov podložnik. Tega mlina se je po krivici polastil čreteški gospod. Ljudje so ga podarili cerkvi sv. Nikolaja na Otoku. Bil je nekak zadružni mlin, in vsi kmetje v bližini so imeli pravico do njega. Imeli so natančno postavo, po kateri so mleli. Od takrat in od te postave tudi prihaja pregovor: „Kdor prej pride, prej melje.“

„Amalrik, ali poznaš brodarja v Gotnem brdu?“ popraša Čreteški.

„Kaj bi ga ne poznal, Kocijana? To je brat tiste velike vdove na Jelendolu.“

„In poznaš Kocijanovo hčer?“

„Kaj bi je ne, milostivi gospod. Kolikokrat sem že pil v Kocijanovi gostilni. Prav dobra vina ima.“

„Pa hči stanuje onkraj mosta; ali veš za hišo?“

„Kaj bi ne! Majhna hišica je, kakor tičnica. Pa tam je samo po noči. Po dnevu je takraj mosta, v gostilni.“

„In kdo je še po noči v tisti tičnici?“

„Kaj bi ne vedel? Neka stara dekla je. On pa spi po navadi v brodarški hiši.“

„Dobro. Danes teden ob tej uri bodi pripravljen! V rimskem gradišču pri Stari vasi bodeta pripravljena konja. Hlapec te bo tam čakal. Jaz pa bom vaju čakal do polnoči v gradišču pri Zloganju. Drago veš.“

„Vse se zgodi, kaj bi se ne?“

Nekaj zlatov se je zasvetilo v Amalrikovi roki, jezdec pa je že dirjal proti Gotnemu brdu.

II.

V slovenski marki je bil kraj Gotno-brdo (Gutenwert), ki je zraslo pod brižinsko vlado (1251) v trg in v katerem se 1254 in 1267 sodnika Gebhard in Uzold imenujeta.

Dimitz, Geschichte Krains, I., str. 173.

Fric je bil drugi sin Otlina, čreteškega gospoda. Starejši Örtolf je prevzel Čreteški grad po svojem očetu, Fric pa je bil malo doma in še ob očetovi smrti — takrat mu je bilo 22 let — je odšel od doma ter se je največ mudil v Pragi pri češkem kralju Otokarju, ki je posebno rad sprejemal pod svojo streho tuje plemenitaše, zlasti Nemce. Tako je bil tudi Fric Čreteški njegov zvesti vazal ali podanik ter mu je kot vdan dvornik stal na strani v državnih in vojnih zadevah. Prišel je v Prago 1255. leta ter se je udeleževal vojske zoper Pruse. Odlikoval se je v ti križarski vojski s hrabrostjo in spretnostjo, razbijal poganske malike na tistem kraju, kjer so Prusi nekoč ubili sv. Vojteha. Ravno tako se je 1260. leta odlikoval v vojski zoper ogrskega kralja Belo, ki ga je češki kralj Otokar popolnoma premagal in mu vzel štajersko deželo.

Leta 1269. 27. oktobra je umrl koroški vojvoda Ulrik, ki je zapustil Koroško in Kranjsko s Slovensko

marko vred češkemu kralju Otokarju. Lastil si je pa te dežele tudi Filip, brat Ulrikov, ki se je pripravljaj na duhovski stan in je bil že imenovan za oglejskega patrijarha. Pa češki kralj je premagal Filipa, se polastil Ljubljane in postal gospodar čez Koroško, Kranjsko in Slovensko marko. Tudi v tem boju je stal Fric, kakor tudi njegov brat Ortolf, na strani češkega kralja. Pa ne ves čas. Ko je šla kraljeva vojska od Slovenjega gradca čez Savinjsko dolino v Slovensko marko, se je Fric postavil na stran Filipovo. Spoznal je, da se Filipu godi krivica in da bi le on moral biti postavni naslednik Ulrika, svojega brata, ki je umrl brez otrok. Še bolj važen razlog pa je bil ta, da so bili brižinski škofje na Otokarjevi strani. S temi so si bili čreteški gospodje vedno v laseh. Ti roparski vitezi niso radi gledali mirnega razvoja posestev brižinskih škofov. Ortolf je sicer ostal na strani Otokarjevi, a proti svojemu bratu ni postopal tako, kakor se je kazal pred kraljem, in je dostikrat na skrivnem odobral nastop brata Frica, roparskega viteza in pustolovca. Zlasti so Čreteški radi gazili pravice brižinskih škofov, ki so imeli svoja posestva v Slovenski marki. Klativitez Fric pa je bil kakor nalašč za orodje, s katerim so Čreteški posegali v pravice brižinskih škofov.

Takrat državno-pravno razmerje ni bilo tako urejeno kakor dandanes, in vsak si je moral pravico sam priboriti. Veljala je bolj pravica pesti kakor kaki stalni državno-pravni zakoni. Le mesta in trgi so imeli že bolj urejene razmere in so svoje podložnike sodili po gotovih zakonih.

Središče Slovenske marke je bil takrat trg Gotno-brdo. Krka je pred sedemsto leti ubirala drugo strugo na sedanjem Otoku, in hiša pri hiši se je kopičila ob njenih bregovih. Kamenit most je vezal reko, in okrog hiš se je raztezal visok zid z dvojnimi vratmi. Proti severu so stala „karantanska“ vrata, proti jugu pa

„hrvaška“. Ob obojnih vratih je slonel močan stolp, po zidovju so bile narejene široke odprtine in na šesternih vogalih so čepeli podolgovati pomoli kakor lastavičja gnezda.

Proti severu zunaj trškega ozidja se je raztezala vasica Dobrove s starodavno rimsko cesto, pred karantanskimi vratmi je bil zarezan globok pa širok jarek. Na bregu je stala lesena hiša, stanovanje brodarjevo, hrastov brod je prevažal vozove in ljudi čez kanal v trg, po strugi pa so drčale tudi večje ladje pod visokim, kamenitim mostom.

Trg je imel dve cerkvi. Na vzhodni strani je blestel zvonik sv. Nikolaja, varuha čolnarjev, na zahodni strani je stala cerkvičica sv. Katarine. Okrog sv. Nikolaja so trgovci in rokodelci imeli svoje hiše, tudi župnišče in občinska hiša je stala pred cerkvijo. Okrog sv. Katarine so bile hiše skoro vse zidane. V tem koncu trga je stanoval Eberhart, oskrbnik brižinskih škofov, tu so stale palače nekaterih plemeni-tašev, tudi čreteški Fric je imel tu svojo hišo.

Trg Gotnobrdo je stal na otoku, deloma tudi ob južnem obrežju Krke ter je bil last brižinskih škofov, v cerkvenem oziru pa je spadal, kakor vsa Slovenska marka, pod Oglej. Podaniki brižinski so bili Slovenci in Nemci (Bavarci in Karantanci). V Slovenski marki je bilo največ Slovencev, ki so bili koloni, Karantanci so smeli svojo zemljo tudi prodajati. Imeli so v Zagradu svojo župnijo, h kateri je spadalo 28 vasi, ki so zvečine sedanje vasi škocijanske fare. Škocijan je bil takrat še podružnica s kapelo sv. Magdalene. Fara je v 13. stoletju imela svoj sedež še v Beli cerkvi. Župnik Tiberij je bil l. 1269 ob enem nad-dijakon za vso Slovensko marko. Gotnobrdo je imelo svojega vikarja z dvema pomočnikoma. Vikar Nikolaj je bil sin Bertranda, čreteškega gospoda. Pa tudi podružnica sv. Tomaža v Zagradu je imela svojega vi-karja — glagoljaša Štipka.

Trg Gotnobrdo je imel od l. 1251 tudi sodno oblast. Gotnobrdski sodniki so smeli soditi ubijalce, roparje, tatove, nasilnike. 1269. leta je nosil sodniško žezlo Uzold. Sodnik je bil čislana oseba, in ko so ga svetovalci po izvolitvi spremljali domov, je zvonilo pri obeh cerkvah in so mu napravili veliko pojedino. Za tistih časov, ko je odločevala dostikrat samovoljnost bolj kakor pravica, so dobila mesta in trgi od deželnih knezov s sodno oblastjo najdragocenejšo svobščino.

* * *

Pa vrnimo se k našemu jezdecu iz čreteškega gradu.

Gost mrak je že bil, ko se ustavi na Bregu pred brodarjevo hišo.

„Hej, Grga kje si?“

Iz male kolibe pomoli glavo brodar Grga.

„Mha, milostivi gospod, gremo črez, mha?“

„Priveži kam mojega konja pa mu daj zobati.“

„Mha, takoj, milostivi gospod!“

„Ali je Nila še tu?“

„Mha, je, milostivi!“

„Mha, Grga ni tako neumen, kakor se dela. Pognirek je že na oni strani, a zdaj grem po putko in to putko pa spravim v čoln, v tisti čoln, ki ima malano streho nad sabo.“

Tako govori Grga sam s sabo, pa ko priklepa brod, že čuje droben glas.

„Mha, gospodarica moja, veselje moje, dobrota moja, golobica krasna! Le sem pod malano streho, da te rosa ne zmoči, da te jastreb ne zagleda, da te Krka ne oškropi.“

Tako je govoril skrbni, zvesti Grga, Kocijan in Nila pa sta še govorila na vežnem pragu.

„Ah oče, mene tako nekaj skrbi, reče Nila in zre v zeleno Krko. Mesec se je prikazoval izza oblakov

in ribe so pomaljale svoje glavice izpod površja. Po trgu je bil še šum, zunaj pa je vladala smrtna tišina.“

„In kaj te skrbi, ljuba moja hčerka?“

„Ta čreteški Fric je res ljubezniv mladenič, pa se ga bojim. Tako se dela domačega, pa čenča vsake vrste pametne in nespametne.“

„Kaj pa pravi?“

„Pravi, i no, pravi, da bi morala biti njegova. Za rožo me je prosil, pa mu je nisem hotela dati.“

Deklici se je glas tresel, oče ji je pogledal v oči.

„Pa mu zaupaš?“

„Nič hudega ne mislim, pa zdi se mi, da bi umrla, ko bi tebe ne bilo poleg mene.“

Hči objame očeta.

„Nila, nič se ne boj. Prav, da nimaš skrivnosti brez mene. Saj veš, da matere nimaš več, teta tvoja pa je poganka. Toda povem ti, da bodi resna in kratkih besedi. Mlado srce se hitro vname! Iz gostilne ga ne morem zapoditi. Pa bom že jaz skrbel za njegovo družbo. Saj veš, da s tako ženitvijo ni nič. Vodi te le za nos. Bog ve, koliko jih je že šlo na njegov lim!“

„Hudega mu nikar ne stori. Dober človek je in kar nič podoben čreteški gospodi.“

Nila je posegla v žep in metala drobtinice ribicam v Krki.

„Ali je rekel, Nila, da bi te vzal v zakon?“

„Ni rekel, govoril pa je tako.“

„Pa bi ga ti vzela?“

„Oh, to mi ni prišlo niti na um. Od tebe ne grem nikamor, ljubi moj tatica! Lahko noč!“

Deklica poljubi očeta na lice in hitro stopi v čoln, ki so ga nazivali „oblak“.

„Grga, spremi jo do hiše in povej Marti, naj pride jutri pred nočjo semkaj,“ naroča Kocijan.

„Mha, gospodar moj dobrotljivi, vse se zgodi po tvoji volji, samó to ne, da bi jaz za ponočnico nazaj grede ne dobil bučo vina.“

Nalahno je brodnik sukal vesli in na lahko pel kitico :

Plavaj, plavaj, oblak moj,
Plavaj, kamor drago —
Samo da mi privedeš spet
Dete moje blago . . .

Mesec se je skrila za oblake, oblaki pa so se zgostili in prve kaplje dežja so padale na površje zelene Krke. In te kaplje so bili samo mehurčki, ki so se prikazovali na vodi, pa so trenutno izginjali . . . Kakor bi jih ne bilo.

III.

Je v hlevu dosti živinice,
V kleti sladko vinčice,
Denarjev v skrinji je lepo,
V hiši pivcev vse polno.

Štokelj, N. p. 616.

Kocijan je bil doma na Jelendolu in po rojstvu pogan. Prišel je pred dvajsetimi leti v Gotno brdo. Izpočetka je bil čolnar, pa si je napravil imetje in je bil sprejet v trško zvezo. Seveda se je dal tudi krstiti in je dobil za ženo Teklo, sestro gotnobrdskega sodnika Gebharda, prednika Uzoldovega. Nenavadna čast je bila to za katehumena Kocijana, in to čast si je tudi pošteno prislužil. Tekla mu je povila hčerko Kancijanilo, ki je izgubila svojo mater v otročji postelji. Kocijan se ni drugič ženil; bilo mu je dovolj, da je ostala hčerka pri življenju. Kocijanova sestra Jela je imela za moža Markanta, ki pa je sprejel krščansko vero in se ločil od svoje žene. Pribežal je v Gotno brdo, je ostal samec, si tudi pridobil trške pravice, pa je kmalu umrl. Sin Henrik je prišel za njim v Gotno brdo, sprejel z očetom vred krščansko vero in je po-

stal trški rabelj, ko je trg Gotno brdo dobil sodno oblast.

Kocijan je točil novo vino. Zadaž za hišo je imel velik vinski hram, koder so se radi ustavljali potniki in tržani, pijoč mošt iz debelih buč. Tisti večer je bilo več trških mojstrov prihitelo na sladki mošt. Zdelo se jim je posebno prijetno, da so sedeli v vinski kleti po sodeh in tramovih.

Črevljarski mojster Juraj je sedel na velikem sodu, da so mu noge visele navzdol. Debelo so gledale njegove oči tja po kleti in poznalo se mu je, da rad ima veliko besedo. Na leseni legi med dvema kadema je čepel pekar Tomo in vrtel v roki bučin rep. Na nizkem sodu je držal bučo nočni čuvaj Vid, in ob nizki mizici pri vratih je stal krojač Janko ter obiral mastno kost. Tudi čolnar Grga se je povrnil iz trga in na pragu čakal gospodarjeve volje.

Krčmar Kocijan je zajemal iz globoke kadi in kolikor je zajel, toliko je ponudil. Danes ni meril natanko.

„Le pijte, možje! saj je novina — na pol zastonj, na pol za denar. Kdor pa hoče prigrizniti, naj poseže na mizo.“

Svinjska gnjat je ležala na mizi in ovčji sir z domačim kruhom.

„Le poglej, Juraj, zine krojač, včeraj je to svinjče še letalo po krakovski hosti za želodom, danes pa že nam grlo maže.“

„Naj reče kdo, kar hoče, taka-le stvar se pa strašno prileže. Le daj ga še eno bučo, Kocijan!“ izpregovori Tomo.

„Nič se ne bojte, dobra letina je. Iz mojega vinograda v Vinvrhu sem ga dobil sedem kadij, in ta mošt zdaj pijemo. Ali ni dobra roba to?“

„Mha, pa kako dobra, da se kar goltanec mehča, moj dobri gospodar! Ali meni se bolj prileže pečen kostanj kakor sir in gnjat, kadar mošt pijem“, izpregovori brodnik Grga, na pragu sedeč.

„Prav, da si spomnil, Grga. Nila tudi na to ni pozabila. Pojdi k ognjišču, Grga, pa prinesi ga. Kar žrjavico razkoplji.“

Grga odide po pečeni kostanj, Kocijan pa stopi v kot in poseže v nizko kad. Zarožljalo je v kadi in krčmar prinese polno perišče orehov ter jih vsuje na mizo.

„Tudi orehi diše pri moštu; komur se poljubi, sezi po nje“, reče hišni gospodar in stisne debel oreh s palcem in kazalcem, da se je strl.

„Močan si v rokah,“ reče krojač krčmarju.

„Kaj to“, odvrne ta, „moja sestra Jela prime telce za smrček in ga dvigne od tal.“

„Tristo bliskov, ta babna je pa od vraga. Ni čuda, da se ji še poganski črt pase po drobovju,“ se čudi črevljar Juraj. „Saj bi nas vse pometala na tla, če bi se spoprijeli.“

„Posebno danes,“ pravi pekar Tomo, „ko nam mošt leze v lase.“

„In veste, prijatelji moji, komu se imam zahvaliti za tako dobro vince? Našemu dobremu očetu Štipku. Ta mi je prinesel trte, da sem jih sadil. Takrat je bil še v službi pri župniku Tiberiju v Beli cerkvi. Ta je dobil sadež iz nemških deželâ, in Štipko mi je trte zasadil in pocepil“. . .

„Bog mu daj dobro, očetu Štipku!“ oglasé se vsi, „Bog mu daj!“

„Ali ne pride nič na obiske oče Štipko?“

„Pride skoro vsak mesec k vikarju Nikolaju in takrat se oglasi tudi pri meni. Pričakujem ga vsak čas, reče krčmar samozavestno.“

„Visoko se je pospel — iz pastirja pa duhovnik,“ reče Janko.

„Ima glavo za to,“ deje Tomo. „Saj je skoro gotovo, da pride še enkrat v Gotno brdo za vikarja. Našemu očetu Nikolaju je že zagotovljena svetokriška fara.“

„Ali je res, da se Štipko s Čreteškimi ne razume?“ popraša nočni čuvaj Vid.

„E, Štipko ni prazne glave, ker so mu dali vikarijat v Zagradu. On že ve, kaj dela. Res pa je menda, da je Ortolf polovico dohodkov vikarjevih obdržal zá-se. To pa se pravi kupčevati s cerkvenimi stvarmi. Naddijakon Tiberij to ve, samo škof brižinski še ne. Pa Tiberij, saj veste, se boji zamere pri vikarju Nikolaju, ki je čreteške krvi. Štipko bi se bil že davno do cela sprl z Ortolfom, pa tega brat, Fric je njegov prijatelj in ta mu vse skrivaj povrne, kar mu pristoji,“ pojasnuje po svoje krčmar.

„To je greh, ki mu pravijo »simonija«, ako kdo kupčuje s cerkvenim imetjem. Gorje, ko bi škof to vedel . . . Ti čreteški roparji . . .“

„Pst, tiho, noč ima svojo moč,“ pogovarja Kocijan.

„Noč ima ušesa, dan pa oči,“ mhm! izpregovori brodnik Grga, ki je prinesel v perišču pečenega koštanja.

„Kaj si kaj slišal ali videl, Grga?“ boječe vpraša gospodar.

„Mhm, videl in slišal. Tam v jelševju je nekdo držal dva konja. Eden pa je v čolnu priveslal po Krki gori. Predno so se moje noge nehale tresti, že nisem videl drugega kakor dva človeka jahati v najhujšem diru za vasjo.“

„Kaj to pomeni?“

„To je dobro, da nisem jaz nocoj na vrsti za nočno stražo,“ oglasi se najprvo Vid.

„E, kakšni ponočnjaki so, ki lazijo za dekleti,“ reče črevljar Juraj.

„Ponočnjaki na konjih, to ne bo šlo,“ reče Janko.

„Mhm, pa na kakšnih konjih! Zlate ovratnice, medenaste uzde, srebrne podkve — to niso vsakdanji ponočnjaki.“

„Ogleduhi, kaj?“

„E, bratje, pijmo, pa pojdimo! Jaz že komaj stojim. Še jutri ne bom videl šivanke vdeti,“ jeclja krojač Janko.

„Pod mano se tudi sod maje,“ pristavi črevljar Juraj.

„Nič strahu, saj imamo močnega čuvaja pri sebi,“ norčuje se črevljar dalje. „Vid nam bo še zapel polnočnico, pa gremo spat.“

Pa Vid je že zlezal na tla, s hrbtom naslonjen na sod. Veselje, da ni bil tisto noč čuvaj, ga je zazibalo v sladko, glasno spanje.

„Meni je vseeno, če tu spim,“ reče Tomo, „saj sem vdovec.“

Črevljar Juraj je zdrknul s soda, pa se mu je zavrtele v glavi. Godlja sam sebi:

„Kaj bi hodil domov, ko ne bom imel mirnega spanja. Žena bo regljala celo noč. Kje je kaj slame?“

„Kocijan, pelji me na seno,“ reče krojač Janko. „Mene rado zebe po noči.“

„Mha, le z mano, ljudje božji!“ začne brodnik Grga in jih posamično zvodi z večjo ali manjšo težavo na senico.

„Tebe, šivankar, sem že večkrat nesel pod pazduho. Lahak si kakor pajčevina, smrdiš pa kakor dihur.“

„Ljubi moj Vid, kolikokrat si me že podil spat, ali vendar so tvoje noge predolge, da bi te celega naložil na rame. Mha! Noge kvišku, pa bo šlo.“

„Mha, ta boben pekarski pa misli, da bo še sam prišel na senico.“

„Mha, Juraj je pa čisto kratek. Tebe pa lahko nesem v rokah kakor otroka za plot, kadar se mudi.“

Krčmar je že spal v izbi, ko je Grga stiskal tleči stenj v olju in tudi sam stopical čez dvorišče, noseč v roki ključ od težkega kletnega zapaha. Še je pogledal okrog sebe, pogledal v bližnje jelševje potem pa zaprl vrata za sabo in legel v nizki kolibi na slamnato posteljo. Napravil je še velik križ — pa ga ni bilo več med bdečimi.

Mesec je spet pogledal izza oblakov in se zabaval z ribicami, ki so poskakovale na zeleno površje reke.

Vitez pogleda skozi okence. Trska je brlela na čelesniku. Izba je bila prazna. Stopi v vežo. Ogenj je plapolal na ognjišču, pri njem pa je slonela brodarjeva hči. Vitez je bil očaran, v zadregi in ni videl, kako je brodarjev hlapec stegal za njim svojo glavo proti veži in mrmral sam sebi:

„Mha, temu vitezu diši bolj ženska glava kakor Kocijanova buča z dobro vinsko kapljico. Pa se moti. Grga je star in je videl že dosti nespametnih devic, ki niso imele olja sabo, Nila ga pa ima. Ej vitešče, tvoj trud je zaman, moj pa ne bo, če ti napasem in napojim tvoje turško kljuse. Mha!“

Zamišljena je bila Nila in niti opazila ni prihoda vitezovega. Temu pa so se iskrile oči in pohlepno je zrl v mlado deklico. Srce mu je utripalo, sapo je vlekel va-se. Pa to je bilo le za hip. Deklica se ozre, se strese, zagledavši svitlo opravo vitezovo.

„Ne boj se, deva moja! Ne prinašam nesreče. Prinesi mi majolčico sladkega vina, da pogasim žejo.“
Dekle zbeži pa prinese vina in postavi posodo na mizo v kotu.

Vitez sede, deklica pa se suče dalje ob ognjišču, pomeša v kotlu, ki je visel nad ognjem, popravlja žrjavico z drenovim količkom in odgovarja radovednemu vitezu.

Deklici je bilo 18 let. Bila je visokostasa, širokopleča, bujne rasti, bledo-rmenih lic, belih zob, širokih obrvij, visokega čela, živih, pa mirnih očij. Bila je modra v besedi, hitra v kretanju, oblečena priprosto, pa lepo. Podal se ji je vezeni nederc in dolga bela halja, pristojali so ji dolgi lasje po vitkem hrbtu in pisana čepica na glavi. V laseh je nosila trtno pero, v nedrijah cvetlico rožnico.

„Koliko bi zahtevala, Nila, da bi smel vsak dan enkrat pogledati v tvoje oko?“

„Žlahtni gospod, ali ste že slišali, kako je revež bolan, tisti Tomo, ki ga je konj sunil v ledja? Obiskala sem ga, tako se mi smili . . .“

„Tudi jaz grem s tabo obiskat ubogega Toma, če mi podariš rožo iz svojih nedrij.“

„Pozno je že nocej. Ali vas ni nič strah, če pojedete sami domov?“

„Ostanem v trgu. Tam zadaj pa so veseli pivci.“

„Stari gostje očetovi, ki se najrajši spravijo v klet.“

„Nila, kaj res nimaš nobenega pogleda, nobene rože, niti besede ne za čreteškega viteza, ki koprni ljubezni do tebe?“

Nila se ozre v pivca in vprašajoč izgovori:

„Kaj se ženite, milostivi, po tako priprostih hišah?“

„Meni ni za stan, meni govori samo srce, kadar gre za ženitev.“

„Pa sem slišala od modrih mož, da mora razum vedno hoditi pred srcem.“

„Vedite, da jaz dozdej nisem dosti razmišljala o tem. Morala bi tudi očeta poprašati za svet.“

„Govorila sva z očetom Štipkom in on je tudi teh misli, da si ti kakor ustvarjena za-me. Pravi, da se vselej zmisli na tvojo teto Jelo, kadar vidi tebe.“

Dekle je viteza pogledalo pomenljivo, ostro, da je ta povsili svoje oči. Zavedal se je, da laže in da mu Nila ne verjame, kar je zdaj povedal.

Za trenotek izgine deklica, pa se prikaže krčmar in brodar Kocijan. Lep mož, visoke rasti, z dolgo črno brado, prijazno pozdravi viteza in se opravičuje, da mora hči domov, ker se ob deveti uri zapro karantanska vrata in ona prenočuje v trgu.

Vitezu je postalo kmalu dolg čas in se tudi poslovil. Upal je, da dohiti deklico na brodu. Pa brodnik Grga je bil star lisjak, ki je dobro poznal muhe takih klativitezov.

„Mha, milostivi gospod, Nila je že v svojem bramu. Škoda, da niste stopili za njo. To Vam je, kakor bi pil medico, če navaden človek govori z njo. Kaj pa še-le vi, milostivi! To vam je, kakor bi sv. Katarino snel raz oltar! Srečen bo, kdor jo dobi.“

Tako je Grga kratkočasil in begal zaljubljenega viteza. Vedel je, da ne bo zastonj. Onkraj kanala je spustil v hlačni rob svitlo desetico.

„Mha, kaj misli ta čopasti ponirek, da mu jaz prinesem na brod lepo vodno putko?“

IV.

Prva je b'la Zarika,
Druga je b'la Solnčica.
Strekelj 71.

Tam gori na Jelendolu je stanovala vdova Jela. Imela jo ovac do sto, pa tudi brez goveje živine in prešičev ni bila. Lesena hiša z belimi progami, s hrastovimi škodljami pokrita, se je skrivala med sadnim drevjem. Nebroj črešenj je rastle po bregu, kostanji so stali za poslopjem, lesena, široka ograja se je raztezala pred hišo, hlevi, z ilom zamazani, so čepeli pod bregom . . . Povsod se je poznalo, da je vdova Jela imovita.

Ravno na pragu je stala, visoka, širokopleča žena. Poleg nje se je motal na lancu priklenjen lisjak in zalajal, ko je Jela samozavestno zaklicala, da so se ji beli zobje zalesketali v ustih:

„Zarika, ali ni še Solnčica prignala domov? Solnce zahaja za goro.“

„Eh, Solnčica, ta je samosvoja. Kar ji ukažeš, stori narobe. Črti jo vladajo.“

Te besede je govorila deklica pri dvajsetih letih. Prikazala se je izza hlevovega vogla, lepa kakor zarja, ki je žarela za gorami pod nebesnim svodom. Z zelenim pasom je bila opasana okrog ledij in bele proge

na svitlomodrem nederču so se nabirale v gube, kakor bi bila prevezana s samimi trakovi. Črne obrvi nad črnimi očmi, pa belo lice in belo čelo izpod črnih kodrov. Oster nos je gledal iz podolgovatega obraza in tri jamice, dve na licih, ena na bradi, so se tako podale močni deklici . . . Bila je postavna, odločna, zapovedujoča kakor mati.

Zvonci so zažvenketali . . . Čreda se je bližala domov. Ovce so beketale, kozli so meketali, spredaj pa je velik kosmat pes gonil goved. Tam ob strani je stopala oslica z osličkom in prav zadaj za pastirico so gagale gosi, ki jih je gonil majhen pes jazbičar.

Pastirica je stopala za ovcami, je skakala na desno in levo, se zavrtela in spet obstala pa udarila z ного ali s palico ob tla. Za njo je stopal mlad medved, ki se je vselej postavil na zadnje noge, kolikokrat je obstala.

Kar groza je bilo pogledati to veliko, pa tako raznovrstno družbo! Pa vse je bilo pokorno pastirici. Kar zaklicala je: Belin! In veliki kosmatin se je takoj zakadil v muhastega, mladega bika, ki ni dal miru sosedi telici.

Pasun! je zagromelo po dolini, in lepo pisani jazbičar je zgrabil razposajenega gosaka, ki je vlekel nazaj za rep staro gosko.

In to njeno oko! Kako je bilo živo, hudo, da je kar prebodlo človeka. Njen pogled je bil jastrebov, njena roka pa je zavihnela gorjačo po objestnem mrkaču, da je ta kar počenil na tla.

Solnčica je bila pastirica, Zarikina sestra. Črn pas je oklepalo belo haljo, v laseh pa so bile zatakne tri rože . . . Rmeni lasje so plavali po zraku in deževni plašč, iz bičja spleten, ji je visel na levi rami. Solnčica je bila dve leti mlajši od Zarike. Bila je živahna, nagla, pa hitro spet dobra, dobra tako, kakor malokdo, blaga kakor jutranja rosa, mila kakor večerna zarja. Mati je ljubila Zariko očitno, Solnčico je

ljubila skrivaj. Jezila se je nad Solnčico za vsako malenkost in kadar se je, takrat ji je bilo šele dobro pri srcu, ker je Solnčico videla v njeni hudobnosti in njeni dobroti. Zelo ji je ugajal Solnčičin vzorni red pri živini in zato je malokdaj zamudila priliko, ko je deklica mnogoštevilno čredo sama obvladala.

Čreda se je v najlepšem redu razdelila in vsako živinče, kakor tudi drobnica je šla v svojo stajo.

„Bes te plentaj, kaj pa tako dolgo paseš? Saj vidiš, da je solnce za goro. Vedno je treba za te posebej večerjo na stran postavljati,“ kara mati hčerko.

„Môra vas tlači, ker ste tako sitni. Ali mislite, da je sto tako lahko voditi kakor deset?“

„Si pa že spet tistega krščenegga žrca imela poleg sebe, pa si na čredo pozabila. Boginja Živa ti je bolj po volji, kakor bog pastirjev.“

„Črt vas muči! Zakaj mi očitata to, česar ne morete dokazati. Meni je celo malo mar za boginjo lju-bezni. Karajte rajši Zariko, ki vsak dan bogovom za-žiga kadilo, pa krščanski mladci v hlev k nji v vas hodijo.“

„Solnčica, kadar Zarika molze, takrat Uroke časti, da ji mleka ne izkvarijo.“

„Pojte ribam gost s tistimi vašimi bogovi, ki že nihče za-nje ne mara. Jaz poznam in častim samo Peruna, ki zemljo stresa, v oblakih treska, strele vžiga, solnce premika. Samo eden Bog je.“

„A tako, ljuba moja! Zdaj vidim, da ti je tisti zagrajski črnc vso glavo zmešal. Menda te bo vzel za gospodinjo! Takrat bo pa spet boginja Živa dobra. Le glej, Solnčica, da pomiriš bogove, drugače gorje ti!“

„Mamica, le hitro večerjo zame in za moje so-trudnike. Belin, Pasun, Godež, le sem!“

Solnčica sede na klop pod košati kostanj, oba psa in medvedek pa se ji laskajo. Psa cvilita, medved gode.

„Godež, pleši!“ zakliče mlademu medvedu, ki se postavi na zadnje noge in se začne vrteti. Solnčica

ga pogladi po smrčku, in lep kos bravine je zletel v medvedje žrelo.

„Belin, pod trebuh Godežu!“ In Belin se splazi pod medveda, pa dobi kos kruha.

„Pasun, zajahaj!“ Jazbičar se spravi na medveda, Solnčica pa mu da v šape leseno skledico, iz katere je Pasun posrebal deklíčje ostanke.

Sestra je gledala od hleva sem in se smejala poslušnim živalicam.

„Solnčica, ali ti ni nič Perun pretil, ko se je popoldne napravljalo k nevihti? Tako pozno jeseni, pa taka sopara!“

„E, kaj bi! Moje ovčice so nedolžne; ko bi pa volk prilomastil, ga z Belinom tako premikastiva, da bi tri tedne zdihoval pod krivim gabrom. Ljuba moja sestra, sedi semkaj poleg mene!“

Zorika je prisedla in deklici sta kramljali, ko je mati že trdno spala. Medved se je umaknil v skalnato duplino pod hlevom, psa pa sta polegla v travo in dremala.

„Ali res lazi za tabo tisti mlinar iz Stare vasi, Zorika?“

„Res, pa to so samo šale. Saj veš, da mati ne privoli, da bi vzela krščanskega človeka. Sicer pravi mlinar, da bi se jaz dala krstiti, pa to ne gre. Kaj bi mati rekla, ako se ji še midve izneverive? Saj je že tako vsa naša žlahta krščanska.“

„Eh, Zorika, samo naša hiša ne bo kljuovala. Koliko pa nas je še, da verujemo starim bogovom? Komaj deset kmetov je v vsem našem pogorju. In če bi naša mati krenila, krenili bi kmalu vsi.“

„Pa ne bo, Solnčica! Le verjemi mi, da ne.“

„Pa naj ostane pri svojih lipovih bogovih, midve pa se dajve krstiti. Jaz sem premišljevala na vse strani in ti povem, da bi se prav kmalu odločila. Ta le zagrajski vikar ali kako mu že pravijo, je poštena duša, dober, kakor je dober dan v letu, goreč za svojo

vero kakor solnce, čistega srca kakor brušen kamen — jaz mu zaupam. Ponižen kakor vijolica, ima potrpljenje s slabostmi, kakor nihče drugi. Oštela sem ga tako že, da bi ga Pasun ne povohal, pa on vse voljno sprejme, on išče samo zveličanje duš, kakor pravi.“

„Tudi jaz sem že govorila z njim in ne morem zanikati, kar si ti o njem povedala. Samo to mi ne ugaja, ker je prijatelj s temi Čreteškimi. To so vendar ljudje, ki so vse prej kakor kristjani. Ne poznajo poštenja, ne poznajo mejnikov, ne poznajo zakonskih dolžnosti, z eno besedo, to niso kristjani, še slabejši so kakor mi. Čemu bi torej vero menjavali?“

„Ljuba moja, kaj so samo Čreteški v krstni vodi oprani? Kaj pa drugi ljudje po okolici?“

„Ne tajim, da je veliko dobrih, kakor tudi v naši veri niso vsi enaki, pa zdi se mi, kakor bi bila krščanska vera samo za ubožne, tlačane, zaničevane ljudi. Še o duhovnikih ne moremo reči, da bi bili vsi dobri. In če ima krščanska vera tako moč, zakaj pa se duhovniki vedno naslanjajo na posvetno oblast?“

Solnčica se je zamislila in ni dala odgovora. Čutila je, da pogreša očeta Štipka.

„Pustive to,“ reče naposled Solnčica. „Tega mi dve ne razumeve. Pojdive spat. Jaz sem trudna.“

Ko pa je zora prinesla beli dan, so jelendolske ženske kadilo zažigale hišnim bogovom in se priporočale za srečo in zdravje pri ljudeh in živini. Gospodinja je prikladala na ogenj v slavo hišnim bogovom, Zorika je Velesu, bogu pastirjev priporočala živino, Solnčica pa je ostala hladna do bogov, le bog groma ji je prilezel iz srca na jezik.

„Zorika, hitro odrini z oslico v mlin. Vse je pripravljeno, pšenica in rž, ječmen in proso. Popoldne moramo kruh zamesti.“

Solnčica je odgnala čredo na pašo in spet je bila vesela, Zorika pa je počasi korakala za oslico in dra-

žila spotoma debeloglavega oslička, ki je tacal za svojo materjo.

Starovrški mlin je imel takrat v posesti Jurij Frolajhsdorfar, ki je prišel iz nemške dežele v ta kraj. Bil je spreten delavec in razumen gospodar. Deset let je že bival v Slovenski marki, pa na ženitev doslej ni utegnil misliti. Bil je poštenjak od nog do glave, vedrih lic, umnih rok, bistre glavice. Preobložen z delom in s skrbmi je premišljal, kako bi pomnožil delavne moči. Imel je hlapca in deklo, pa še drugih najemnikov, toda domačih ljudi ni imel. „Oženiti se moram ali pa prodati zemljišča in mlin, drugače ne morem več dalje,“ sklene sam pri sebi. Marsikatera deklica je prinesla v mlin, marsikatera bi mu ponudila roko in srce, toda njemu je bila všeč samo Zorika z Jelendola.

„Te ali nobene,“ sklene sam pri sebi. „Če me mara in če se da krstiti, je dobro. Ako ne, pa podarim vse cerkvi, sam pa grem za hlapca v župnišče ali v grad.“

Zorika je že od daleč vpila nad mlinarjem:

„Jure, ali je naše zmleto? Ako ni, grem dalje v drugi mlin.“

„Oh, Zorika, za-te je vselej pripravljeno, tudi ko bi vode ne bilo. Pa bi dal svojo moko. Za-te vse, Zorika!“

Deklica je zardela do ušes.

„Le kar napravi, jaz pa grem oslico napajat. Vaša voda je boljša kakor naša deževnica.“

Jure pripravi, Zorika obloži oslico.

„Zorika, poglej moje lilije in moj rožmarin!“

Ob koncu hiše je bil ograjen vrtec, skrbno oplet in poln zelišč in rož.

„Lilije so že odcvetele in obledele,“ reče Zorika.

„Jesen je pač pusta, jesen!“

„To je res, Zorika! Lilije so mehke rožice ne pa rožmarin. Le poglej ga, kakor po letu! In kako

diši, naj bo zelen ali suh! Rožmarinovo seme sem prinesel še pred desetimi leti od doma z Nemškega.“

„Aha, Jure, zato poje pesem:

Pušelčček ti bom naredila
iz rožmarina nemškega . . .“

In Zorika je zataknila rožmarin Juru za trak za klobukom, sebi pa v nedrija.

„Zorika, kaj pa srce, ali še kaj bije za-me?“

„Bije že, pa še močno, toda mostu ni, ki bi vezal bregove Radulje. Ti si privezan na ta kraj Radulje, jaz na oni kraj. Mostu pa ni.“

„Kaj most, predraga Zorika! Saj je vode dovolj za krst. Voda preropenja naju bode prenovila, tebe oblila, mene potrdila.“

„Ali naša mama ne mara Radulje.“

„Ako je ne mara, naj se koplje v Jelendolski mlakuži. Ti pa jo maraš in to je dovolj.“

„Kaj pa sodna oblast? Prideva še lahko na krvavo sodišče radi tega.“

„Ljuba moja, sodna oblast v Gotnem brdu zadene samo kristjane, za pogane so druge postave. Vi pač nimate zadržka mladostnosti pri ženitvah. Jaz sem pa dovolj star in sam svoj gospodar.“

„To je res, Jure! Ali naj jaz prazna pridem k hiši? In to veš, da Jelendola ne vidim več, kakor hitro se dam krstiti, in moja mati me prekolne v dno pekla, skliče vse bese in črte in vrage, a meni ne da niti toliko, kolikor je za nohtom črnega.“

Jure postane zamišljen. Zorika je s svojim bistrim očesom takoj spoznala zadrego mlinarjevo.

„Torej praznih rok k hiši priti, tega on ne mara,“ si misli Zorika, se zavrti in zapoje:

„Rasti, rasti rožmarin,
ti deviški drag spomin . . .“

Hitro poganja oslco v breg pa razmišlja:

„Tudi ta Jure je kristjan, pa išče marke za ženo, ne dekleta. Nемеc je, tujec, kakor Čreteški. E, Solnčica, nisi zastoj sinoči dolžna ostala odgovora!“

V.

... Golobico vjel je,
Pa odnesel v grad jo,
Ah, u grad u trdi!

Rokopis Kraljeveorski.

Gotnobrdski nočni čuvaj Vid je klical enajsto uro. Bil je silno dolgih nog, da je lahko pri nizkih trških hišah okna v prvem nadstropju s tal odpiral. Trški pisar Pero Pirnar je posebno na to pazil, da je Vid vsako uro klical. Zato se je čuvaj najrajši pod njegovim oknom zadrl s hripavim glasom:

„Ura ta enajsta, ura je duhov,
Volkodlakov polno, polno tudi sov —
Vi ljudje vsi božji, stopite na krov;
Roparji, tatje — na vas gremo na lov.“

Tista jesenska noč je bila temna. Videlo se ni za ped naprej, in čuvaj Vid je dremal pod pisarjevim oknom. Črni oblaki so nosili polne celice dežja in tudi blisek je švigal za Gorjanci, od daleč pa je gromelo, kakor bi se cele plasti skalovja trgale in padale z vrhov v nižavo.

Sova je skovikala v duplu, volk je tulil iz hoste, kruljenje divjega mrjasca se je slišalo iz krakovske hoste. Močan veter pa je majal drevesa in piskal čuvaju na ušesa. V jelševju za Krko je šumelo. Dva konja in dva človeka sta se pokazala, ko je blisk razsvetlil okolico. Eden stopi v čoln pa hitro odvesla. Lena Krka se je branila nositi veslača. Toda močne roke njegove so jo obvladale in hipoma je bil čoln onstran kanala. Po zidu pa je že visela močna vrv, za katero se je neznanec prijel. Dve močni roki ste ga potegnili navzor. Nekaj hipov pozneje je že stopal, zavrt v širok plašč, proti hiši krčmarja Kocijana.

Od zadaj gre po stopnicah na hodnik. Od tod so bila vrata v vežo samo priprta.

Kakor mačka se priplazi v izbo, stopi do postelje, kjer je spala mirno spanje naša znanka Nila. Neznanec ji hipoma z ruto zamaši usta, da je komaj malo zavpila.

V sosedni sobi se prebudi dekla Marta in hipoma skoči s postelje. Pa predno se je zavedla in mogla kaj pomoči, je že ležala na tleh v krvi.

Neznanec pogrne svoj plašč čez Nilo in jo odnese iz hiše . . .

Brzih korakov stopa s težkim plenom do stolpa, koder ga je čakal naročen človek. Spusti se spet po vrvi navzdol, drugič sprejme tudi Nilino telo v svoje naročje in ga položi v čoln.

Hitro jadra spet na ono stran. V nekaj trenutkih že zajašeta neznana jezdeca konja in odjahata za vasjo Dobrove proti starovrškemu mlinu s svojim plenom. — Oblaki so rosili gost dež na zemljo, burja je ponehaval, grom prenehal, le posamični bliski so se še svetili v daljavi.

Neznana jezdeca sta jahala vedno počasneje.

„Težka je, Amalrik! Kako si jo mogel tako hitro štupo-ramo odnesti? Komaj da sem se dobro odsopel, že si bil ž njo v čolnu.“

„Ej, znati se mora. Saj me poznaš, jaz sem počasen v mislih, pa hiter pri delu. Srčnosti je kajpada treba. Ta je prva. To je dobro, da je bil čreteški hlapec tako pozoren, da ni nič zamudil. Te mrhovine so lene in že sem mislil, da je zaspal v stolpu. Toda vrv je že visela po zidu, ko sem stopil iz čolna. Tisto babnico tam v čumnati sem pa najbrže preveč zadel. Skoro gotovo se je že stegnila . . .“

„E, saj je ni škoda,“ potolaži ga Libenštajnar, njegov spremljevalec. „Samo da si prinesel to nežno stvarco. Plačilo bo dobro. Kaj ko bi ji potegnil cunjo iz ust?“

„Počakaj, saj smo kmalu pri Rimskem gradišču. Tam stopimo pod streho, jaz pa skočim do Radulje, da ji z vodo zmočiva čelo. Je še gotovo v nezavesti.“

Zavijeta v prazno staro gradišče. Mlinar Jurij Frolajhsdorfar je že čakal s svetilko v samotnem gradišču. Tudi velika majolka vina je stala na kameniti plošči in hleb belega kruha.

„Sreča vama je bila ugodna, kakor vidim. Kar sem ž njo, Libenštajnar!“ In Jure vzame Nilo v svoje naročje, jo položi na debelo plahto, ji razklene roke in potegne cunjo iz ust. Poškropi jo z vinom po čelu in vlije nekaj kapljic vina na jezik.

Deklica spregleda, se ozira in vpraša:

„Kje sem, Marta?“

„Ne boj se, dobro dete! V varnih rokah si. Nekdo ti je stregel po življenju, mi pa smo te rešili,“ laže Libenštajnar.

„In kdo je ta moj sovražnik?“

„Prav iz trga je, ljubo dete, dobro ga poznaš. Ušel nam je, da mu nismo mogli dobro pogledati v obraz. Zdi se nam pa, da je bil to trški rabelj Henrik.“

„Ni mogoče! Moj bratranec. Mogoče tudi! Oh, moj oče, kaj ti praviš?“

„Pij malo, deklica, da se pokrepčaš. Pot je še dolga,“ reče Amalrik.

„Ali smo kmalu doma?“

„Tako hitro še ne; pot je še dolga in strma je, dež gre, konji so trudni.“

„Oh, pojdimo, pojdimo!“ prosi deklica. Možaki pa so pili, jedli, si namigavali in se posmehovali. Divji obrazi so grozno žareli v brljavi svetlobi in strah bi bilo najsrčnejšega človeka, bivati v tem prostoru, o tem času in v taki družbi.

Prej so bili odkritosrčni, a zdaj so bili previdni v govorjenju. Dajali so si bolj znamenja, kakor govorili.

„Odidimo!“

Brž se jezdeca pospneti na konja, Jure pa pomaga Nili, ki je rade volje sedla pred surovega Amalrika na močnega konja.

Molčé so odrinili ob Radulji navzgor. Pri Škocijanu prekoračijo narasli potok. Komaj da ni Amalriku deklica zdrsnila s konja v vodo. Zavpila je na glas, kar je jezdeca strašno ujezilo. Pa zdaj sta morala molčati, Nila vse sliši in fantiček, ki je mlel še v mlinu, je pogledal skozi okno, pa se mu je zdelo, da je čul očetov glas pa tudi ženski glas.

Pa to je bilo samo hipno.

„Ojoj!“ in „nič strahu!“ to je bilo vse, kar se je slišalo v temni noči.

Jezdeca sta hitela dalje ob levem bregu potoka in čez dobro četrto ure sta bila že pri zloganjskem gradišču.

To je bilo manj strašno kakor ono pri Stari vasi in zdelo se je, da še ljudje v njem prebivajo.

„Nila, tu bi se dalo prenočiti,“ izpregovori Libenštajnar. „Mene je kar strah, jezdit dalje po ti samoti, ker je tako temno in tudi naš gospod nocoj tu prenočuje.“

„Kateri je ta žlahtni gospod, ki ima tako dobre ljudi?“

„Čreteški,“ odgovori Libenštajnar in se ozre v Nilo.

Ta osupne in praša:

„Ali Fric?“ — „Da!“ — „Tega poznam. Pa vstopimo.“

„No, kje pa lazita okrog, mene pa tu samega pustita?“ osorno praša Čreteški.

„Milostivi gospod, ni nama dala vest drugače. Nedolžno dete sva otela iz jastrebovih krempljev.“

„Kakšno dete je to, ki je visoko kakor jelka?“

„Milostivi vitez, saj poznate Nilo.“

„Ah, srce moje, ti si tukaj? Povej, povej vendar, kaj te je sem prignalo?“

Libenštajnar vidi, da se utegne njihova hinavščina kmalu spremeniti v odkritosrčnost, zato brž poseže vmes:

„Milostivi, zdaj ni časa za pogovore. Spravite deklico najprej v toplo sobo, saj vidite, da jo že mrzlica trese, ker je slabo opravljena.“

„Prav imaš, Libenštajnar; kar na konje in čez dobre pol ure smo na Čretežu.“

Hitro zajašejo konje, vitez pa posadi deklico pred se. Kar zatrepetala je, tako se je prestrašila. Pa kaj je hotela? Noč je, tema je, mraz je...

Jašejo hitro, pa varno. Vitez je žarel ljubezni, Nila pa je sopihala kakor ujeta srna. Vitez je podpihaval svoje strasti, Nila pa je zdihovala k Mariji Devici in pritiskala bronasto svetinjo na svoja usta.

V Lakencu so krenili v stran. Pot se je vila navzgor, in počasi so konji korakali po klancu.

Vitez je jezdil v sredi, druga dva pred in za njim.

„Nila, vsak čas smo na Čretežu.“

„In kaj bo potlej, milostivi?“

„Odpočila se boš.“

„In potem?“

„Pokrepčala se boš.“

„In potem?“

„Pa ti razkažemo naš grad in našo gospodo.“

„Kdaj pa se povrnem domov? Oh, jaz ne morem biti več brez očeta.“

„Bom pa jaz tvoj oče, ljubo dete!“

„Kaj me ne mislite poslati nazaj v Gotno brdo? Oh, revica jaz, kaj slutim?“

„Potolaži se, saj pošljemo po očeta takoj jutri.“

Že se bližajo gradu, eden zabrlizga in brana pade čez jarek. Spremljevalca voščita lahko noč, vitez pa odvede uropano deklico v grad.

Brana se dvigne, vrata grajska se zapro, Nili pa je bil ta glas hreščavih vrat kakor nož, ki je zbodel njeno srce.

Vitez odda konja hlevarju, Nilo pa pelje v vogelni stolp. Takoj priskačete dve deklici, ki odpeljete Nilo v lepo sobo. Tam ji nanosite na mizo jedil, jo razveseljujete in tolažite, in ko ji še vitez pride voščit lahko noč, je Nila že zaspala . . .

VI.

Pravijo, da je bila cerkev sv. Tomaža nekdanj vikarijat.

Valvazor, VIII. str. 728.

Spovednika sem si zbral,
Da mi bo na strani stal,
Da mu bom odgrnil vest,
Da mu bom gotovo zvest.

Strekelj, Nar. p. 701.

Glagoljaš Štipko je sedel na klopi pod košatim orehom in molil jutranjice. Prebiral je glagolski brevir, vstajal in spet sedel, duh njegov pa se je topil v goreči molitvi. Molil je za svoje, molil za krivoverce, pa tudi za pogane. Naposled zapre knjigo in se prekriža, govoreč na glas v staroslovenskem jeziku: „Va ime božje i svete Marije. Amin.“

Pospel se je po koncu in zrl po dolini . . . Bil je častitljiv mož. Dvoje črnih oči je zamišljeno gledalo v širni svet, lepo zaokrožena črna brada se je oprijemala čeljusti in rdeča lica so kazala zdravega človeka. Dolg talar se je oprijemal njegovega vznešenega života, na glavi pa je čepel širokokrajnat klobuk.

Zdelo se je, da Štipko nekoga pričakuje. Skrb se mu je brala na obrazu in nemirno se je premikal sem in tja.

„Ali ne greš še juživat?“ se oglasi ženski glas iz veže.

„Se mi še ne ljubi, Barica!“ odvrne brat.

Psíček, ki je ležal v travi in lovil na sebi zadnje jesenske mrčese, je zagodrnjal, kakor bi njemu ne bil po godu gospodov odgovor.

„Pa ga ni. Saj mi je trdno obljubil, da pride. Ah ti Čreteški, kako mi delajo preglavico! Da bi bil vedel, kakšno težko butaro mi bodo naložili na glavo, ko me je senjski škof posvetil v mašnika, ne bi se bil dal maziliti. O kako vse drugače je bilo, ko sem še pasel čredo na Gorjancih! Kako lepe ure so bile to, ko sem dopoldne stregel v cerkvi župniku Tiberiju, popoldne pa smo šli na lov v krakovske gozde! Na konju sem s sulico prebodel divjega mrjasca, da se je valjal v svoji krvi, košute so padale pred našimi puščicami, medveda smo za zadnje šape vleki iz brloga... O ti veseli, brezskrbni časi so minili — ni jih več in zdaj pasemo drugačno čredo, lovimo neumrjoče duše...“

Pa vse bi še bilo. Saj užijem veliko duševnega veselja s svojimi ovčicami. Le ta Čreteški grad, te čreteške butice so trde, divje, nezanesljive! Koliko noči mi je že vzel ta lahkomišljeni Fric! Koliko sitnosti, koliko zaprek, koliko sramote mi je že napravil ta klativitez, ta pustolovec! Prav bi bilo, da bi si že enkrat izbral družico. Na roke bi mu šel, kar je mogoče, samo da bi se pomiril, da bi se ustanovil, da ne bi begal kakor Kajn po zemlji!

Ali kaj slišim govoriti pri ljudeh? Groza me je, ako pomislim, ako verjamem, da je resnica. Kako se bo izmotal iz teh motovil? Spet je na meni, da posredujem, kaj pa hočem? Pa da bi saj prišel in mi povedal resnico! Pa ga ni. Dobre vesti nima... Ah, da so ravno mene posvetili na naslov čreteške graščine, da so mi natovorili ta vikarijat! Aba, listje šumi pod nogami, nekdo prihaja.“

Štipko se obrne v nasprotno stran, stopi mimo cerkve sv. Tomaža na breg in opazuje.

„Ta ni na konju, ta gre peš . . . Lanec rožlja, ah to je Libenštajnarjev volk, to je zagradski krčmar! Kaj pa ta prinaša?“

Volk zatuli, zagledavši vikarja. Libenštajnar pa komaj pobira za njim stopinje po bregu navzgor. Divje je gledal, oči so bile izbuljene, gorjača je bila okrvavljena . . .

Volk se je laskal vikarju, Libenštajnar pa je snel pokrivalo, pal na kolena in klical v staroslovenščini:

„Otče, sogreših!“

Vstani in povej, kaj se je zgodilo? Krčmar vstane in začne pripovedovati:

„Znano Vam je, duhovni oče, da ima Mate iz Hrastja svojo »hobo« poleg moje. Sprla sva se radi mejnikov. Pa ni ga bilo, da bi posređoval razun mojega volka. Sporekla sva se. Mate pravi: »Ne želi svojega bližnjega zemlje!« Jaz pa mu priložim eno po ustih, da se mu je kar kri pocedila. On me zagradi za goltanec, moj volk pa mu skoči na tilnik, ga pōdere na tla in mu pregrizne vrat . . . Nič več ne bo trave tlačil.“

„Mazi ti Bog! Bog ti pomagaj, jaz ti ne morem. Prav te je poučil Mate, kakor bi te bil jaz, pa za plačilo si mu vzel življenje. »Ne ubijaj!« govori Bog Kaj boš tudi zato ná-me naščuval volka?“

Libenštajnar spet pade na kolena in kliče:

„Ne ne, duhovni oče! Tega Bog varuj. Ti mi nisi delal krivice, ti si sama dobrota!“

„Kaj ti je Mate delal krivico? Ali nisem bil pričujoč, ko si poželel za tujo zemljo in ta nesrečni čreteški kovar ti je dajal potuho. O vem: ti si ubil svojega sozemljaka namenoma, zato da se Čreteški polasti zemlje, češ da nima gospodarja, pa jo prepusti tebi za vžitek. Ah hudobija čez hudobijo. Ali ne veš še, da je cerkveno ognjeno, da je Mate škofovski podanik? O ti to veš, zato se spoznaj, spoznaj svoj vnebovpijoči greh, ako res želiš, da ti Bog odpusti grehe.“

„Spoznam, se kesam, naloži mi pokoro, kakršno hočeš.“

Odšla sta v cerkev.

Sredi cerkve nad kripto je klečal ubijalec Libenštajnar in molil za vikarjem v staroslovenskem jeziku očitno spoved:

„Az zaglogolo zlodeju“ itd.

Toda krčmarjeva izpoved še ni bila pri kraju.

„Oče, jaz imam še druge grehe nad sabo. Jaz sem tudi deležen drugega uboja, deležen ropa . . .“

Tiše je govoril in pravil, kako sta s škocijanskim mlinarjem odpeljala Kocijanovo hčer z Gotnega brda.

In spet je krčmar ponavljal: „az glagolo zlodeju“ (jaz se odpovem hudiču) itd.

Volk je ležal stegnjen pri cerkvenih vratih, z glavo na tleh in prisluškoval skesanim besedam gospodarjevim in resni govorici vikarjevi.

„Mir s toboju!“ reče naposled oče Štipko, ga prekriža in pristavi: „Bog ti je odpustil, za pokoro pojdeš v Kelmorajn na božjo pot k oltarju sv. Cirila in Metoda, s posvetno gosposko pa se zravnaj sam, kakor veš in znaš.“

S potrtem srcem se Libenštajnar vrne, skoro je pozabil na svojega spremljevalca, ki se je sukalo okrog Štipka ter mu lizal belo roko.

„Tudi žival pozna hvaležnost, le človek se spozabi tako daleč, kakor se je spozabil ta moj Fric — moje veselje in moja žalost. Pričakoval sem njega, pa je prišel ta divjak njegov. Žal mi je za tega Mateja, da je umrl tako silovite smrti. Uboga njegova rodbina. Takoj popoldne ga grem škropit, jutri pa opravim liturgijo zanj. Mir njegovi duši!“

Jesensko solnce je prijazno sijalo, le lahak veter je zibal veje na drevju. List za listom je padal na tla, trta pred hišo se je obrila, dasi so še posamični grozdi krasili belo steno. Kosem se je plaho skrival za hišo pred Libenštajnarjevim volkom in šele, ko je

gospod zaklical: „Barica, zdaj pa južino sem!“ se je priplazil izza vogla in se prilizoval svojemu gospodarju. Tudi kokoši in piščeta so čutila jedila na mizi ter so se bližala orehu. Belo jagnje je pogledalo skozi vrata, tam na ograji pa se je grel ob solnčni gorkoti rjavi maček.

Rad je videl Štipko okrog sebe to skromno družinico. Zdele so se mu te živalice tako domače, tako ljubke, tako vdane, tako poslušne. Kos za kosom je padal raz mizo, da bi vikar kmalu na-se pozabil pri skromnem kosilcu.

„Barica, prinesi živalicam jesti. Lačne so.“ Ščinkovec je zapel na bližnji jablani, ko se Barica prikaže na pragu in vsuje zrna kokošim.

„Nikoli nimajo dosti. Samo žrle bi, nesó pa tako malo naše kokoši,“ reče deklina pri štiridesetih letih. Bila je starejša od brata in je govorila gorjansko.

„Zima se bliža, Barica, kaj hočemo? Le glej, da ne pride lisjak v vas. Vse živali so mi ljube, tudi divje, le ta lisičji rod mi ne ugaja. Zvit je, potuhnjen, izbircen, samo kri izpije, meso ali vsaj kosti pa pusti. Taki so tudi hinavski ljudje. Spreдай ližejo, zadej grizejo.“

„Ali meniš, da ta zagrajski krčmar, ki je prej hodil okrog tebe, ni ravno tak lisjak?“ reče Barica.

„Bog bo sodil,“ odgovori kratko vikar.

„Še večji lisjak je to čreteško zijalo. Prav, da ga ni, ker je tako težek kakor mlinski kamen. Samo za ženskami bi lazil.“

„Ali je že tudi tebi delal silo?“

„Je poskušal, pa sem ga kar z loparjem oplazila.“

„Pa se nisi bala, da bi te dal zapreti?“

„Ne bojim se ga. Kaj mi more? Ne vem, da ti ne moreš biti brez njega.“

„Dušo ima, Barica, neumrjočo, z božjo krvjo odkupljeno dušo“ . . .

„Ne vem, če jo mu boš opral, preveč je že črna! Najbrže še ajdovski črt ne mara zanjo.“

„Ali so bile ajdovske deklice kaj tukaj včeraj, ko me ni bilo doma?“

„Samo tisto z Jelendola, ki ima tri jamice na licih in na bradi, tisto sem srečala, ko sem šla po vode k studencu. Prašala je po tebi in rekla, da bi rada nekaj vprašala.“

„Kam pa je šla?“

„Iz lakenškega mlina je šla. Rekla je, da ne nosi več v Staro vas v mlin.“

Štipko se zamisli . . .

„Aha, spet je ženitev na potu. Ti Nemci pa res več pokvarijo kakor dobrega storé. Sama sebičnost jih je. Dobro stvar ovirajo, slabo podpirajo. No pa menim, da jim je posvetna pravica za petami. Saj gotnobraški sodnik Uzold je zelo spoštovan in pravičen mož.“

„Prav imaš brate, zato pa drži s Slovenci in se nikar toliko ne ženi za te bavarske prihajače.“

Vikar se zamisli. Barica pospravlja raz mizo, kokoši so se že odpravljale spat, solnce je medlo svetilo. Mrzlejši veter je zapihal, megla je nastopala po dolini.

Štipko vstane, prime za brevir ter vstopi v cerkev.

Dolgo je molil, da je mrak legel po cerkvi in tema je vladala, ko zapusti cerkev, pozdravljajoč nebeško kraljico in se priporočajoč nebeškim varuhom . . .

VII.

Pri „strogem izpraševanju“ je bil rabelj ena najpotrebnejših oseb.

Vrhovec: »Ljublj.« medčanje str. 88.

Bilo je v osmini sv. Nikolaja. Mila zima je bila napovedana in sneg, ki je padel v novembru, je že davno izginil pred solnčnimi žarki. Črede so se pasle po bregovih in žito je zelenelo kakor pomladi.

V Gotnem brdu je bil semenj. Polno zunanjih ljudi se je gnetlo po ulicah, prodajali so in kupovali.

Bilo je vika in krika, smejanja in hudovanja, prerekanja in zbotavanja. Vsake vrste novice so krožile med sejmarji, a o nobeni reči se ni govorilo toliko, kolikor o ropu Kocijanove hčere. Tržani so se jezili, stiskali pesti, se zgražali nad tolovaji, klicali pravico na pomoč. Kmetje pa se niso toliko zgražali, saj so bili navajeni pobojev in nasilstev, nekoliko pa so na skrivnem privoščili tržanom take sramotilne prizore.

„No, Vide, kako pa si čuval trg, da so ti najlepšo golobico jastrebi odpeljali?“ se ponorčuje čokat okoličan iz trškega nočnega čuvaja.

„Najbrž je imel takrat v buči glavo skrito,“ draži ga drugi.

„Ej, veste kaj, ljudje božji, jaz imam dolžnost hoditi po ulicah. Po hišah pa nimam pravice stikati,“ odvrne Vid.

„Kaj misliš, Vide, da so Kocijanko pod zemljo odpeljali?“

„Vrag vedi, kako so jo. Jaz nisem bil zraven. Jaz sem takrat pod pisarjevim oknom uro klical.“

„Torej vendar veš, kdaj so jo odpeljali!“

„Pustimo to, ljudje božji. To bo že pokazalo »strogo izpraševanje« v trški hiši. Trikrat je bilo že klicano, da naj se oglasi vsak, kdor kaj ve o tem ropu. Pa se ni nikdo oglasil. Že je mislil sodnik soditi brez »malefične osebe«, a danes pa smo vendar ujeli nekega tička, ki se je izdal, če prav je majhen.“

„In ta je, Vide?“

„Meni časih tako pride, da kar oglušim. In zdaj nič ne slišim, ljudje božji,“ sklene nočni čuvaj ter stopa dalje med sejmarji.

Tam od karantanskih vrat je mogočno stopical rabelj Henrik. Bil je orjaški človek, z velikanskimi brkami, ki so mu visele do podbradka. Za roko je peljal desetletnega dečka, ki se je branil, jokal in se oziral za materjo, idočo za njim.

„Ne boj se, Riče, saj ti ne bodo storili nič hudega. Saj grem tudi jaz s tabo.“ Vse se je umikalo pred rabljem, ki je bil tudi konjederec ter so ga imeli za nečistega človeka.

Henrik žene dečka z materjo v trško hišo, odtod pa v levi stolp ob hrvaških vratih.

„Tu notri bosta počakala, dokler se obravnava ne izvrši. Nič hudega vama ne bo, imela bosta dovolj jesti in piti, pa tudi oče pride za vama.“

Rabelj zavrti ključ, mati in sin pa zaženeta velik jok.

Trški rabelj odide proti karantanskim vratom. Njegovo oko išče nekoga. Vse se umika, le trški pisar ne. Pero se mu ne umakne, ampak ga ustavi in mu nekaj pošepeče na uho. Govoril je precej na glas.

„Pojdi v gostilno čreteških gospodov. V kotu sedita za mizo dva človeka. Tisti, ki gleda proti durim, je dečkov oče. Oni drugi pa je čreteški hlapec Bimbo, ki je v čreteški hiši za vratarja ali čuvaja.“

Pero teče dalje, pisar pa mrmra sam pri sebi:

„Saj se mi je vse tako zdelo, da na semanji dan kaj izvohamo. Takoj napišem povabila pričam in rečem sodniku, da razpiše obravnavo.“

Ko je rabelj oborožen stopal proti čreteški gostilni, se mu pridruži njegov hlapec.

Rabelj stopi v izbo. Takoj zagleda pivca, pa izpregovori:

„Vi ste Amalrik, škocijanski mlinar.“

„Kaj bi radi od mene?“

„V imenu trškega sodnika vas pokličem, da greste z mano. Vaš sin vas je obdolžil kriminalnega dejanja.“

Amalrik pogleda začudeno, se spogleda s sopivcem, ki zagrabi za orožje. Rabelj odpre vrata in njegov hlapec stopi v izbo. Pivci pri drugih mizah utihnejo, pa se spogledujejo in godrnjajo.

„Moja vest mi ničesar ne očita,“ reče mlinar. „Pa branil se ne bom in ustavljal gosposki.“

Velik šum je nastal med ljudmi, ko sta rabelj in njegov hlapec peljala Amalrika po ulicah naravnost do stolpa pri hrvaških vratih. Šli so po mnogih stopnicah navzgor, dokler niso prišli do ječe, do katere ni mogel niti zrak, niti svetloba. Ječa je bila le tolika, da se je človek mogel skloniti; okna so bila samo poldrugi črevelj visoka in šest palcev široka. Na notranjo stran so bila nekaj širja, a ravno radi tega ni mogel izprijeni zrak iz ječe, ker ga je zdravi zunanji zrak pritiskal nazaj. V ječi je bilo tako zaduhlo, da je jetnik komaj mogel sopsti.

Rabelj zapre vrata in odide.

Tam na trgu pa so se ljudje zbirali v gručah in se živahno pogovarjali. Čuvaj Vid bi bil skoro tepen, ker se je bahal, da vse ve, pa ni hotel ničesar povedati.

Kar se pridruži neka ženska in začne pripovedovati:

„Grozne reči se gode. Prodala sem nekaj gosi črevljarjevi ženi, pa sem se šla oddahnit in pokrepčat v Kocijanovo gostilno. Nasproti meni je sedela ženska z otrokom, pa je nisem poznala. Precej pri dobri volji sta bila, in vino je zlezlo tudi dečku v glavo. Pri drugi mizi so se pogovarjali o Kocijanovem dekletu. Kar se oglasi neznana ženska, pa pravi: „Saj nič ne veste; moj Riče ga je pa videl tisto noč, ko je ropar nesel ugrabljeno deklico mimo naše hiše.“

Hipoma so bili vsi okrog dečka in so mu ponujali piti. Izpraševali so ga, deček pa je pravil, kakšen je bil tisti ropar in proti kateri strani je jahal.

„Kje pa so bili oče tisti večer?“ popraša nekdo dečka. — „Nekam so šli, jih ni bilo doma.“ Takoj se je sum zbudil in ni preteklo pol ure, že se vrne ta-le dolgonogi mož, ki se je prej hitro izgubil iz izbe. Z njim pa stopi v hišo tudi rabelj, ki odpelje dečka in mater. To se je zgodilo tako hitro, da jaz niti svojega poliča nisem izpila.“

Vsi poslušalci so se obrnili za dolgonogim možem. Toda Vid je slutil, kaj ga čaka in je urnih korakov odrinil proti trški hiši.

„Bog ve, če se ni rabelj prenaglil?“ reče eden izmed množice.

„Sodba bo že pokazala, kdo ima prav. Na besede takega otroka se pač ni mnogo zanašati,“ pristavi drugi.

„Ej, trški pisar je pretkan dedec, ta mu bo že nategnil prste in goltanec. Mlinarji so itak malo prida. Saj tako živé samo od prigoljufane merice. Klobuk pravičnega mlinarja trohni v deveti deželi,“ spet modruje tretji.

„Le mene poslušajte, sejmarji! Če je tudi mlinar odpeljal tičico, pa njenega petja ne bo on poslušal, pa tudi ne njenega mesa okušal. Za grmom tiči drug zajec, ki nima kosmatih ušes, pač pa kosmato vest. In ta zajec tiči za debelim zidom in se greje visoko gori na gori, pa se smeje drugim v dolino, rekoč: >Vi ste moji hlapci, jaz sem vaš gospod!<“

Sejmarji utihnejo pri teh besedah, premišljujejo predgovornikove besede.

Na tihem šepčejo drug drugemu na uho — pa se razidejo.

Dan je bil kratek, treba je bilo misliti na dom. Trg se je praznil, daljni sejmarji so že na potu, bližnji pa se še potikajo ob šotorih in po krčmah.

V čreteški gostilni sta se mudila dva človeka, opravljena za daljno pot. Eden je bil orjaške postave, s sivim klobukom na glavi, pod obrvmi pa mu je dvoje sivih oči švigalo nemirno po sobi okrog. Hodil je po hiši gori in doli, kakor bi koga pričakoval. Velika, polno natlačena malha mu je visela čez ramo, ob širokem pasu je visel usnjat mošnjiček in za pasom dvoje bodal. Njegov spremljevalec je sedel na klopi. Bil je mnogo mlajši in na las podoben staremu. Le brk še ni imel pod nosom, in lica njegova so bila

gladka. Na tleh poleg njega je ležal volk, priklenjen na železni lanec, za klop pa se je držal mlad medved, obrnjen v svojega gospodarja.

„To so glumači!“ je vsak rekel, ko jih je srečal. Reveži so ljudje, ki si na ta način kruh služijo.

Črez nekaj časa stopi v izbo deklica pri šestnajstih letih. Na rami ji je sedel sokol, za njo pa je tekal kosmat psiček.

„Bimbo pride takoj, tata!“ reče deklica in sede onstran mize, kjer je na klopi ležalo dudalo in piščal. Vstopi čreteški hlapec.

„Po slovo smo prišli, dragi Bimbo! Saj veš, pokora mora biti. Oče Štipko je vse tako lepo zravnal, da ne bo treba niti pred kriminal priti. Ker sem se z Matejevimi ljudmi pobotal, mi je rekel sodnik, da naj le opravim cerkveno pokoro in dobro bo.“

„In tako smo zdaj na potu v Kelmorajn.“

„Blagor ti! Dobro tebi, ko se umakneš. A meni? Najbrže me vtaknejo vmes, ker sem danes z Amalrikom pri ti mizi skupaj sedel. Mlinar je že v ječi; sin njegov ga je izdal.“

„Ne boj se, ti si Čreteški.“

Lanci so zarožljali, Libenštajnar odhaja.

„Otroka moja, po koncu! Odidimo!“

Deklica pograbi dudalo in piščal, mladenič pokliče živali, pa odrinejo.

Pa to niso bili glumači, to so bili romarji, ki so se vzdignili v temno noč na daljno pot v Kelmorajn.

VIII.

Na stol pisan so me djal'
Ino meni sodbo bral':
Pravda je b'la sklenjena,
Palčica prelomana.

Štrekelj, „Nar. pesmi“, 701.

V trški hiši je bil zelo slovesen dan. V sodni dvorani je bilo polno ljudi. Na sredi dvorane je sedel mlinar Amalrik, poleg njega je stal rabljev hlapec.

Na desno je stalo več poklicanih prič, med njimi Amalrikova žena in sin Riče. Na levo stran so stali trški čuvaji, tam spredaj na vzvišenem prostoru pa je bil prostor za sodnika, svetovalce, pisarja in rablja. Tudi mučilno orodje se je videlo ob vratih.

Ob zaprtih durih se je začelo „strogo preiskovanje“. Prikaže se sodnik Uzold s srebrnim žezlom in škrlatastim plaščem pa se vsede na sodni prestol. Okrog njega se razvrste svetovalci, ki pa jih takrat ni bilo več kakor sedem. Rabelj se vstopi pod oder, pisar pa prebere obtožnico s slovesnim globokim glasom:

„Amalrik škocijanski, mlinar, oženjen, doma iz Bavarskega, se obdolži, da je letos na dan sv. Uršule, po noči siloma odpeljal Kancijanilo, hčer brodarja in krčmarja Kocijana z Brega, ter pri tem ubil njegovo deklo Marto.“

Vsi so obrnjeni v Amalrika, sodnik pa vstane in vpraša:

„Slišal si, kaj te dolže, Amalrik. Ali priznaš svojo krivdo?“

Mlinar vstane, glas se mu je tresel in poznalo se mu je, da je štirinajst dni prebil v zaduhli ječi. Ves je bil izpremenjen.

„Milostivi gospod sodnik, jaz nisem kriv. Po nedolžnem sem bil zaprt in izstradan tako, da sem si nakopal bolezen. Kdo meni povrne zdravje in škodo?“

Sodnik nadaljuje:

„Obtoženec ne prizna svoje krivde. Naj se zaslisijo priče.“ — Rabelj takoj privede dečka Ričeta na spodnjo stopnico.

„Ti, deček, ti si dober, kakor vidim, ker si resnico govoril. Zato nam boš zdaj še enkrat povedal, kar si videl in slišal tisti večer, ko si gledal iz mlina skozi okno.“

„Gospod, vse povem, samo da me izpustite domov. Očeta ni bilo doma, mati so medli v kuhinji, meni so pa naročili, naj pazim v mlinu, kdaj pomelje kamen

vse žito iz groda. Dolgčas mi je bilo, pa sem gledal skozi okence. Bliskalo se je in grmelo, tema je bila, da se ni nikamor videlo. Mene je bilo strah. Kar začujem, da je voda zašumela na prehodu. Toliko sem videl, da so bili konji, ki so šli čez Raduljo. Tudi ljudje so bili zraven, ker je eden zavpil.“

„Kaj pa je zavpil?“ vpraša sodnik.

„Pa ne vem, kaj. Sem pozabil.“

„Ali je bil tenak glas ali debel?“

„Eden je bil tenak, eden debel.“

„Ali zadnjič si v gostilni natanko povedal, kako sta vpila tista dva človeka?“

„Gospod, takrat sem bil vinjen in ne vem, kaj sem govoril. Ljudje so me preveč silili piti.“

Deček odstopi, sodnik pa narekuje pisarju. Nato priča mati pod prisego.

„Jaz vem le toliko, kar mi je sin pravil.“

„Ali z možem nista nikdar govorila o tem?“

„Sva, pa nisem ničesar opazila, kar bi sum vzbudilo v meni. Govorila sva, kar so ljudje govorili.“

„Ne pozabi, da si zapriseгла pred živim Bogom. A kje je bil mož tisti večer?“

„Bog vedi, saj mi takih reči nikoli ne pove. Le toliko vem, da je navadno po noči hodil na lov na polhe ali pa je lovil ribe ob jasnih nočeh.“

„Pa je kaj prinesel domov tisto jutro rib ali polhov?“

„Se ne vem spominjati, ker niti ne vem, kdaj je prišel domov.“

„Ali te je mož kaj nagovarjal?“

„Kako me bo nagovarjal, ko nisva bila skupaj od sejma.“

„Ali sina si pa vendar-le učila v ječi, kako naj govori?“

„I seveda sem ga učila, saj veste, da je otrok. Drugače vam ne bi bil tako lepo vsega povedal, da ga je bilo veselje poslušati.“

„Ali mu nisi rekla, da ne sme vsega povedati?“

„Se ne spominjam in tudi nimam vzroka zato. Čemu neki? Saj ste slišali samega moža, da je nedolžen.“

Žena odstopi, pisar piše. Rabelj pripravlja natezalnico. Dva visoka droga, počrez tram, spodaj pa stolček, na kateri je moral Amalrik stopiti. Rabelj potegne za vrvi, obtoženec se potegne kvišku, na stopala pa mu rabelj naveže uteži.

Silno zdihovanje se je razlegalo po dvorani.

„Pustite me, saj povem resnico.“

In Amalrika spet peljejo pred sodnika. Mlinar govori:

„Jaz sem lovil rake tisto noč v Radulji visoko gori pri izvirku. Pa noč ni bila ugodna in nisem nič vjel. Vračam se domov in na potu srečam dva jezdeca. Umaknil sem se v kraj v goščo, da me nista zapazila. Videl sem pa dobro, da je imel eden žensko navezано poleg sebe na konju. Poznal pa nisem nobenega.“

„Kako pa da je tvoj sin rekel v gostilni, da je slišal tvoj glas od Radulje sem?“ vpraša sodnik obtoženca.

„To ni nič čudnega. Tožilo se mu je po očetu in ker je bil v strahu radi viharne noči, mu je bil vedno oče na mislih. Zato je pa precej mislil, da je bil neznanec njegov oče. Sicer pa je sam povedal, da je bil takrat vinjen in ni vedel, kaj je govoril.“

Rabelj spet odpelje Amalrika na tezalnico. Zaslisiijo se druge priče. Na vrsto pride čreteški hlapec Bimbo.

„Jaz sem bil tisto noč doma in ne vem ničesar o uboju Marte.“

„In ne veš tudi ničesar o Kancijanili? Ne pozabi, da si zaslišan pod prisego,“ opomni sodnik pričo.

„O Kancijanili pa vem, da je bila tisto noč odpeljana in spuščena po zidu navzdol po vrvi in da se nahaja zdaj v Čreteškem gradu.“

„In kdo ti je to povedal?“

„Vrv sem sam nesel iz našega stolpa, ker sem jo ondi našel. Ukradel jo je čreteški hlapec, ker drugi ni vedel za-njo. Za kaj drugega je tudi ni mogel rabiti kakor za to. Da je Kancijanila v gradu, to pa mi je pravil tisti Libenštajnar iz Zagrada, predno je šel na božjo pot v Kelmorajn.“

„Kje pa je on to zvedel?“

„Najbrže jo je sam videl na Čretežu, ker hodi tjakaj oddajat desetino.“

„Pa veš za gotovo, da je čreteški hlapec odpeljal Kancijanilo?“

„To pač ne more biti drugače, ker je vrv naša in ker je deklica v gradu. Kateri hlapec je bil, to boste lahko izvedeli v gradu od Kancijanile.“

Bimbo odstopi. Zaslišanih je bilo še nekaj prič, kakor Kocijan, Grga, Vid, pa niso vedeli ničesar drugega povedati kakor da je Grga, brodnik, videl ali slišal dva jezdeca jahati za vasjo Dobrove in da so bila Karantanska vrata zaklenjena in da se z brodom ni nihče vozil tisti večer. Sodnik ukaže prebrati vse izjave, na to pa nadaljuje:

„Naj se oglasi Amalrikov zagovornik.“ Eden izmed svetovalcev vstane in začne:

„Res, da je obtoženca sam njegov sin izdal kot zločinca, vendar pa ga iz izpovedbe prič ne moremo obsoditi. Nobena priča ni jasno povedala, da ve kaj gotovega in tudi sam obtoženec je govoril tako odkrito, da mu skoro moramo verjeti. Zato predlagam, da se obtoženec oprosti.“

Sodnik nadaljuje:

„Iz vse malefične obravnave se je poznalo, da sum pač leti na mlinarja Amalrika, da je bil pri uboju in ropu vsaj prizadet, ako že ne glavni krivec. Vendar pa se iz dosedanjega pričevanja ne more soditi, da bi bil Amalrik kriv uboja in ropa, zlasti ker ne moremo poklicati za pričo Libenštajnarja, katerega ni

doma. Zato se Amalrik za enkrat oprusti, opravi pa naj cerkveno pokoro. Da pa bi čreteške gospode klicali na sodbo, to ni v naši oblasti. Pač pa naznamo to, kar smo slišali, deželni gosposki, ki ima oblast soditi plemenitaše in njihove hlapce.“

Sodnik stavi svetovalcem vprašanja:

„Ali naj se Amalrik izpusti?“

Vsi pritrdijo.

„Ali naj se mu naloži kaka kazen ali samo cerkvena pokora?“

Večina je za cerkveno pokoro.

„Ali naj se obravnava o tem zločinu preloži ali završi?“

Večina je za to, da se obravnava sklene.

Veselje je zavladao v dvorani, v Amalrikovi družini, rabelj in biriči pa so se držali pusto, ker jim je odšlo delo in zaslužek. Sodnik in svetovalci zapuste dvorano, pisar Henrik pa gre pred trško hišo, kjer prebere Amalrikovo oprostitev. Veliko ljudi se je zbralo iz radovednosti in zanimanja, toda z izidom sodbe niso bili zadovoljni. Vsi so bili na strani Kocijanovi in njegove blage hčerke Nile. Na tihem so se slišale pikre opazke o trških svetovalcih, pisar je požrl nekaj grenkih, sodnik pa je šel domov prepričan, da je sodil pravično, dasi se ni zavedal, koliko je obravnava zaslužila naslov: „strogo izpraševanje“.

IX.

Češki kralj Otokar si je po smrti vojvode Ulrika (1269) prisvojil tudi Koroško in Kranjsko.

J. Stare, Občna zgodovina.

Bili so jasni, pa mrzli dnevi novembra 1270. Slovenska marka je bila vsa po koncu. Kmetje so se spogledavali in zrlji otožno na stoge in žitnice, češ, vojska nam bo vse vzela. Grajščaki so se zapirali v

svoje gradove, duhovniki so poučevali in tolažili ljudstvo. Prebivalci Slovenske marke so bili ponajveč podaniki brižinskih škofov, zato so želeli srečo češkemu kralju. Nekaj pa jih je kajpada bilo, zlasti grajščinskih, ki so se potezali za čast in srečo vojvode Filipa, voljenega oglejskega patrijarha. Kakor smo že omenili, sta se po smrti koroškega vojvode Ulrika potezala za prestol v Slovenski marki češki kralj Otokar in oglejski patrijarh Filip. Ta je bil brat Ulrikov in ker je ta umrl brez otrok, bi bil on moral po državnih in hišnih zakonih podedovati Kranjsko pa Slovensko marko. Zlasti je bilo Filipu v prilog, ker se njegova izvolitev za oglejskega patrijarha ni potrdila od rimske kurije in ker Filip še ni prejel višjih redov. Zato pa so se prebivalci Koroške, Kranjske in Slovenske marke takoj navdušili za Filipa kot pravnega naslednika, in vojvodska mesta pa trgi so že čestitali Filipu, poklonili so se mu tudi mnogi vojvodski uslužbenci in podaniki. Tako so mu zaprisegli zvestobo in vdanost kranjski deželni glavar Rudelin, Herman Rabenštanjski, Gerold in Oto Turjaški in Gerloh Hartemberški.

Pa Filip je dobil mogočnega nasprotnika v svojem sorodniku. Češki kralj Otokar je bil njegov bratranec — zakaj Filipova mati Juta in Otokarjev oče Večeslav sta bila brat in sestra. Otokar se je skliceval na neko listino, podpisano od Ulrika 4. decembra 1269, češ, da v slučaju smrti on podeduje za vojvodom koroškim. Seveda je bila ta listina utihotapljena in neveljavna. Pa ko bi bila tudi veljavna, se Otokar ni toliko zanašal na košček papirja kolikor na svojo premoč. Posebno zanesljive zaveznike je imel v brižinskih škofih. Listina z dne 2. februarja 1270 leta nam pravi, da je brižinski škof Konrad po Ulrikovi smrti vsa svoja posestva priklopil češkemu kralju. To na Dunaju v kraljevem taboru spisano listino so podpisali tudi škofje bamberški, krški in olomuški,

grofa Majnhard in Albert iz Gorice in Tirolske, mnogi grofje Češke, Moravske, Avstrijske, Štajerske, Koroške in Kranjci Gebhard Lilienberški, Ortolf Krški, Konrad Loški in Konrad Galski.

Pa Filip se je že polastil bratovih posestev in si pridobil vdanost svojih pristašev. Večina mest in trgov mu je prisegla zvestobo, pa tudi dežele in stanovance oglejskega patrijarhata si je znal pridobiti, tako da je češki kralj moral skleniti z njim premirje. Za 16. oktober sta sklenila sniti se osebno; toda Filip ni čakal tega in je prodiral s svojo vojsko dalje. Tako tudi Otokar ni mogel več odlašati in v novembru 1270 se je dvignil s svojo vojsko proti kranjski deželi.

Bili so jasni pa mrzli dnevi meseca novembra. Prvo krdelo vojske je vodil Ulrik Lihtenštajnski. To so bili Avstrijci, Štajerci, Korošci in Kranjci. Kranjecem je zapovedoval Ortolf Krški. Za prvim krdelom se je pomikal sam kralj Otokar z glavno vojsko. Hitro so se polastili utrjenega Slovenjega gradca in prodirali skozi Savinjsko dolino. Ko Otokarjeva vojska prestopi pri Krškem Savo, so se utaborili. Treba je bilo odmora in novih načrtov, predno se spusté po Slovenski marki. Druga mesta in trgi po Marki so se poklonili češkemu kralju, kljubovala sta le brata Oto in Ortolf, gospoda kostanjeviška. Ulrik Lihtenštajnski je šel s svojim krdelom kar dalje proti glavnemu mestu, proti beli Ljubljani, kraljeva vojska pa se je mudila nekaj dni na Krški ravnini. To pa je bilo tako-le:

V kraljevi vojski je med vitezi poveljeval Grifo Čreteški z 80 jezdecí in 80 strelci. Njegov pobočnik je bil Fric Čreteški, naš znanec iz prejšnjih poglavij. Ta je bil dozdaž zvest pristaš češkega kralja. Ali tiste novemberske dneve v taboru pri Krškem so se zgodile marsikateré reči, ki so neprijetno dirnile Fricева pustolovstva.

Kralju so se hodili poklanjät različni mogočniki Slovenske marke. Kralj se je zanimal za razmere in

obetal milost in pomoč in pravico. V taboru si srečal vsak dan gotnobrdskega sodnika Uzolda, si se lahko menil z župnikom belocerkovskim Tiberijem, ob enem oglejskim naddijakonom nad Slovensko marko, si čul pridigovati vojakom glagoljaša Štipka, pa še mnogih drugih naših znancev. Kaj čuda, da je prišla kralju na uho tudi dogodba o ropu brodarjeve hčere. Kralj je poklical Frica pred-se in mu zapretil, da takoj izpusti iz Čreteškega grada uropano devico Kancijanilo.

Bilo je mrzlo in čreteški strelci so se greli ob ognju, ki je plapolal za velikanskim šotorjem. Pod šotorjem so bili privezani ob lesenih vozovih konji, za vozmi pa so ležali jezdeci. Na debelem hrastovem štoru je stal zagrajski vikar in govoril vojakom:

„Vi, vojniki moji, rojaki moji! Poznate me nekateri izza mladih let. Saj smo jaz in večina vas pili materino mleko tam za Gorjanci. Slovenska kri teče po vaših žilah kakor po mojih. Neštetokrat ste pokazali svojo hrabrost, osiveli ste že nekateri v boju za dom in pravico. Veliki kralj Otokar je vaš gospod. Zanj ste se bili zoper malikovalske Pruse, zanj ste šli v ogenj zoper divje Ogre, zvestoba vaša do kralja je bila doslej neomahljiva. Pa kaj slišim? Vi hočete zapustiti zastavo svojega kralja, vi hočete svojega dobrega očeta pustiti na cedilu in se vdati neznani usodi, negotovemu gospodu, ki je zbežal od božjega oltarja, da bi nasitil svojo častilakomnost, da bi si pridobil posvetne oblasti, posvetnege blaga? Vi hočete stopiti pod zastavo Filipa, ki ga je Rim zavrzel, pod zastavo ubeglega duhovnika, pod zastavo človeka, kateri si lasti pravic do vojvodskega prestola? Kaj mislite? Kam ste zabredli? Kdo vas je k temu napeljal?“

Pri teh besedah zgrabi nekdo očeta Štipka za vrat, drugi mu zamaši usta s cunjo pa ga zavlečeta venkaj na polje in mu zvežeta roke in noge. Ob ognju in v šotoru pa se je razlegal divji krohot, kletvina in godrnjanje. Na hrastov štor pa stopi čreteški Fric in ukazuje:

„Strelci, po koncu! Odidimo.“

In takoj se dvigne osemdeset strelcev, pa odidejo v temno noč. Vsi so ubogali.

Čez nekaj časa tudi Grifo zaukaže jezdecem odhod. Tudi ti se pokoré.

Noč je bila temna. Pa Čreteška sta bila vajena potov po svoji domovini. Fric je vodil strelce ob vinskih goricah, Grifo pa jezdece po rimski cesti.

Predno je solnce prišlo izza gorâ, je že Čreteški grad poln vojaškega življenja.

Bila je nedelja. Nekaj ljudi je šlo zjutraj k službi božji. Pa najdejo zvezanega vikarja ob cesti. Osvo-bodé ga in izprašujejo. Ta pa molči in zre krog sebe.

„Kje je čreteški šotor? — Ni ga.“

„Kje so konji in jezdec? — Ni jih.“

„Kje so strelci? — Ni jih.“

„Kje sta čreteška gospoda? — Ni ju.“

Le hrastov štor je še tičal v tleh in se ni ganil nikamor. Štipku je bilo takoj jasno, pri čem da je. Niso ga ubogali vojaki, njegovi rojaki, Čreteška pa sta se mu hlinila, češ naj on pomiri vojake, ki se hočejo upreti kralju, ako jim ne poviša plačila. Čreteška sta dosegla svoj namen s pomočjo svojega dobrega vikarja. In ko bi bil tisti hip kdo stopil k Štipku pa bi mu rekel: to je čreteško delo — bi on ne verjel, ampak bi rekel: Vojaki so hoteli od kralja povišanje plače in Čreteška sta morala potegniti z vojaki.

V tem pa so v kraljevem taboru že zvedeli, da sta jo Čreteška odkurila. Štipko jim je razlagal, zakaj sta to naredila. Pa župnik Tiberij je majal z glavo in rekel Štipku:

„Ti, sin moj, si predober. Čreteški te zlorablajo. Ne plača, ampak ženska je kriva tega odhoda Čreteških. Njegova visokost, kralj Otokar, je Fricu naložil, da mora ujeti ptico vrniti. To so tiste solze!“

Premišljevali so, kako bi kralju ta dogodek pretekle noči napovedali...

Kralju je napovedavala povelje sveta jeza.

„Tako j naskočimo Čreteški grad!“

Švetovalci kraljevi, zlasti Ortolf Krški, so odsvetovali: „Najprej Kostanjevico, potem Čretež! Drugače imamo sovražnika za hrbtom.“

V tem pa pride glasnik, ki sporoči, da je Ulrik Lihtenštanjski že pred Ljubljano, in da se mora kraljeva vojska nemudoma podati na pot proti beli Ljubljani.

Najprej glavno mesto, potem druga mesta in gradove!

X.

Kralj Otokar je šel s svojo vojsko iz Savinjske doline v Slovensko marko.

Dimitz, Geschichte Krains I., str. 183.

Z velikim naporom pride kralj Otokar s svojo vojsko pred Ljubljano. Dva dni so vojaki počivali, tretji dan pa kralj napove naskok na stolno mesto. Sreča mu je bila ugodna: pri prvem naskoku udero v mesto in Ljubljana se vda. Kralj je ravnal milostno; vojake je izpustil na prosto.

Odtod se kralj poda še pred druga mesta in gradove. Niso se mu dosti ustavljali. Na potu proti Kostanjevici se je polastil tudi Čreteža. Ortolf se je poklonil kralju in mu spet zaprisegel zvestobo.

Fric pa ni videl obličja kraljevega. Po skrivnem rovu, ki je vodil v mogočni stolp, še dandanes kljubujoč zobu časa, se umakne ter zre skozi line na odprti grad in kraljevo vojsko. Srd se mu je bral na obrazu in oko njegovo je iskalo nekoga. Ni mislil, da bo njeta Kocijanova hči tako hitro rešena iz ječe. Kraljevo spremstvo ni pozabilo na ukradeno nevesto, in kakor hitro je bela zastava zavihrala nad Čreteškim gradom, je bil pogoj pri zanašanju tudi Kocijanova Nila. Sam Amalrik jo je moral pokazati in jo izpeljati na plano.

Še je bila tista Nila, visokostasa, širokopleča; toda njena lica so bila bleda, njene oči mokre. Zadržano je zrla oborožene čete, svitle viteze, rezgetajoče konje, šumečo množico. Kaj vse to pomeni?

Ko pa je solnce zahajalo za gorami, se prikažeta za gorami dva dospela jezdeca. Eden je bil brodar Kocijan, drugi vikar Štipko. Kakor hitro je ta zvedel, kaj se godi na Čretežu, je v največji naglici zajahal Matejevo kobilico, da sporoči Kocijanu veselo novico. In zdaj sta dospela na Čretež. Vojaki so utihnili, čreteški Ortolf se je držal jezno, krški grajščak pa je prijel v kraljevem imenu Nilo za roko ter jo izročil očetu.

Deklica je ihtela veselja in iznenadenja, hvaležno poljubljajoč roko plemenitemu vitezu. Oče pa jo posadi na konja in hitro odrineta iz gradu. Spremljata ju v dolino dva hlapca, Amalrik in Bimbo.

Tam gori iz ozke line pa je zrl v dolino čreteški Fric. Lok je držal v roki, kakor bi čakal na plen. Videl je malo prej, da sta dva jezdeca jahala proti gradu. Pa ju ni poznal. Za enega se mu je zdelo, da bi bil vikar Štipko s svojo črno brado, toda ni mogel verjeti. Štipko ni imel navade jahati. Ko pa zdaj vidi spet štiri jezdece, da se pomičejo iz grada, se mu je njegova slutnja hitro uresničila. Oči mu strastno švigajo, napenja zenice, srce mu žge ogenj maščevanja in sovraštva, napenja lok, že stega puščico in jo namerja v vikarja . . .

Ta je mirno jahal poleg Amalrika, veseleč se današnjega dneva. Spredaj sta jahala Kocijan z Nilo in hlapec Bimbo.

Zapiskalo je v zraku, kakor bi potegnil močan veter. Predno se je kateri tega zavedel, je že Amalrik zletel s konja. Puščica je osmodila brado očetu Štipku, zadela pa njegovega spremljevalca v srce . . .

Krik, stok, šumenje listja — vsi so se prestrašili. Štipko skoči s konja, pograbi ščit svojega spremljevalca, ki je obležal na tleh in zaklical:

„Pomagajte — vrag gre póme!“

To so bile zadnje Amalrikove besede. Štipko mu prigovarja, da obuja kesanje, pa ni bilo več znamenja življenja v njem.

„Idimo, da še mi česa ne iztaknemo,“ pravi Bimbo, držeč visoko nad svojo ramo ščit proti tisti strani, odkoder je bila puščica priletela.

Ostali hitro odrinejo. Konj Amalrikov je stal poleg svojega gospodarja, vajeti so mu bile natakknjene na bukovo vejo. Kar prileti še ena puščica. Zasadila se je konju v prsi. Ta se povzpne na zadnji nogi, se prevrne vznak čez svojega gospodarja in žalostno zarezetajoč se prekopicne čez pot v globok prepad. Stremena na konju pa so se zapičila v Amalrikov oklep in konj je tudi Amalrika potegnul za sabo v prepad . . .

Sova je zletela iz prepada, skovikajoč; gadje, kuščarji in gaščarice so sikale, ozirajoč se, kdo jih moti v ponočnem miru.

Fric je meril na vikarja, pa zadel je svojega zvestega oprodo, mlinarja Amalrika. Mrak je legal na drevje, vitez iz stolpa že ni mogel več razločiti jasno, kdo je padel s konja. Neprijetna slutnja se ga je lotila: Kaj ko bi bil zadel Amalrika? Otresti se je hotel te mučne misli in v nevolji sproži še eno puščico na konja. In takrat je prišel do spoznanja, da je zadel Amalrika. Ko se je ta s konjem zvrnil čez pot, je Fric spoznal rokavnik in oklep mlinarja Amalrika . . .

Črv, ki se mu je trenutno vzbudil v njegovi grešni duši, je takoj spet zaspal, in roparski vitez zamrmra skozi dolgo lino v zaraščeno dolino:

„Kar je zaslužil, to je našel, človek brez srca! Gotnobrdskega sodnika je prevaril, Bog je pa mene postavil za rablja, da sem ga brez vrvi spravil na oni svet! Seveda, jaz nisem nedolžen pri vsi ti stvari in po ljudski sodbi bi zaslužil najdebelejšo vrv. Toda

sodil nas bo Bog in jaz se bom pred Bogom zagovarjal s tem, da se v vojnem času marsikaj spregleda, kar ne v mirnem času... Pa kaj bi iskal razlogov? Moje deklice pa vendar ni več v gradu. Kar pohitel bi za njo, toda za me je za vselej izgubljena. Morda pa tudi ne? Saj o deklici se ne more reči, da bi za me ne mara'a, toda boji se me... Res so poželjive strasti razjedale mojo dušo, kolikorkrat sem ji gledal v oči, toda reči moram vendarle, da ji sile nisem delal... Toda pustimo to! Kar je bilo, je bilo. Mnogo truda me je stalo, človeško žrtev imam na svoji vesti, načrti so pa vsi padli v vodo, ves trud je bil zaman, celó viteško besedo sem prelomil, se kralju izneveril, pri ljudeh sem prišel ob vse zaupanje, in tega Štipka, mojega angela varuha — pa sem namerjal umoriti..."

Fricu se je iznova zbudil črv vesti. Naglo je korakal po temačni sobi gori in doli, pred očmi so se motale črne pošasti, ki so prežale nanj...

"Mlinarja si zapeljal, da je uropal deklico, ubil njeno deklo Marto, zdaj pa si ga še brez kesanja, brez pokore poslal na oni svet! Svojega dobrotnika, svojega očeta, ki te je tolikokrat zagovarjal, ki si mu toliko krivic storil, ki ti je vse odpustil, pa si hotel v svoji zaslepljeni strasti umoriti! — Pa kaj bi našteval pregrehe, ko ni očeta Štipka, da bi mi jih odpustil!"

Lase si je pulil z glave, divje je gledal in že je rinil skozi lino, da bi skočil raz visoki stolp... Toda lina je bila preozka.

Naslonil se je na lino, pa je slišal veselo vpitje in bojni vrišč iz grajskega dvorišča — — —

Onemogel je Fric zadremal...

Spet se prebudi. Skoči po koncu... Razum se mu jame vračati, mirneje bije srce, truden se vleže na posteljo in zaspi...

V krčmi na brodu pri Gotnem brdu pa je med tem vladalo veliko veselje ob srečnem povratku domače hčere. Celo noč so se gostili in veselili.

Tudi oče Štipko je že počival na svojem domu. Le hlapec Bimbo ni imel mirne noči ter je gledal s pota v prepad, da se je delal beli dan...

Ali tudi tebe čaka Amalrikov konec?!

XI.

Stoji stoji pusti grad,
nima oken, nima vrat —
Le ena sama linica,
v kateri stoji Marjetica.

Štrkelj: Nar. pesmi, str. 142.

Leta 1270 so križniki udarili čez morje naprej na mohamedansko državo z imenom Tunis.

Križanič: Zgod. kat. cerkve II. 134.

Kraljeva vojska se je dvignila na jutro od Čreteža proti Kostanjevici. Izpraznil se je grad, boben je utihnil, trobenta ni več pela, šum se je polegel, vse je bilo tiho, mrtvo, pusto okrog grada in v gradu. Ortolf je odpotoval v Ljubljano, kjer je imel svojo hišo. Radoveden je bil, če je njegova hiša kaj trpela ob kraljevem naskoku na mesto. Tudi gospa njegova in otroci s spremstvom so odrinili proti Ljubljani. Le nekaj hlapcev in služkinj je ostalo doma.

In Fric Čreteški? Ta je hodil po lesenem mostu, ki je vezal obadva hodnika na dvorišču in premišljal svojo usodo. Njegov hlapec Bimbo pa je slonel na hodniku, ki se je razpostiral pod streho okrog okroglega grada, in na katerem so stale lesene metalnice, s katerimi so metali težke kamene na sovražnika. Tudi Bimbo je premišljeval in gledal proti cerkvi sv. Tomaža. Vest se mu je vzbudila in najrajši bi bil skočil raz visoki hodnik v globoki jarek pod gradom. Toda prijazno oko očeta Štipka ga je gledalo in mu namigavalo,

naj ne obupa... Dvigne se in gre pogledat za svojim gospodom.

Ta je še vedno stopal po lesenem mostu gori in doli. Nihče ga ni upal nagovoriti. Le Bimbo ga nagovori s tresočim glasom:

„Gospod, ali zajašemo?“

Fric ga debelo pogleda, pa vpraša:

„Kam?“

„Do našega očeta.“

Nekaj trenutkov pozneje sta bila že dva konja osedlana na dvorišču. Jezdeca odrineta v dolino.

Hitro sta jahala... Blato se je gnetlo pod nogami, nebo pa so zakrivali temni oblaki. Težko sta konjiča sopihala po strmem klancu proti Hrastju.

„Poglej, Bimbo, to je tista njiva, ki je Mateja stala glavo.“ —

„Aha, Libenštajnar se je že vrnil domov z božje poti.“

„Tako? Pa se oglasiva pri njem.“

Hitro spet poženeta konja in se ustavita v Zagradu. Krčmarja pa ni bilo doma. Odšel je po opravkih v Gotno brdo.

Od Zagrada zavijeta jezdeca proti cerkvi sv. Tomaža. Barba se je prestrašila, zagledavši viteza s svitlo opravo:

„E, že spet ta klatež! Dobro, da ni Štipka doma.“

Ta je namreč že zarana odšel v Gotnibrdo.

Jezdeca nevoljno odideta. Pa ne poženeta proti Gotnemu brdu, ampak proti Jelendolu.

„Bimbo, pojdiva pogledat poganski dekleti. Rad bi se razvedril. Do večera jo že Štipko primaha domov.“

Štipko pa je gostoval pri vikarju Nikolaju. Vse je moral povedati, kako je vodil brodarja v grad, kako so potovali proti domu, kako je Amalrika zadela sovražna puščica... Pravil mu je o taboritvi pri Krškem, o odhodu Čreteških, o svoji usodepolni pridigi.

„Štipko, ti si zlata dušica! Zato te Bog ne zapusti, zato te angelj varuje. Ali meniš, da je kdo drugi streljal na Amalrika, kakor Fric ali kdo njegovih pomagačev? Sram me je, da sem Čreteški, pa kaj hočemo? Kaj bi šele bilo, ko bi ne bilo tebe, ljubi moj Štipko?“

In vikar gotnobrdski ga iskreno objame.

„Kaj pa hočemo,“ odvrne Štipko. „To je naša dolžnost. Res je naš trud dostikrat zaman, toda zavest imamo vendarle, da smo storili svojo dolžnost. Povem pa ti po pravici, da sem se že naveličal prazno slamo mlatiti pri tem čreteškem vitezu. Tudi zamotal se je tako v različne zanjke, da zanj skoro ni izhoda. Edino pametno bi bilo po mojih mislih, da bi zapustil Slovensko marko...“

„In kam da bi šel?“ popraša hitro oče Nikolaj, katerega oči so se zaiskrile, kakor da bi hotel uganiti Štipkovo misel.

„Kam da bi šel? Tudi jaz bi šel z njim, šel bi čez široko morje, pripel bi rdeči križ na svoje prsi, pa bi preganjal Mohamedove brate iz Svete dežele.“

„Torej v križarsko vojsko, dragi moj? Mhé — če bo še kakšna! Saj veš, da so že sedemkrat kristjani poskušali svojo srečo, toda spet je Palestina padla nazaj v roke sovražnikov. Tako velik, tako svet mož, kakor je bil francoski kralj Ludvik, pa je šel po svojo smrt v Sveto deželo.“

„Ali ni to lepa smrt, oče Nikolaj? Umreti za sveto vero, umreti za Kristusa!“

Gotnobrdski vikar umolkne.

Kar potrka nekdo na vrata. Bil je Bimbo.

„Prečastiti oče, moj gospod me je poslal, da ga obiščete. Zdaj je v Gotnem brdu v svoji palači.“

Duhovnika se začudita.

„Kaj želi tvoj gospod?“ vpraša Štipko.

„Odpotovati namerava, pa bi še rad prej govoril s svojim stricem.“

„Odpotovati?“ se čudi Nikolaj in pogleduje zagrajskega vikarja.

Ta pa seže v besedo in pravi hlapcu:

„Povej tvojemu gospodu, da naj gre takoj v cerkev sv. Katarine. Tam ga bom jaz pričakoval.“

„In potem ga obiščem tudi jaz,“ pristavi še gotno-brdski vikar.

Bimbo zamišljen odide in tudi vikarja se poslovita.

Pol ure pozneje je že čreteški Fric pričakoval očeta Štipka. Resen je bil pogled vikarjev, da mu vitez ni upal pogledati v oko.

„Kako dolgo, premilostni, še boste zlorabljali mojo potrpežljivost? Kaj sem vam storil, da mi strežete po življenju? Kaj hočete, da bi tudi jaz teptal pravico, kakor jo vi? Kaj nič več ne bije v vas srce krščanskega človeka? Ali vam je vest čisto oglušila?“

Vitez stoji pred njim s povešenimi očmi, s sklonjeno glavo, desnico naslonjeno na mečev ročaj, z levico pa je drgnil prste ob pest, kakor bi hotel priklicati nekaj na beli dan. Šlem je držal v roki Bimbo, stoječ v leseni lopi pred cerkvenimi vrati.

„Oče, spoznam, da sem velik grešnik, spoznam, da mi bo Bog težko odpustil grehe, spoznam, da mora biti pokora grehom primerna.“

„Ali pa imate tudi voljo, resno voljo, spokoriti se za svoje grehe?“

„Imam voljo. Samo odločite mi pokoro in Bog mi je priča, da jo izvršim.“

„Treba bode zapustiti očeta in mater, treba bode zapustiti brate in sestre, pa tudi domovino.“

„Torej na božjo pot v Asisi, udeležiti se odpustkov Porcijunkule?“

„In še dalje, premilostni vitez! Treba bode čez morje, treba bode vzeti v roko meč in se vojskovati zoper mohamedane.“

„Ah, v križarsko vojsko! Ali, ali...“

„Ali imate res voljo, delati pokoro?“

„Imam.“

„Ali ste pokorni moji besedi?“

„In kdo gre še z mano?“

„Odgovorite na mojo besedo,“ odvrne resno in odločno vikar Štipko.

„Samo grehov me odvežite; jaz ne morem več prenašati očitajoče vesti. Saj naredim pokoro, ki jo zahtevate, ako je tako volja svete cerkve.“

Skesani vitez poklekne pred vikarja, ki si je spet nadel duha sv. Frančiška, pa se izpoveduje svojih grehov. Dolgo časa je poslušal oče Štipko, naposled napravil velik križ čez skesanega Frica, na prsi pa mu je pripel križ iz rdečega sukna.

Pokliče tudi Bimba, ki je zaželel vikarjeve odveze, pa tudi njemu pripne na rame rdeč križ.

Naposled ga pripne tudi sebi in pravi:

„Hudi časi so v Sveti deželi. Francoski kralj Ludovik blaženega spomina je umrl, zdaj pa njegov brat, kralj Sicilije, zbira križarje. Tja gremo tudi mi, da rešimo Sveto deželo, da rešimo tudi svojo dušo. ... Izidi sen Tvoja volja, jako v nebesih, ibo na zemlji. Amin.“ —

Vikar Nikolaj je že pričakoval svojega nečaka v palači. Potrdil ga je v njegovem sklepu, ta pa je naročil svojemu stricu vse, kar ga je skrbelo in mu izročil vse, kar je imel svojega. Prosil ga je odpuščanja, izročil več njiv in travnikov cerkvi sv. Nikolaja, pa tudi na Amalrikovo družino in celó na Kancijanilo ni pozabil.

Ko se je na večer Fric vračal na Čretež, ga je prepeljal čez brod brodnik Grga. Svitel cekin mu je stisnil vitez v roko, Grga pa je ginjen veliko govoril, a malo povedal.

„Mhe, milostivi gospod, ali greste kar domov?“

„Kje pa je Nila?“ povpraša vitezov hlapec.

„Mhe, pri ognjišču je, vedno pri ognju,“ odvrne brodnik.

„Pa bi jo poklical iz veže, Grga,“ povpraša spet Bimbo.

„Mhe, bi jo že, pa . . .“

Bimbo stisne še en cekin v roko brodniku.

„Ali samo poklical jo bom, mhe.“

„Pa reci ji, naj da tisto rožo iz nedrij gospodu vitezu! Ali boš, Grga?“

„Mhe, veliko tirjaš od mene,“ odvrne Grga in se obrne proti leseni kolibi.

Še en cekinček se je zasvetil v Bimbovi pesti.

Fric in Bimbo zajašeta in se počasnih korakov bližata Kocijanovi hiši.

Grga pa je hitro stopil v vežo in zašepetal krčmarjevi hčeri nekaj na uho. Ta je osupnila, zardela, pa se zamislila.

„Ali očetu ne pravi tega, Grga! Veš, četudi ne v srcu, blizu srca mi je pa vendarle prirasel ta čudni, nesrečni vitez. Ako je to res, kar si povedal, potem mu želim vse dobro in srečno povrnitev.“

In tedaj stopi Nila na prag, vrže rožo iz nedrij vitezu v naročje in zakliče, stegnivši desnico in jo pritisnivši na ustne:

„Srečno in veselo!“

Takoj spet izgine deklica v veži, vitez pa odjaše nezrečeno vesel in ponosen na rožo, ki mu jo je dala na pot. Ni pričakoval, da ga Nila tako prijazno pozdravi.

„Ta Grga ima pa vendar le veliko moč pri hiši,“ reče vitez svojemu spremljevalcu.

„Še večjo moč pa imajo zlati cekini, premilostni,“ odvrne Bimbo. „Ta lakomna duša me je natezala toliko časa, da sem mu moral šteti tri cekine.“

„Še tri in še tri in še tri bi bil rad dal za Nilino rožo. Ta me bo spominjala veselih in žalostnih ur, pa tudi dajala srčnost, ko pojdemo čez daljne gore, ko se popeljemo čez morske globine . . .“

Dvoje olajšanih src se je treslo na konjih ob potoku Radulji in navzgor proti Čreteškemu gradu . . .

XII.

Popu Bogomilu ne bijaše mučno pridobiti za svoje učenje narod, koji se ponajviše bio istom ustavio paganstvu; njegova je nauka o dvema najvišima bićima godila svjetu, što se još živo sjećao stare svoje pradjedovske vjere, koja je takodjer pričajući o bogovima i biesovima držala, da su dva boga: dobri i zli.

Dr. Iv. Bros: Črtice iz hrv. književnosti II., str. 130.

Pobožni francoski kralj Ludvik IX. je umrl na kužni bolesti pod afrikanskim solncem 25. avgusta 1270. Ni se mu posrećilo iztrgati Svete dežele iz mohamedanskih rok. Njegov brat Karol, vojvoda Sicilij-ski, je pokušal nadaljevati križarsko vojsko zoper nevernike. Zbiral je križarje, katerim sta se pridružila tudi glagoljaš Štipko, čreteški Fric s svojim zvestim hlapcem Bimbom, Libenštajnar in več drugih. Šli so po zaobljubi čez laško deželo, spotoma obiskali v Asisu Porcijunkulo sv. Frančiška pa stopili na Sicilijanski otok.

Z velikim navdušenjem je sicilijanski vojvoda Karol peljal svoje ladije, polne križarjev, na afrikan-sko zemljo . . .

V tem času pa, ko sta zagrajski vikar in čreteški Fric jadrala po Sredozemskem morju, je bila marsikatera duša v Slovenski marki, ki je pogrešala očeta Štipka. Tako je bilo tudi na Jelendolu.

Zora ni več mislila na ženitev s Frolajhsdorferjem. Pa tudi ta je jel bolj ceniti sosesčino Amalrikove vdove v Škocijannu, kakor pa meljavo jelendvorske poganke. Zora je bila vedno bolj vtopljena v verske dvome in zamišljena je hodila okrog. Oče Štipko ji je marsikdaj prišel na pomoč — a zdaj ga ni bilo več v Slovenski marki. Solnčica se je držala svoje črede in svojega boga Peruna, a pogrešala je še bolj zagrajskega vi-karja kakor njena sestra.

Deklici sta bili že toliko poučeni v krščanskih resnicah, da ju materina beseda ni mogla več oživiti.

Udeleževali sta se materinih daritev na čast raznim bogovom, toda ostali sta hladni do Svetovita, do Žive, do Velesa in drugih bogov. Že se je podiral v srcu poganski hram, tlele pa so vroče iskre na dnu razdvojenega srca, iskre kesanja in ljubezni.

Nekega spomladanskega dne je Solnčica lezla po skalnati pečini in iskala uhelnika. Ta zelišča so namreč v tistih časih zasajali na strehe, češ da ta rastlina odvrača strelo. Ko tako leze po skalah in išče po tleh, začuje od daleč človeško govorico. Radovedna postaja, pa se približuje...

Nedaleč v dolini zagleda več ljudi pod košatim hrastom. Natihem se plazi dalje, dokler ne postoji prav blizu nenavadne družine. Skrije se v vejevju košatega kostanja in posluša.

Pod hrastom je stala z belim prtom pogrnjena miza, na mizi odprta evangeljska knjiga, poleg nje pa veliko hlebov kruha.

Ob mizi je stal mož z dolgo črno brado, v dolgi črni halji, prepasan čez ledja. Skupno je molil očenaš z verniki, potem pa dvignil desnico in govoril: „Milost Gospoda našega Isusa Krista neka je z nama vsemi,“ prelomil kruh in ga porazdelil med vse pričujoče.

Poganska deklica zre, posluša, strmi, pa ne more pojmiti te nenavadne službe božje. O katoliškem, krščanskem bogoslužju je že pač dosti slišala, pa tudi nekoliko videla, toda to lomljenje kruha, ta večerja ali zajutrek se ji je zdel nerazumljiv. Ali so krščeni, ali niso?

Mož v dolgi halji nadaljuje:

„Zviti krivoverci hočejo vsekako, da se sprijaznijo s plemenitaši in veljaki. Napravijo se kot trgovci in prinesó gospodi dragocene reči, prstane in drage kamene. In če jih gospoda praša, kako robo imajo, oni odgovore: Imamo prav dragocene reči in jih prodamo, ako nam obljubite, da jih ne pokažete duhovnikom. In ko obljubijo, da ne bodo nikomur pokazali,

tedaj začne zvijač tako: Imam biser, ki je tako svetel, da lahko človek skozenj Boga vidi; imam tudi drug biser, ki je tako ognjen, da užge ljubezen do Boga v tistem, ki ga ima. In tako govori dalje o samih biserih, a misli pa le na svoje nauke. In pridene tudi kako poglavje iz svetega pisma, kakor: Na Mojzesovo stolico sedejo pismarji . . . Gorje vam, pismarji in farizeji, hinavci, ki zapirate nebeško kraljestvo . . . In ko ga vprašajo: Kdo so ti pismarji in farizeji? jim odgovori: Duhovniki in poglavarji. Pa to so ošabneži, ti učitelji rimske cerkve, ter začno svoje govore s tem, da so mojstri, gospodje. Toda vam ni treba teh gospodov. Oni so bogati in trdi, a mi smo zadovoljni z malo hrano in obleko. Oni ljubijo razkošje, mi pa smo zdržni. Oni gredo na vojsko in se bijejo, obsojajo uboge ljudi na smrt in na grmado, a mi trpimo preganjanje radi pravice. Oni so zajedalci in brez posla, mi pa živimo od svojih rok. Oni uče, da so samo oni učeniki, a pri nas uče moški in ženske, tudi po eden učenik uči drugega sedem dni. Pri njih je malo učnikov, ki bi znali na izust po vrsti tri poglavja iz novega zakona, pri nas pa je malo mož in žena, da ne bi znali na izust svetega pisma v domačem jeziku. In ker imamo mi pravo vero Kristusovo in sveto življenje in vsi učimo nauk, zato nas pismarji in farizeji preganjajo do smrti kakor Kristusa. Toda zaman! In poleg tega še to le: Oni samo govoré, a ne storé, nalagajo ljudem težko breme, a sami ne ganejo s prstom. In mi? Kar učimo, to tudi delamo. Oni delajo na to, da se bolj vršé človeške žrtve kakor božje zapovedi, mi pa priporočamo, da se je držati samo Kristusovega nauka in svetih apostolov. Oni nalagajo spokornikom najtežje kazni, a sami za svoje grehe niti z očesom ne mignejo. Mi pa se držimo Kristusa in govorimo grešniku: „Pojdi in ne greši več!“ ter ga s polaganjem rok oprostimo vseh grehov in mu po smrti dušo odvedemo v nebesa, med tem ko oni gotovo duše tirajo v

pekcl.“ In sklep je tak: Pomislite, katera cerkev je lepša, naša ali rimska — pa izberite!“

Solnčica je prisluškovala temu govoru, kakor bi bila okamenena. Končno je spoznala, da je mož, ki je govoril te nenavadne besede, krščen, pa ne rimske cerkve. Silno ji je ugajal ta nauk, toda podoba glagoljaša Štipka ji je plavala pred očmi. Strah jo je bilo, pa vendar jo je gnala radovednost. Osrči se, pa opazuje dalje.

Izmed množice stopi pred mizo človek pri tridesetih letih. Solnčica je skoro osupnila. Tako znan se ji je zdel ta človek. Poteze na licih, njegove oči, njegovo kretanje — vse to jo je spominjalo na domačo hišo. Sum se ji vzbudi. Pa saj ni mogoče . . . Poslušaj dalje. Neznani in znani človek začne, priklonivši se in upognivši svoje koleno:

„Stojim pred Bogom in pred vami, da se izpovem in obtožim svojih grehov, katere sem storil, da zadobim odpuščanje od Boga in od vas.“

Mož z dolgo črno brado je držal evangelje na svojih prsih, pa je knjigo položil spokorniku na glavo in vsi drugi verniki svoje desnice.

Srce je prevladalo Solnčici razum. Ni se mogla več zdržati, nevidna moč jo je potegnila izza grmovja in prihitevši pod košati hrast zakliče:

„Bratec moj, tudi jaz sem tvoja, tudi jaz sem spokornica, saj hočem biti taka. Ljudje božji, krščanski ali kakršni ste že, poslušajte tudi mene, tudi jaz se izpovem svojih grehov pred vsem svetom . . .“

Čudna zmešnjava je zavladatale okrog belo pogrnjene mize. Bogomili so imeli svojo službo božjo, pa so mislili, da jih je nekdo izdal. Preplašeni gledajo nenavadno žensko. Ko se duhovi pomirijo, se šele razmota nenavadna dogodba. Spokornik, ki je prisegel na evangelij, je bil Henrik, gotnobrdski rabelj in brat prihitele Solnčice.

Kakor smo že omenili, se je Markart, gotnobrdski meščan, dal krstiti. Ta je bil brat jelendolske Jele. Sin njegov pa je bil Henrik, tudi kristjan. V svoji službi kot rabelj je hodil po raznih krajih Slovenske marke, časih pa so ga klicali tudi na Hrvatsko in še celo v Bosno je zašel nekaterokrat. Tam je zašel v družbo krivoverske ločine bogomilov, ki so bili takrat razširjeni po vsem slovenskem jugu. Nalezal se je naukov bogomilov, ki so učili, da v človeku ni proste volje, da je svet ustvarjen od hudega duha itd. Zametali so češčenje svetnikov, zametali vnanjo službo božjo, živeli pa so ostro, prepovedali ženiti se, meso jesti itd. Seveda je bil ta nauk nevaren, pa na srečo so imeli dvoje vrste vernikov: eni so strogo držali svoje zapovedi, takozvani popolni, drugi pa so živeli po stari krščanski navadi in popolni so bili zadovoljni, ako so drugi verniki samo obljubili tako živeti, kakor jim je bogomilska vera zapovedovala. Zato pa še zdaj ni jasno, ali so bili bogomili samo nekaka socijalna stranka, ki je težila za prevratom v krščanstvu, ali pa je bila prava verska ločina.

Tudi po Slovenski marki takrat ni manjkalo bogomilov, ki so se na tihem shajali po samotnih krajih. In tako tudi naleti jelendolska Solnčica na tako shajališče bogomilov. Zlasti spreobrnjeni pogani so se zelo nagibali k bogomilom, ker so bili bogomilski nauki bolj prikupni kakor nauki katoliške cerkve. Zlasti slabi vzgledi višjih krogov in pomanjkanje oznanjevanja božje besede in božje službe v domačem jeziku je zelo oviralo spreobračanje poganov. Zato ni čuda, da je na pol otujeno, pa ne še vnovič vtrjeno srce jelendolske poganke nova vera bogomilov delovala z neko neustavljivo silo.

Očeta Štipka ni bilo več, da bi zalival nežne cvetke na krščanskem vrtu. In tako je bilo do cela naravno, da je gotnobrdski rabelj svojemu na pol poganškemu, na pol krščanskemu srcu zadostil, sprejemši

vero bogomilov. In ko se je ta preobrat izvršil v njegovi duši in je bil sprejet celo med popolne bogomile, tedaj se je z vso gorečnostjo lotil tudi drugih, da jih pridobi za novo vero. In najbolj srečne trenutke je ujel pri svojih sorodnikih.

Na Jelendolu je bil po tistem ranem jutru skoro vsakdanji gost. Odpovedal je službo rablja, ker je bilo po bogomilski veri prepovedano celo živati sesalce in ptice pobijati, nikar šele ljudi. Posvetil se je bogomilski veri in v kratkem času je žel uspehe, kakršnih zagrajski vikar ne bi bil prenesel.

Oče Štipko je zapustil svoje ovce — pa je prišel volk in mu jih je odnesel . . .

XIII.

Ukorjenivši se medju Bugarima, bogomilstvo se uzelo prostirati na sve strane . . . prostrlo se po svemu balkanskemu poluostrvu, i medju Grcima i medju Slovenima . . .

dr. Iv. Broz: Črtice o hrv. književnosti.

Gotnobrdski oskrbnik Eberhart je bil rodom Bavarec. Radi svojega mehkega, ljudomilega značaja je bil priljubljen pri ljudeh, tudi pri Slovencih. Ne tako župnik in naddijakon Slovenske marke, Italijan Tiberij. Gotnobrdski vikarij Nikolaj pa je bil zmerom bolj bolehen ter je vse svoje skrbi izročal svojima kaplanoma.

Ko so se tisto zimo bogomili naenkrat tako razširili po hribih, je bilo treba močne roke pa modre glave, da se nevarna kriva vera zatre. Poznalo se je, da je zagradski vikarijat prazen in duhovščina je pogrešala dobrega pa skrbnega glagoljaša Štipka. Nekdanji gotnobrdski rabelj je z vnemo in uspehom širil bogomilstvo po hribih in dom jelendolske Jele mu je bil zanesljivo zavetišče. Obe hčerki sta se oprijeli nove vere, pa tudi ostarela Jela je roko držala

svojemu sinu Henriku, dasi ne toliko navdušena za bogomile, kolikor iz nasprotovanja do krščenih.

V krakovskih gozdih se je paslo neizmerno veliko prašičev. Bilo jih je preveč in kmetje so godrnjali, da tudi graščaki pasejo svoje svinje po krakovski hosti. Zato so se pritožili na oskrbnništvo brižinskih škofov. Oskrbnik Eberhart je ugodil kmetom in prepovedal graščakom, brezplačno pasti prašiče po krakovskih gozdih.

Tudi jelendolska Jela, kakor Čreteški, je pasla veliko čredo praseta po Krakovem. Čreteški se je kajpada nagibal k bogomilom in težko se je odločil, da bi plačeval od paše.

V vinogradih je češki kralj Otokar kmetom zjamčil tako imenovano „gorsko pravdo“. Dasi so bili kmetje v vseh zadevah podložni graščakom, v vinogradskih zadevah pa so si ohranili še iz davnih časov nekako samostojnost. Volili so sami dvanajst mož, kateri so vodili gorske zadeve. Vsak gornik je imel pravico pritožiti se do te dvanajstorice, če se mu je godila krivica. To je bil ostanek iz starih časov svobode, ki se je obdržal do konca 18. stoletja.

Ker se je Čreteški polastil samovoljno nekaterih vinogradov v Vinvrhu, so se kmetje pritožili na oskrbnništvo, katero jim je ugodilo.

Zato je Eberhart, oskrbnik brižinskih škofov, užival pri kmetih po Slovenski marki veliko zaupanje. Župnik Tiberij mu je milo potožil, kako ruje nekdanji gotnibrdski rabelj proti katoliški cerkvi ter širi po hribih krivo vero bogomilov. Eberhart se je zavzel za čast svoje vere in s pomočjo gotnibrdskih kaplanov napovedal boj krivi veri. Kjer je mogel, je pritiskal na bogomile in gotnibrdski sodnik Uzold je svojega nekdanjega rablja pozval na „strogo izpraševanje“.

Pozabili so se križarji, govorica je bila tisto spomlad le o bogomilih. Eni so se zavzemali za „čisti nauk“ bogomilov, drugi so ga zametavali. Povsod je

bilo mnogo prepirov, pa tudi pretefov. Zagrajska cerkev je stala prazna in trava je rasla po stezicah, po katerih so prej ljudje hodili k staroslovenski službi božji. Bogomili so namreč zametavali vsako zunanjo službo božjo, niso marali za svetnike, celo križ jim je bil malikovanje.

Hribovci niso marali za božjo besedo gotnibrdskih kaplanov, še manj za latinsko službo božjo, samo Eberhart je bil, pred katerim so se umikali. Bali so se ga in spoštovali. Sam je hodil po vaseh, razlagal ljudem pravi Kristusov nauk, a uspehov ni žel. Ubogali so Eberharta v posvetnih zadevah, toda bogomilstva jim ni mogel pristuditi. Duhovščina pa se jim niti prikazati ni smela, tudi domača kaplana ne več, tako so bogomilski popolneži vlili sovraštvo v njihova srca. Le gotnibrdski sodnik je izvajal strogo svojo oblast in obsodil bogomile na grmado.

Trg Gotnibrdo ni hrepenel po bogomilskih novotarijah in je zaupno držal z župnikom belocerkevskim. Tudi brodar in krčmar in meščan in občinski svetovalec Kocijan je pomiloval svojega nesrečnega nečaka, dasi ni javno nastopal zoper bogomile.

Pa še nekaj je bilo, kar je Eberhartu potisnilo evangelij v roke. Bil je pri petintridesetih letih, a še samec. Vikar Nikolaj ga je nagovarjal, naj se oženi. Trški pisar je pravil pri Kocijanovih, da bi poprašal oskrbnik za Kancijanilo, pa si ne upa. Brodarjeva hčerka je bila vsled tega zelo huda na trškega pisarja. Pa čas vse prevrne. Nili je bilo strašno po godu, da se je Eberhart zavzel za njene sorodnike na Jelendolu. Ni pa mogla pisarja, ki je na Uzoldovo povelje gonil bogomile pred sodišče. Zato je bila oskrbniku zelo naklonjena in enkrat sta celo z očetom šla na Jelendol obiskat svoje sorodnike.

Vse je bilo zmešano po hribih. Ljudje so podivjali, manjkalo jim je dobrega pastirja. Štipka ni bilo več. . . .

„Ej, ej, zakaj smo očeta Štipka pustili v sveto deželo?“ je tožil Tomo, sedeč v Kocijanovi gostilni.

„Pa bi ga bil držal, če si ga mogel,“ odvrne krojač Janko. „Saj veš, da so vsi pobožni ljudje tudi svojeglavci.“

„Štipko ni bil svojeglavec, pač pa njegov zapejlivec, tisti čreteški Fric,“ reče spet črevljarski mojster Juraj. „Ta ga je spravil v križarsko vojsko, ker je sam strahopetec in se ni upal iti na Turke brez močne roke Štipkove.“

„E ni tako, ne,“ reče Kocijan. „Štipko je sam želel že od davna, videti enkrat sveto deželo in zdaj se mu je nudila prilika, ker je Čreteški moral na križarsko vojsko vsled svojih tolikih hudobij.“

„Škoda za očeta Štipka. Težko da bi ga kdaj videli. Če je kralj Ludvik, tako vrl, tako pobožen vladar, umrl v sv. deželi brez kakega uspeha, najbrže bo njegov brat Karol še manj naredil“, modruje nočni čuvaj Vid.

„In vendar je tako potreben zdaj v hribih, kakor ne vem kaj,“ deje spet črevljar Juraj. „Naši gospodje v Beli cerkvi in v Gotnem brdu so častitljivi možje, toda hribovcev ne znajo voditi. Za-nje je bil le glagoljaš Štipko.“

„Pa bi poslali kakega drugega glagoljaša v Zagrad. Saj se še menda kod kateri dobi,“ reče spet krojač, ki ni bil poseben prijatelj Štipkov, ker mu ni delal obleke. „Tisti Knjižun gori na Otavniku, ki še v krojaški zadrugi ni, mu je delal obleko. Zdaj pa ta njegova ovčica po bogomilskih shodih hodi in bogomilom halje krpa.“

„Oho, Janko, le počasi! Črez Štipka niti besedice!“ odvrne pekar in se postavi na noge.

„Štipko je bil mož!“ potrdi Kocijan.

Možje so pili iz majolik in premlevali dnevne novice.

„Eberhart se je vrnil s hribov. Opravil pa menda ni nič. Na Jelendol naj le rajši Nilo pošlje, kaj ne da, Kocijan?“ reče spet krojač.

„Nila si je prizadela, pa jaz tudi. Toda Jela je svojeglavna. Ona hoče kot poganka leči v grob. Hčeri se boste še podali. Ali Henrik je izgubljen za krščansko vero. Je že vpisan med popolne, in najbolje bi bilo, da se preseli v Bosno. Tam je zanj, a pri nas bodo bogomili zginili,“ sklene Kocijan.

„Gotovo, če se Štipko vrne. Drugače pa ne bo šlo tako brž. Saj je tretjina hribovcev že bogomilov,“ pripoveduje Vid. „Jela pa drži roko Henriku, samo da škoduje krščanom.“

„Kaj pa sodnik? Ali nima on pravice poklicati Henrika na odgovor radi krive vere?“ popraša je samozavestno pekar.

„Seveda ima,“ odvrne na tihem krčmar. „Zato ravno sem se sam napotil v hribe in sestri Jeli povedal, naj odneha, ako neče delati sramote sorodnikom in svojemu sinu gotovo smrt nakopati na glavo. Upam, da se stvar izmota srečno. S Henrikom nisem govoril. Ta mi ne pride niti pred oči.“

Utihnili so pivci in se zamislili. Veter je pihal skozi okna in nosil v izbo raz drevje spomladno cvetje.

Onstran Krke na otok je brodnik Grga v tem vozil svojo gospodinjo. Bila je krasna v večerni zarji, le otožne poteze na njenih očeh so jo delale starejšo, kakor je bila. Cvetje se je vsulo nanjo raz črešnjo, ki je cvetela v vrtu. Zapoznela čebela je zletela raz črešnjev cvet in zabrnela v zraku.

„Glej, Grga, ta-le črešnjev cvet, tako bel kakor sneg! Tak najbolj ugaja mojim očem,“ reče Nila svojemu zvestemu brodniku in izstopi iz čolna.

„Mhe, gospoja moja, lep je res, ta črešnjev cvet, samo vspè se hitro. Za malo časa je. Ali poda se ti bolje, gospoja moja, vijolica na prsih. Višnjeva barva je tudi lepa, pa bolj stanovitna je,“ odvrne Grga in

tako prisrčno pogleda svojo gospodinjo, da mu je solza prišla v oči.

Tudi Nili se milo stori, pa nadaljuje:

„Kaj pa prav za prav misliš, Grga! Ali naj bi vzela Eberharta? . . . Oče nič ne reko.“

Grga se zamisli . . .

„Mhe, bela barva je za malo časa. Višnjeva pa trpi dolgo časa. Se ne omaže tako hitro. Zato sem ti rekel, gospodarica moja, da se ti zdaj višnjeva vijolica bolj poda kakor črešnjev cvet.“

„Ti govoriš v samih rožah, kakor bogomili. Le naravnost povej svoje misli.“

„Mhe, golobica moja, to je težko, govoriti v sedanjih časih naravnost. Le toliko rečem, da je za našo sveto vero veliko vredno, če ti vzameš gotno-brdskega oskrbnika.“

„In zá-me, dragi moj Grže, zá-me, nimaš tolažilne besede?“

Deklica zaihti pri teh besedah. Brodniku sili svitla solza na dan. Z žuljavo pestjo si jo otare pa nadaljuje:

„Čakala ni samo tista, ki je trgala cvet raz črešnjo, čakal je tudi tisti, ki je padel raz črešnjo, mhe, dragica moja! In tisti, ki je padel, tisti je daleč, daleč — za deveto goro! Tisti se vozi po morju, ne po naši Krki. Pa ni gore tako visoke, da bi je ljubezen ne prehodila, ni morja tako globokega, da bi ga ljubezen ne prebredla in ne srca tako širokega, da bi ga ljubezen ne obsegla . . .“

Nila poda roko brodniku in molče odide v svoj dom.

Grga pa vesla počasi čez strugo in godrnja sam sebi:

„Kako so ženske nepočakane, mhe!“

XIV.

Najbolje dokazuje obstanek glagolice
na Kranjskem posvečevanje glagoljašev.

*Dr. Jos. Gruden, „Kat. Obsornik“,
letnik IX., zvez. 2.*

Lastavice so se vračale iz južnih krajev. Spomlad je bila. Drevje je zelenelo in cvelo, žito se je dvigalo iz tal in ptiči so žvrgoleli po gajih. Tam gori na Krimvrhu, doli pod vasjo, na zeleni grivi, pod belo-rdeče cvetočo črešnjo se je ustavil romar z rdečim križem. Dolga črna brada je porjavela, črne njegove oči pa so gledale črez gorski greben na sivo, staro zidovje. Naslonil se je na svojo romarsko palico in se zamislil . . .

Zagrajski vikar se je vračal iz križarske vojske — pa sam, samcat! Izpolnila se mu je želja, da je šel mej križarje, toda svete dežele ni videl. Velika vojska križarjev se je napotila iz Sicilije pod vodstvom sicilijanskega vladarja Karola. Tudi glagoljaš Štipko, čreteški Fric, Bimbo, Libenštajnar in drugi so se križarjem pridružili. Dospeli so srečno na afrikansko obrežje. Ali še vedno je razsajala ondi kužna bolezen. Turški sultan, ki je kralju Ludoviku obetal, da se da krstiti, se ni dal. Karol je takoj sprevidel, da bo tudi njegova križarska vojska brez uspeha, pa je sklenil s turškim vladarjem premirje. Hitro so se križarji ukrcali in se vračali proti domu. Na morju pa nastane naenkrat silen vihar. Veliko ladij se je potopilo in utonilo je blizu štiri tisoč romarjev. Naši znanci so bili skupaj na eni ladji. Le oče Štipko je moral na drugo ladjo radi bolnikov, ki so se ondi nahajali, da jim je delil poslednja tolažila. Nesreča je hotela, da se je potopila ladja z romarji iz Slovenske marke, sreča pa, da se ladja z bolniki ni potopila. In Štipko se je sam samcat izmed Slovencev vrnil v Sicilijo in odtod v svojo domovino.

In tako je naposled primahal po velikih težavah v župnijo Zagrad. Na obrazu se mu je poznalo, da je užil zadnjega pol leta veliko truda, telesnega in duševnega, veliko skrbij in veliko strahu. Postaral se je in brada je kazala sive kocine. Tudi hrbet se mu je nagrbal, koža pa je ogorela in pod očmi se je nagrbančila.

Zrl je oče Štipko na pusti stolp čreteških gospodov, pa se mu je utrnila solza. Frica, ki mu je tolikanj skrbij delal, ki pa ga je vendar-le tako ljubil — ni bilo več na zemlji. Tudi Bimbo se je ž njim vred potopil v globočino morja. In premetenega Libenštajnjarja so morske ribe pojedle. Le njemu je Bog hotel podaljšati življenje — pa ga je del na drugo ladjo.

„Torej sem še potreben na zemlji,“ vzdihne oče Štipko, pa koraka počasi dalje. Vprašanje se mu je zastavljalo: „Kaj neki počno doma? Kaj delajo moje zveste ovčice? Kaj moj dobrotnik, župnik Tiberij? Kaj moj mirni sosed, vikar Nikolaj? In jelendolske poganke? Pa Friceva nevesta Nila?“ A toliko vprašanj se mu je motalo pred očmi, toda ni ga bilo, da bi mu jih odkril!

Toda zdaj stopa v dolino, stopa med pisanimi njivami, ob zelenih travnikih zagradskih kmetov, zagleda Matejevo hišo, pa se ustavi: „Ali naj najprvo pozdravim moje ubogo Matejko?“

Ni se mogel odločiti, da bi se pokazal ljudem v taki zamazani obleki. Neka tajna sila ga je gnala, da se je ustavil, da je krenil v drugo stran. Kakor bi slutil, da ga čakajo spet težke naloge. Večera je hotel počakati in po noči stopiti v svoje domovje ob cerkvi sv. Tomaža. Saj mu Barica, sesta draga, vse pove, kaj se je godilo za njegove odsotnosti. Kosem bo cvilil okrog njega, rjavi maček bo godel v kotu in vse druge živalice ga bodo pozdravljale. Počastiti hoče najprvo sv. Tomaža, pa še bolj sv. Nikolaja,

patrona mornarjev, ki se mu je tako srčno priporočal, ko je vihar razsajal na morju in se ni ladja videla iz morskih valov. — Pa kaj? Barica je še gotovo doma za Gorjanci pri svojih sorodnikih in treba bo še nekaj dni, da se Barica prikaže v Zagradu. Živalice so romale z njo in Bog ve, kako je v njegovi hišici?

Pot ga pelje dalje. Že se je jelo mračiti. Skoro ga je bilo strah sredi gozda. Volk je tulil v daljavi, sova je skovikala v duplu . . . Že je bil vrh zagradske gore. Neka skrivna moč ga je vlekla dalje proti Jelendolu . . .

Pa sede in zavžije grižljaj trdega kruha in stare slanine. V slast mu je šlo. Pa spet stopa dalje, da pride do potoka. Žejalo ga je.

Noč je bila jasna. Venk je čričal po vinogradih . . .

Kar začuje Štipko nekje v daljavi glas. Bliža se, glasovi so postajali vedno glasnejši. To niso fantovski glasovi, to so glasovi moških in žensk.

Tam pod starim kostanjem je zagledal več ljudi.

Postoji, opazuje in posluša . . . Petje je prenehalo.

„Aha, tu ubogi pogani časte še vedno svoje bogove. Trdovraten je ta rod! Spet bom imel z njimi dovolj dela . . .“ V takih premišljevanjih sedi na hrastovem štoru, sloneč na debeli bukvi. Truden je bil do kraja, zaspanec ga je premagal . . .

Sanjal je zlate sanje, poslušal nebeško petje, zrl veličastvo božje, pogovarjal se z nebeško kraljico, s svojim patronom in sv. Nikolajem . . .

Zaspal je oče Štipko na svoji torbici, zaspal tako trdno, da se je prebudil, ko je že zora naznanjala beli dan . . .

Že je pel ovčji rog, že je mukala goved, beketali so kozli, gagale so gosi . . .

„Živina gre na pašo,“ vzdihne Štipko in se strese mraza. Hitro skoči po koncu, pomoli, se umije v bližnjem potoku, pa hajdi dalje!

„Vsekako moram najprvo v Gotno brdo in v Belo cerkev do župnika Tiberija, da se mu pokažem in sporočim, kako je bilo.“

Zeblo ga je in hitro je stopal po dolini. Pa ne dolgo. Spet ga je neka skrivna moč vrnila. Stopal je spet navzgor, da se je ogrel do cela, dokler ni došel do tiste skale, kjer sta se včasih pogovarjala z jelendolsko Solnčico.

Živina se je pasla, tudi Pasun in Belin sta skakala okrog ovac in govedij, toda Solnčice ni bilo na beli dan. Le star pastir v dolgi črni halji, prevezan čez pas, je sedel na skali in na glas molil očenaš. Ko pa zagleda neznanega človeka, postoji, se mu globoko prikloni, se odkrije in pripogne svoje koleno, govoreč:

„Blagoslovi, dobri krščan!“

Štipko osupne. Spoznal je bogomila po pozdravu. Čudi se in radoveden postaja. Pa se premaga in dovoli, da ga pastir objame, govoreč: „Blagoslovi!“

Pastir je imel tujca za popolnega bogomila in zato ga je tako pozdravil.

Toda Štipko ga ni blagoslovil. Pač pa vpraša za Solnčico.

Tudi pastir se čudi, pa vendar odgovori: „Baš kar prihaja in mi nese jutranjico.“

Štipko pogleda v hrib in res vidi Solnčico, napravljeno tako, kakor je bil pastir. Dolga bela halja, pa prevezana čez ledje z višnjevimi trakom.

„Bogomila, kajne da?“ brž vpraša Štipko pastirja.

Ta prikima, vikarju pa vro čudne misli po glavi. Ves je bil nemiren, skoro je izgubil duševno ravnovesje.

„Ali je res? Toliko da se je spremenilo tekom dobrega pol leta? Bogomili da so zašli v moj ovčji hlev?“ Sveta jeza mu je zasijala z obraza, ko Solnčica zakliče že od daleč:

„No, no, starče, kaj imaš pomočnika? Kdo je ta neznanec?“

„Ravnokar je dospel, Solnčica! Prosil sem ga za blagoslov, pa mi ga še ni dal,“ odvrne od daleč boječi pastir.

Solnčica začne stopati počasi, obrvi se ji naježé in oči se ji zapičijo v prišlega romarja . . .

„Za Boga svetega, Štipko!“

Deklici pade košarica iz rok.

„Solnčica, ali naj verujem svojim očem? Ali si ti res jelendolska Solnčica? Kaj to vse pomeni? Ali se je Jelendol obrnil iz nevere v krivo vero? In ti, Solnčica, ti si zmožna kaj takega? Ni mogoče! To je bila sila, ne prosta volja.“

„Človek nima proste volje, uče bogomili,“ odvrne deklica, zroč v tla.

„Ah, med bogomile si zašla, moja Solnčica, moja nada! In kdo te je v to napeljal?“

„Moj brat, gotnobraški Henrik, ki je popoln.“

„Ah, kaj čujem? Ali ga ni bilo, ki bi vas poučil?“

„Oprosti, oče Štipko! Zakaj pa si šel od nas? Zakaj si skrbel bolj za dušo tistega nesrečnega viteza, kakor za toliko drugih hribskih ovčič, ki so ti ušle med bogomile?“

„Res je, Solnčica! Ali dobri pastir popusti 99 ovac v hlevu pa gre za izgubljeno ovčico, dokler je ne najde. In sem jo našel, zdaj je že v nebesih, spokorjena duša tolikanj nesrečnega Frica.“

Solnčico je gnala radovednost, in oče Štipko ji je moral povedati vse zgodbe in nezgode svojega romanja.

Solnčica je obljubila očetu Štipku ob slovesu, da hoče razmišljati o prosti volji. Starcu, ki je stal od daleč in se križal, pa je zabičila trdo, da nikomur ne pove ničesar o današnjem sestanku.

Težko je bilo Štipku, ko je stopal po dolini. Rajši bi bil videl, da je tudi njega morje pogoltnilo, kakor da je pričakal takih zmed. Pričakoval je veselo svidenje svojih ovčic, zdaj pa tako razočaranje! Hude

misli so mu rojile po glavi in ves izmučen je dospel nazaj v Hrastje do vdove Matejke.

Z velikim veseljem sprejeti romar se je potolažil v Matejevi hiši. Ko je izvedel, da tudi Libenštajnarjevi zahajajo k bogomilskim shodom, ni hotel sam sporočiti žalostne novice o Libenštajnarjevi smrti. Šel je od Matejke k sv. Tomažu.

Povsod žalost, iznenadenje! Steze, ki so se vile, potresene z belim peskom, od vseh strani proti cerkvi sv. Tomaža, so bile zaraščene s travo. Cestica iz župnišča v cerkev je bila razkopana, cerkev zapuščena, prazna, po vrtu pa so rasle koprive in bodeče neže.

Pod lopo pred cerkvenimi vratmi je klečal križarski romar in molil za razkropljene ovčice, . . . Dolgo je bil zatopljen v molitev, dokler ga nekdo ne potrka po rami. Štipko vstane in se obrne.

Mlad človek z volkom je stal pred njim. Žival je takoj začela lizati roko očetu Štipku.

„Mladi Libenštajnar? Tvoj oče se je pokoril po svetu za svoje grehe, dal življenje za svojo vero, ti pa se bratiš s krivoverci?“

„Odpusti, dobri oče! Ni tako hudo, kakor ti je Matejka natvezla. Zbegani smo bili pa res vsi, ko tebe, očeta, ni bilo! Pa zdaj ni več očeta, bodi ti naš oče!“ . . .

Mladenič je zaihtel in ni mogel dalje govoriti.

Čez nekaj časa se oba vračata v vas, tudi Štipko, da potolaži vdovo Libenštajnarico. Volk je veselo skakal okrog Štipka, kakor da bi se tudi on veselil njegove vrnitve.

Mladi Libenštajnar je spremljal vikarja v Gotno brdo, odtod pa je šel čez Gorjance po naročilu Štipkovem naznanit sorodnikom veselo vest, da se je srečno povrnil iz južnih dežel.

Gotnobrdski oskrbnik je napravil tisti dan velik obed na čast vrnivšemu se romarju. Povabljeni so bili

župnik Tiberij, vikar Nikolaj, sodnik Uzold in še več drugih veljakov.

Štipko je bil skromen mož in rajši se je po vzgledu sv. Frančiška mudil pri preprostih ljudeh in v božji naravi. Skril se je na povabilo in na tihem se je splazil iz Gotnega brda. Brodnik Grga ga je prepeljal na breg in v hiši Kocijanovi je svojim znancem in prijateljem razlagal potne spomine pa izpraševal po bogomilih.

Brodnik Grga si je veselo mel roki, stoječ v kuhinji poleg ognjišča, pa modroval Kancijanili:

„Mhe, ali ti nisem pravil, gospodarica moja, da je treba počakati? Črešnja ne cvete več, vijolica pa še!“

XV.

Ne samo po zvezi z nemškimi cesarstvom je bila Slov. marka vezana na nemško omiko, ampak se ima tudi zahvaliti za svoj kulturni razvoj omikonoscem, ki so bili nemški škofje, nemški vitezi in podaniki, ki so z njim prišli v deželo.

Dr. Ant. Mell, Entwicklung Krains str 15.

I ti Vitlejeme, zemljo Judina! ni po čem njišes najmanjši u državi Judinoj; jer će iz tebe iziči čelovodja, koji će pasti narod moj Izrailja.

Mat. II. 6, Ostromirovo evangelje.

Ko se je zagrajski vikar spet naselil pri cerkvi sv. Tomaža, je bil krojač Knjižun z Otavnika prvi, ki se je zglasil pri njem. Zvedel je po ljudeh, da je Štipko spet doma in takoj se je podal do njega, češ gotovo Štipko rabi kaj nove obleke. Knjižun je rad delal očetu Štipku obleko, ker je bil ta z vsakim delom zadovoljen in ker je dobro plačal. Seveda je krojača tudi vest pekla in hotel jo je oprati.

Krojač je razodel vikarju vse skrivnosti bogomilske. Pa oče Štipko je zelo ropotal nad njim in

naposled mu je naložil pokoro, da mora v nedeljo po službi božji v cerkvi preklicati bogomilske zmote.

Že precej vernikov se je zbralo v nedeljo, ko je Štipko opravil slovensko liturgijo. Toda pogrešal jih je še polovico. Vzglede krojača Knjižuna je dobro vplival na ljudi, ko je javno ponavljal v cerkvi krstno obljubo: „Az zaglogolo zlodeju“ . . .

Najbolj zagrizen je bil seveda popolnik Henrik Jelendolski. Rotil je svoje verne, da naj ne poslušajo Štipka, ki je golo orodje župnika Tiberija in oskrbnika Eberharta. Pa ljudje vse spazijo, se vse pomenijo. Henrik ni mogel izpodkopati spoštovanja zagrajskemu vikarju, pač pa je sam izgubil zaupanje vsled ne-nravnega dejanja. Iskal je zaslombe pri Čreteških, ki so ga podpirali, pa ne toliko iz nagnjenja do bogomilske vere, kolikor iz nasprotovanja do brižinskega škofa. Bogomili so bili namreč dvoje vrste: popolni, ki so se res natanko držali svoje vere, — in teh je bilo malo — in verniki, ki so živeli lahko po krščanskih in poganskih navadah, samo da so obljubili na smrtni postelji izpovedati bogomilsko vero.

Ko se je Kocijan, brat Jelin, mudil na Jelendolu, je ostro svaril Jelo, naj ne daje potuhe Henriku in naj ga pošlje v Bosno, koder je bogomilska vera najbolj vkoreninjena. V Slov. marki ne bo opravil dosti, zakaj že je klican v Gotno brdo, da pred krvavo sedbo zagovarja svoja dejanja. Čisto gotovo je, da ga raztrgajo na štiri kosce, ker je krivoverec. Kakšna sramota bi bila to za nekdanjega rablja in za vso našo sorodstvo! — Jela je to povedala svojemu nesrečnemu sinu in ta se je umaknil za nekaj časa v Čreteški grad. Z žalostjo je zrl s čreteškega stolpa, kako mu je Štipko jemal ovco za ovčico . . . Celu njegovim sestri sta pustili bogomile na cedilu in Štipko jih je pripravljaj za sv. krst . . .

Kar pošlje čreteški Ortolf sela do zagrajskega vikarja z naročilom, da pride v grad.

Pa Štipko ni maral iti. Vedel je, da ima Ortolf samo namen, njega in bogomilskega popotnika povabiti k mizi, da bi se prepirala vsak za svojo vero. Pa Štipku se je taka želja zdela brezpomembna, neuspešna in zato je odgovoril Ortolfu, da ne prestopi brane njegovega gradu, dokler trpi pod svojo streho bogomila.

Silno je Čreteškega razljutil ta odgovor. Ali Štipko je znal biti tudi odločen, kadar je šlo za sveto katoliško vero, dasi je vedel, da se bo treba odslej varovati Čreteških.

Odločen Štipkov odgovor pa je bil uspešen. Ortolf je bogomila odslovil, davši mu varno spremstvo na pot v Bosno. Revež je bil navezan na Štipkovo osebo, da bi odbil njegovo naklonjenost na ljubo temu noremu bogomilu. Bolelo je še gospoda Ortolfa posebno to, da se je po vsi Slovenski marki govorilo o žalostni smrti njegovega brata Frica, samo on ni slišal iz ust Štipkovih natančnih poročil o potovanju in smrti nesrečnih križarjev.

Štipku so se ovčice trumoma vračale in v nekaj tednih je že spet imel polno cerkev.

Veliko duševnega veselja je užil zadnje čase dobri oče. Ljudje so se skesano spovedovali svojih grehov, se pokorili na tihem in očitno, popravljali in zboljševali svoje vestne zadeve, vračali tuje blago, trgali grešne zveze in celo roparski čreteški grad je stokal pod nebom kesanja . . .

Zato pa je neutrudljivi zagrajski glagoljaš tudi mnogo parov napravil srečnih.

Libenštajnarjev sin je poročil vdovo Matejevo, jelendolska Zora se je spet sprijaznila z mlinarjem Frolajhsdorfarjem. Ta se je tudi vnel za bogomilje in Zora mu je razlagala novo vero. Zdaj pa sta oba šla v naročje rimske cerkve. Zora je prejela na en dan sv. krst, sveto obhajilo in zakrament svetega zakona. Kocijanova hči je bila kumica Zori in Solnčici.

Kaj pa Kancijanila?

„Znamenje božje je,“ ji reče oče Štipko, „da je čreteški Fric umrl za sv. vero, a volja božja je, da ti postaneš gospa gotnobraškega oskrbnika.“

Bila je velika slovesnost, ko je oskrbnik Slov. marke, gotnobraški Eberhard, peljal svojo nevesto pred oltar sv. Katarine. Ves trg je bil na nogah, cvetje se je usipalo po cerkvenem tlaku, z zelenjem so bile stene odete, in cvetic duh se je razlival po celi cerkvi. Duhovščina v cerkvenem sijaju se je lesketala pred oltarjem, ljudstvo pa je pelo nevesti: „Blagoslovena jesi medu ženami“ . . .

* * *

In ti zagrajski vikar, oče Štipko, dični glagoljaš?

Ti si gledal iz line svojega doma pri sv. Tomažu, gledal po dolini, gledal po Slovenski marki, gledal v širni božji svet. Kosem se je spenjal po tebi, kokoške so čebljale pred tabo, jagnje, lepo belo, se je paslo v travi, Barica se je sukala okrog ognjišča, rjavi maček se je pletel okrog nje. Cvetice so bujno rasle v vrtničku, drevje se je šibilo polnega sadja, lahen veterc je razpihaval siva vlakna tvoje lepe brade, oče Štipko!

Ti si zrl pri lini v božji svet, pa si mislil na svoje ovčice . . . Iskrena molitev ti je kipela iz srca, polnega ljubavi božje. Molil si goreče za svojo čredo:

„Gospode, Bože moj! čuj molitvu mojo i spasi vjerno stado svoje, kome si dao za pastira mene, nevrijednoga slugu svojega . . . Izbavi jih od bezbožne i pogane zlobe onih, koji hule na to, i satri bogomilu herezu, i razplodi crkvu svoju. Brani je silnom desnicom svojom i zaštititi je štitom krila svojih“ . . .

Razorane brazde na tvojih licih so se omilile, dobri vikar, svet sijaj je potegnil po tvojem čelu in globoki vzdih, vzdih trpljenja in vzdih veselja so privreli iz tvojega dobrega srca.

Slovenska marka se je dala krstiti, pa tvoji hribovci so bili še v precejšnjem številu častilci starih bogov. Župnija zagradka se je pomešala s tujci, ki so tlačili in izžemali dobro slovensko ljudstvo. Krstna voda je tekla po občini, pa greh se je kopicil in zrasel v visoko goro. Gorečnost za stoto izgubljeno ovco te je nesla čez široko morje, med tem pa je prišel sovražen človek in ti vsejal ljuliko med pšenico; ljuliko bogomilstva, blagi oče Štipko!

Pa ti si razbil malike poganske, ti si izpodkopal visoko goro pregreh, ti si zatrl ljuliko bogomilov.

Stare bogove le še časti vdova Jela, bogomil je le še njen sin, Solnčica pa čaka, da zagrebe ostarelo mater, ki blede in ne pozna več svojih otrok . . .

In ti ne uživaš sadu svojega truda, oče vikarij! Tvoj duh je vedno ponižen, tvoja duša ostane skromna, tvoje telo ne miruje in se trudi dalje, ti ne zapuščaš svojega poklica, kateri te bo zveličal, ti hodiš svojo trnjevo pot dalje, dokler te Bog ne pokliče, da greš uživat sad svojega truda . . .

Gotnobrdski vikar Nikolaj je dobil župnijo sv. Križa, oskrbnik Eberhart se je oženil v bogati in imenitni zlahti, župnik in naddijakon Tiberij belocerkovski je postal škof v Fontoni, ti pa glagoljaš Štipko, ti ostaneš zagrajski vikar!

Zgodovina ve povedati o vikarju Nikolaju iz Čreteškega gradu, stare listine imenujejo gotnobrdskega oskrbnika Eberharta, in tortonškega škofa Tiberija ime je vklesano v kararski marmor. Zaslužni možje, ki so živeli in imeli in sedeli na častnih prestolih!

Tvoje ime, glagoljaš Štipko, ni vklesano v marmor, tvoj vikarijat, zagradski vikar, navaja le zgodovinar Valvazor, tvoja dela pa je otel pozabljivosti nebeški dejepisec, ki mu ne uide nobeno dobro delo, ki ga ne vara resnica, ki ga diči večni spomin . . .

Zvonenje v gozdu pri Ptuj.

Pripoveduje Lea Fatur.

Tako približno pred tristo leti je bilo. Suščev veter je bril mrzlo, podil rahel dih pomladi, ki se je bila oznanila že tako lepo. V krčmi, ki je stala samotna pred vhodom v širok gozd ob stari cesti v Ptuj, je sedel prašen in truden romar. Brada in dolgi lasje mu zakrivajo obraz, trud in žalost mu gledata iz oči. Krčmar Primož, že priletel fant, doma iz Haloz, je pravil romarju, kako nerad da je na tem samotnem kraju. Krčma ne nese dosti, oženil bi se, pa nobena ženska bi ne šla stanovat pred gozd. Oženil bi se rad v Ptuj k lepi vdovi Barbari, ki ima hišo zmiraj polno pivcev in škrinje polne blaga. Pa Barbara mu očita, da išče le nje-nega premoženja. Vzela bi ga pač, da je tudi on bogat — bogatija išče vedno bogatije, revež si pa ne

more pomagati — tako je na svetu vedno bilo in bo. Pa ne ve morda romar za čudežno travo, ki odpira vse zaklade sveta?

Romar je poslušal Primoževe tožbe, kot se poslušna malovažna, neumna reč. S pomilovalnim usmevom mu reče:

„Čudodelno korenino! O vi bedak! Kdo jo je videl, imel? Ženska vas miče. Cuvajte se! Ženska je prinesla zlo na svet, samo ženska. In če je še tako čista in sveta, nesreča pride po nji. Vsi smo hudemu podvrženi, res je to Primož. Mnogokrat pa ne bi varal, ne ubijal, ne kradel moški — da ga ne natakne na to želja ustreči ženski želji. Glej mene, krčmar! Mrzel veter brije zunaj. Truden sem, prehlajen. Ustavil bi se rad, počival. A kje je še Sveta dežela! Daleč je še Zveličarjev grob, kjer operem greha svojo dušo. Ne smem se ustaviti na poti pokore, Primož. Kdor je grešil, naj dela pokoro, Primož — taka je postava in pravična je. — Naj mi bo Bog milostljiv sodnik! Ženska, čista kot dan, trpi, se pokori z menoj, radi mene. Ti pa krčmar — čuvaj se! Obračaj svoje misli v samoti k Bogu, da te ne premaga napast. Povej, kaj sem strošil, da nadaljujem svojo težko pot. Zdi se mi, da bom gazil jutri sneg.“

„Gotovo,“ je odgovarjal Primož, računil na prste in prištel hitro par vinarjev. „Sv. Blaž nam prinese sneg. Bil je tako topel, da je prišel medved pogledat božji svet — zdaj pa bo čepel, menim, še dolgo v duplini, in kdor nima nujnega opravila, bi ostal, menim, tudi raje pod streho. Ostanite tukaj, sveti mož, pokora že počaka, da se stopi sneg. Kaj pa je tako hudega na vaši duši?“

„Brigaj se krčmar za svoje grehe in pazi, da ti ne bodo težili duše še bolj kot mene,“ je odgovoril romar nevoljno, odvil debel pas, vzal pest zlatov iz njega in iskal med zlati drobiža. O kako pohlepno so zasijale Primoževe oči! Da bi imel on samo po-

lovico tega, kar je v pasu, bi se ženil pri veseli vdovi v mestu in živel gosposko. Romar je gotovo kak vitez, ki je ubil v dvoboju ali zavratno tekmeča pri ženski in je dobil pri spovedi za pokoro, da mora romat v Jeruzalem. Peš potuje; malo stroši. Kaj je takemu romarju za denar? Pa če se mu zgodi nesreča — če umrje predno dospe v Jeruzalem — kaj je takemu možu za življenje?

„Hvaljen bodi na veke naš Gospod!“ je pozdravil romar, se zavil tesneje v plašč in stopal odločno po cesti, proti gozdu. Primož je zrl za njim. Hotel mu je pokazati bližnjico, ki mu prikrajša za celo uro pot skozi gozd. Hotel je — pa ni . . . Gost je gozd, teman . . . Daleč in blizu ni duše . . . Kdo čuje romarjev poslednji krik? Samo vrane in orli, samo zajci in veverice, zveri in ptice. Ej Barbara, lepa vesela vdova! Ali veš, kako se pride poštenim potom do denarja? Bežite izkušnjave, ne plazi se mi črni maček pod nogami — hiti romar, hiti, še je svetel dan in razbojniki ljubijo tmino . . . — O zakaj mi je pokazal nesrečni pas! . . .

Romar gre. Cesta se vije po gozdu. Hrasti so debeli kot najširji krčmar, smreke temne, žalostne, kot spomin greha. In večer se bliža . . . Zdaj zvoní zvonček v samostanu, te vabi k molitvi. Cirila prelepa . . . Menil sem, da bom hodil ponosen, srečen ob tvoji strani. Pa drug mi je hotel prevzeti tvojo roko in srce, Cirila prelepa . . . Dvoboj! Prebodel sem ga . . . Nikdar več naj te ne vidi, Cirila prelepa . . . Ah! Prebodel sem ga! V slepi strasti ljubosumnosti — kri je na mojih rokah! Cirila prelepa . . . Rešite me zdaj očitanja vesti, črne krasne oči — tolaži me, Cirila prelepa! „Tolažba, mir je le tam gori — samo cerkev te reši in tolaži — ključ ima, ki odpira in zapira . . .“

Rekla si, blaga deva, in vrgel sem se na kolena pred sinom cerkve, slušal obsodbo mojo: „Romaj v

Sveto deželo — na tej poti najdeš odpuščanje!“ In jaz romam brez prestanka, Cirila . . . ker vem, da ti močijo solze pokore in žalosti obraz, dokler ni očiščena moja duša. Odrekla si se ljubezni, ki je postala kriva uboja — v samostanu moliš za pokoj duše ubitega, za očiščenje moje . . .

Kaj šumi po gozdu? Kaka senca pada črez pot? Kaj me gledaš, zajček ljubeznivi? In ti veveričica — le bliže priskakljaj . . . A kaj me gledaš, živalica, kaj mi hočeš povedati? Glej, srnica, plaha sicer, hiti k meni, me poriva od ceste, me gleda. To je svarjenje! Ona, ki moli vedno za mene, me svari. Kje je ropar? Tiho, mirno je v gozdu . . . In straha ni v srcu vitezovem, ne v srcu spokornikovem. Bog ve, da hočem zadostiti. Če me ubije na spokorni poti človeška roka, izperem s svojo krvjo svoj uboj — — —

Prav je imel medved, da se je vrnil na Blažev dan v svoj brlog. Na prezgodnji žarek pomladi je pripihala in prikihala zima nazaj. Že zeleno polje je zakril visok sneg, nebo se je zavilo v siv plašč in gledalo več dni čmerno na Ptuj in njegovo okolico. Pod motnim nebom pa je donel glas zvončka. Milo proseče, vabeče, je prihajal iz gozda, se širil po vaseh pri gozdu. „To je vendar čudno,“ so dejali vaščani, da se sliši tako glasno zvon sv. Barbare. Saj je vendar daleč od tu, za griči, in nikdo se ne spominja, da bi ga bil že kdaj slišal!“

„Ne, ne!“ so ugovarjale vašcanke. „To ni zvon sv. Barbare. Ta zveni tako žalostno in stoče . . . Zvon sv. Barbare pa ima poln in močan glas, še v Ptujju nimajo takega zvona.“

In vsak mrak, vselej ob istem času je žvenkljalo, klicalo. Kot da vabi in prosi umirajoči: Pridite in molite za mojo dušo! . . . Nekateri so zapustili svoje hiše, sledili glas. Vabil jih je v gozd. In ko so stali na razpotju v gozdu, kjer se srečata steza in cesta, je zvonilo tako glasno, kot da bi stali vaščani

pod zvonikom. Zijali so možje in žene: Nad njimi nevidni zvon, okrog njih samo drevje in dračje. Mraz jim je šel po životu — bežali so iz gozda. Zvonček pa je tožil za njimi, zamiral, jim zvenel kot prošnja umirajočega še dolgo noč v duši. „Bog sam vedi,“ so govorili vaščani, „kaj more to biti?! Ali hoče Bog, da se mu zida cerkev v gozdu, ali je umrl kje neznan svetnik?“

Tudi v gostilno k Primožu je prihajal zvončkov glas. Krčmar si je mašil ušesa, se je skrival v klet, štel svetle zlate, hodil v Ptuj. Barbara, lepa vesela vdova, se je smejala Primoževim obljubam, povesti o nevidnem zvončku. Dragega lepoticja da ji nakupi, ji je obljuboval Primož, še tla pod njo pozlati, če ga vzame. Barbara je vprašala: „Pa odkod vzameš, Primož moj, zlato, lepoticje? Si izkopal zaklad ali oropal potnika?“ Primož se je ustrašil prevzetne šale, ki ga je zadela tako v živo in bežal iz Ptuja. Barbara mu ni verjela, da je bogat, on pa ni smel pokazati tako hitro svojega premoženja, ker bi sicer res nastal sum; pa če tudi nastane, kdo izpriča, dokaže? Nikdo ni videl romarja, nikdo ga ne pozna, ne pogreša. Romar sam pa je hitel, pobožen mož, gotovo gorak v nebesa. Še dobro mu je storil Primož, ker ga je rešil dolge mučne poti. Samo da bi ne zvonilo in zvonilo in zvonilo v gozdu!... In ljudje so tako sitni! Vsakdo govori samo o skrivnostnem zvonjenju, vsakdo vprašuje Primoža, če se sliši tudi v njegovo gostilno, in kaj da misli Primož o tem. Primož zagotavlja ljudi, da ne sliši ničesar, da se jim to zdi — pa vpričo tajenja žvenklja, zvoní, vabi... Slišite? vprašajo gosti in Primož blede. Da bi bil raje pustil romarja! Proklete ženske! Po umoru je segel, da si pridobi lepo Barbaro, zdaj se mu posmehuje in vzame drugega, če ji ne dokaže, da je bogat... Primož gre k zlatarju v Ptuj in kupi zlato verižico s srčkom, v srčku so dragi biseri. V širokem nagubanem plašču iz finega sukna, kapo in ovratnik iz drago-

cenega krzna, v novih škornjih in obleki, pisano rutico zavezano pod vratom po svatovsko, se poda Primož k Barbari. Brez starešine, brez tete gre snubit.

Bilo je še mrzlo. Sneg, ki je zapadel tako pozno, je zmrznil, drevje, ki je bilo jelo poganjati še pred mrazom, je ozeblo. O veliki škodi na sadju, katero je povzročilo letošnje čudno vreme, so se pogovarjali v gostilni vdove Barbare, ko je vstopil Primož.

„Kaj škoda,“ je rekel Primož in zažvenketal s tolarji v žepu. „Kdor ima denar, temu ne škoduje zima!“

„Hoj Primož! Glejte, kako se je razkoračil Primož!“ so vpili pivci in mlad voznik od sv. Barbare, Tomaž Hlepov, najlepši fant vse fare, se je zakrohotal: „Kaj greš snubit, Primož? Kje ti je svat, starešina? Hočeš mene, da ti vodim nevesto pred oltar?“

„Kaj se boste norčevali iz mene,“ se otrese Primož, odloži plašč, se vsede široko in vrže pest cekinov na mizo. „Kdor ima denar, dobi nevesto tudi brez starešine; pa jo dóbi ti, Tomaž — vidiš, na take mreže se ženske rade vlove. Glej, Barbara! Pristno zlató in kamni — draga stvar — pa ni predraga za mojo nevesto in ženo.“

Primož je menil, da zakriči vdova od veselja. Pa ona je pogledala in potehtala verižico in rekla hladno: „Res, draga stvar; kdo bi menil, Primož, da si tako bogat...“

„Dediščino sem dobil po bratu, ki je umrl na domu v Halozah.“

„Škoda, res,“ se nasmeji veselo vdova. „Bahala se bo tvoja nevesta s takim ženinom in tako verižico. Škoda — škoda Primož! Zakaj sem se zmenila že s Tomažem!...“

„S Tomažem! Kaj?!“

Bled kot prt skoči Primož po koncu.

„Da, glej sosed moj: S Tomažem se vidiva že dolgo rada. To bo poskočen oštir. Tebi pa ni sile,

da bi se kremžil pri takem bogastvu. Dekleta dobiš, ne vdovo — na take stvari se vsede rada vsaka ženska.“

Pivci se zakrohočejo. Primož zavpije: „Gorje meni!“ in vrže verižico na tla, bije s peto po nji, da se zdrobi leskeče drago srčice. Prestrašeni zro pivci na besnega snubca, mu prigovarjajo. Primož jih sune od sebe, zbeži s kletvijo brez plašča. Duri zaloputnejo. Družba se spogleda. Vsem je ista misel na jeziku, a nobeden je ne izreče. Barbara pobere pobita Primožev denar raz mizo in kosce strgane verižice po tleh ter zaklene v omaro:

Bo že prišel Primož, ko se iztrezni. Tak volk je na denar, ne bo ga pustil.“

„Če se ne izpremeni prej v listje,“ je menil star mož. „Ta denar ni pravega izvira. Gotovo je prodal Primož hudiču dušo zanj. Jaz ga ne bi hotel imeti v hiši. Barbara; prinese vam nesrečo.“

„Oh kaj,“ se je smejala Barbara, „denar je denar.“ — —

Primož pa je divjal skozi gozd. Sprejel ga je zvončkov glas. Tedaj je zajokal Primož na glas... Prokleta ženska! Kaj ga je mamila — on je menil, da je vse res, ona pa se je posmehovala s Tomažem. V pogubo ga je spravila s svojo brezdušno šalo. O kako je rekel romar: Čuvaj se žensk! Glej, da ne boš nosil še težje butare svojega gorja... O težko jo nosim, sveti mož, težko! Prosi, izprosi mi odpuščanja! —

Svetlo ljubo solnce je prisijalo zopet toplo na ptujsko okolico. Ginil je sneg, tajal se led. Samo v gostem gozdu sta se držala led in sneg dalje časa, iz gozda pa je klical, vabil in prosil zvonček vsak večerni mrak. Vaščani ob gozdu so se že privadili čudnemu zvonjenju in so izmolili očenaš za dušo, ki se muči nekje, ki si želi pogreba trupla. Tudi Primož je slišal vsak večer zvonenje iz gozda, jokal je ob tem glasu in klel...

Drevje je poganjalo, zelen mah se je pokazal izpod plasti ledu. V Ptujju je bil sejem, tja se je napotila tropa kmetov iz bližnjih vasi. Ko pridejo v gozd, jih sprejme zvončkov glas. Srebrno, milo jim zveni naproti, narašča močnejše — ko pridejo do razpotja, obmolkne — zazvoni glasno in kratko, kot bi reklo: Glej, glej vendar!

Možje obstanejo, se ozirajo, iščejo po grmovju. In ko se ustavi in oglasi zvonček tretjič — zastanejo, zakričijo: Med grmovjem leži moško truplo, odeto v romarski plašč — globoka rana v zatilniku. Zato tedaj zvonček! Svet mož je moral biti ta romar — še mu odseva blag mir z obličja. Kdo je? Kam je bil namenjen? Sam Bog ve! Nesimo ga v Ptuj, da bo jasna ljudem pregreha in čudež...

Naredili so nosilnico iz vej in položili s spoštovanjem mrtvega romarja na njo. Zvonček je pel zdaj veselo, slovesno, spremljal jih do gozdnega roba, do samotne krčme ob cesti v Ptuj. Tam obmolkne zvonček — nosilci čutijo nakrat posebno trudnost v udih in odložijo pred krčmo svojo nosilnico.

„Kaj nesete, kaj?“ je zajeceljal Primož na vratih in postal bledejši od platnene krpe.

„Nesemo truplo božjega služabnika, pobožnega romarja. Zločinska roka ga je umorila, ne vemo zakaj, kdaj. Pa solnce razkriva dela noči, Bog je naredil čudež, da ne bodo trohnele kosti njegovega sluga v neposvečeni zemlji. Do zdaj je zvonil glas iz nebes. Gotovo nam odkrije še morilca. Kaj ti je, Primož? Poznaš moža?“

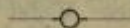
„Čuvaj se ženske, je rekel,“ se zajoče Primož in pade na kolena pred romarjevim truplom. „Jaz sem ga umoril, jaz! Zaradi denarja, zaradi vdove Barbare! O prosí za mene, sveti mož, ki si dokončal prezgodaj romarsko pot! V Jeruzalem je hotel, a jaz sem ga ubil! Usmili se me Bog!“

Z veliko slovesnostjo so pokopali v Ptujju neznanega romarja. Izpodbuden govor o človeških pogubnih strasteh je imel ptujski dekan. Ljudstvo je jokalo na glas, ko je popisoval, kako je odkrila previdnost božja zločin, kako je postalo Primožu zlato umorjenega oster bič...

Zagrebli so romarja med glasnim ihtenjem ljudstva. Tedaj se je oglasil jasno nad pogrebci skrivnostni zvonček, zvonil zmagovito, veselo. —

Oglasil se je še enkrat. Milo, tožno je zvončkalo po zraku, ko so peljali rablji Primoža k vislicam. Primož je pogledal v nebo in se nasmehnil: „Odpušča mi sveti mož! Odpustite mi tudi vi, prijatelji in sosede — odpustite pohujšanje — varujte se pohlepa po zlatu, varujte se žensk! Molite zame!“

Umril je spokorno. Jokalo je vse na glas, ko je obrnil oči. Vdova Barbara si je zakrila obraz, zahvalila Boga, da je ni premotil lesk zlata, da je vzela raje revnega, toda poštenega Tomaža. Primožev denar je vzela iz omare in dala za zadušnice nesrečnega krčmarja ob cesti v Ptuj.

Živalske pravljice.

Sinici.

Prva: Take zime pa še ne pomnim, odkar je umrla moja mati. Takrat je bila res huda, a vendar malo milejša kot je letos.

Druga: Jaz sem že stara, pa nisem v vseh svojih letih pretrpela toliko mraza in lakote kot to zimo.

Prva: Da bi vsaj hrane imele dovolj! Mraz bi še na kak način pretrpele. A če iz želodca ni toplote, je tudi od drugod ni.

Druga: Včasih smo vsaj na drevju dobile kako jajčece, sedaj je pa vse pod snegom. Včeraj sem malo odkopavala na neki veji, kar se ti vsuje sneg name! Toliko, da me ni pokopalo! Sedaj se skoro ne upam skakljati po vejah.

Prva: Pa jaz! Danes zjutraj sem bila posebno lačna. Obletela sem vso vas, a nikjer ne našla zrnca. Mislila sem že na smrt. Kar ti zagledam na drevesu iz desk zbito ptičnico. Znana mi je dobro taka naprava! Sedem poleg nje in pogledam, kaj je notri. Kar omamilo me je, kar sem videla! Koščki kruha in zrnca! O kako bi bila rada prišla do njih! A vedela sem, da se vjamem, kakor hitro skočim v ptičnico. Tako sem se premagovala, a komaj, da me ni premagalo poželjenje. Zberem vso svojo modrost in premišljujem, kako naj pridem do hrane. V hipu mi pade dobra misel v glavo: skočim na pokrov ptičnice, skačem po njem — lop! Ptičnica se zapre in — pade na tla. Nekaj zrnca pade iz nje, jaz pa pónje! Tako sem hitela, da se mi je dvakrat zaletelo. Bala sem se, da bi ne prišel kdo blizu in ne poteptal zrnca. Komaj poberem vso hrano, že prihiti deček in žalostno gleda na zaprto ptičnico. Vedel je takoj, da ni ptičke notri. Jaz sem se mu pa smejala na bližnjem drevesu.

Druga: Kako, da so vendar ti otroci tako hudobni? Kaj imajo vendar od revnega ptička, če ga ujamejo in jim slednjič umrje v gajbici?

Prva: Veš, saj niso tako hudobni! Pameti nimajo, pameti! Pa učiteljev in starišev ne poslušajo. Slišala sem na šolski strehi, ko so govorili o nas. Učitelj jim je pravil, kako koristne smo ravno me siničke in jim naročal, naj nam pozimi mečejo hrane. No, nekateri se nas včasih res spomnijo. Drugi so pa menda bolj trde glave, da pozabijo na vse lepe nauke. Taki, ki nam nastavljajo ptičnice, so navadno nevedneži, ker jim ni znano, da na prostem v lepem

vrememu več koristimo ljudem, kot pa če bi v jetništvu zlegle vsak dan zlato jajčece.

Druga: Jaz poznam pridnega dečka, ki večkrat natrosi za nas zrnja na okno. Sedaj je pa najbrž bolan, nikjer ga več ne vidim in tudi zrnč ne dobim več na oknu. Seveda v boleznì mu ne pride to na misel. Da bi vsaj ne umrl! Tako rada ga vidim!

Prva: Vsake vrste ljudje so. Tukaj doli pod vasjo pa živi star dedec, ki ne privošči ptiču niti drobtine. Zadnjič sem sedela na jablani pred hišo. Mož prinese kuram nekaj žita in postoji na pragu. Mene je trla lakota, zato zletim h kuram. Petelin me je sicer grdo gledal, a rekel ni nič. Tudi kure so me pustile, da sem zobala ž njimi. Ker je priletelo še nekaj mojih tovarišev — ptičev, se mož jezno zapodi proti nam in reče: „Ptiči snedeni, vse bi radi požrli!“ Odletela sem daleč proč, ker ne morem videti takege človeka. Namenila sem se že davno, da naredim na njegovem vrtu gnezdo, a sedaj sem se premislila. Naj pa sam obira mrčes!

Druga: Ali veš, da je to največji skopuh v vasi? Še kruha si ne privošči. Po zimi je v sobi vedno bos, da ne raztrga toliko črevljev. Pa ima dosti denarja, otrók pa nič.

Prva: Poglej, tamle se je odprlo okno. Nekdo ima nekaj v roki. Drobtine so! Hitive, dobri ljudje so tam!

Netopir.

Ko je naš Izveličar visel na križu in trpel grozne bolečine, so žalovale vse stvari na zemlji. Gozdne živali so se poskrile v svoja zavetišča, ptiči so umolknili in celo cvetice so nagnile nežne cvetove v znak žalosti.

Le netopir ni žaloval. Brezskrbno je letal okrog — takrat je bil namreč še ptič — in celo prepeval. Priletel je tudi do Kristusovega križa in se začel zaletavati vanj.

Zato ga je Bog hudo kaznoval. Vzel mu je peruti, samo koža mu je še ostala tam — za spomin, da je bil nekdanj ptič. Vso njegovo postavo je predrugučil; iz lepega ptiča je postal ostuden žuškojed. Vzel mu je dar petja in ga obsodil v temo. Solnčne svetlobe od takrat ne more več gledati. Po dnevi je skrit v kakem temnem koticu in v spanju mora viseti z glavo navzdol.

Kadar pa nastane mrak, zapusti svoje skrivališče in leta plašno okrog. Še sedaj se včasih zaleti v kako drevo ali tudi v človeka in vselej se baje spomni davnega prednika, ki ni spoštoval Odrešenika in je zato Bog kaznoval vse njegove potomce.

Pes in mačka.

Pes je sedel na pragu. Kar prileti iz kuhinje mačka, za njo pa gospodinja, ki kriči na vse grlo, da se sliši po celi vasi.

„Tatica tatinska! Vse mi hoče požreti,“ se jezi gospodinja, obrnjena proti gospodarju, ki je prišel na vpitje iz hiše. „Zadnjič mi je polizala mleko, danes pa se je spravila nad maslo. Kar proč s to živaljo, jaz je ne morem več trpeti.“ Mož je poslušal te besede in molče odšel v hišo. Tudi gospodinja se je vrnila v kuhinjo.

Črez nekaj časa pride mačka nazaj k hiši in sede poleg psa.

„Si videl,“ reče psu, „kaka jeza je to, če se le pritaknem kake jedi?“

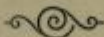
Pes: „Seveda ti ne bodo pustili, da bi kradla.“

Mačka: „Da bi ti vedel, kako šele drugi kradejo! Gospodinja sama je taka! Le poslušaj, kako dela! Zadnjič je na skrivnem prodala branjevki nekaj masla. Ko pride mož domov, se začne jeziti name, češ, da sem jaz vse maslo pojedla. Sedela sem v veži pod klopjo in vse slišala. Par dni si nisem upala v hišo.“

Sicer mi ona ni ničesar hotela, a on je vedno gledal za menoj. Pod streho ima gospodar obešenih nekaj klobas. Zdaj pa zdaj smukne gospodinja gori in si katero sname. Vidim jo večkrat, ko čakam za skrinjo miške. Jaz niti ne morem do klobas, a kriva sem vendarle. Nekoč je gospodinja ravno zadnji kosček te dobrote uživala, ko zasliši, da se bliža gospodar. Kaj stori? Hitro vrže meni ostanek — ki sem ga prav z veseljem sprejela — potem pa začne kričati: „Glej jo, glej, tatico! Že zopet ima klobaso!“ Mož je vrgel poleno za menoj, ki me pa k sreči ni zadelo. Kako bi bila rada vse povedala, da bi bila mogla govoriti! Pretrpela sem hudo krivico in vedno gledala, kako bi se maščevala nad lažnjivo gospodinjo. Zato tudi sedaj vzamem, kar morem. Zlasti mleko imam rada, in tega je vedno dovolj, dasiravno ga gospodinja na skrivnem prodaja sosedu. Gospodar pa menda že tudi več meni veruje kot svoji ženi. Zadnjič sem zopet sedela pod streho, kjer so obešene klobase. Videl me je, a storil mi ni ničesar. Tudi gospodinja me drugače ne podi — samo takrat, kadar to vidi gospodar. Vidiš, taki so ti ljudje! Le včasih poglej gospodinjo, kako tišči roke pod predpasnikom in pogleduje plašno okrog sebe. Takrat ima gotovo kako skrivno pot. Če pogledaš malo od strani pod predpasnik, boš videl steklenico, ki bo nazaj grede že rdeče pobarvana. Notri je vino, ki ga hodi iskat v gostilno, pa tako, da gospodar ne ve.“

Pes: „Ti pa res vse izveš. Tudi jaz sem že včasih to opazoval, a tako daleč še nisem prišel, da bi vedel, kaj naj to pomeni.“

Mačka: „Nekdo gre po veži! Gospodinja je! Poznam jo že po hoji. Beživa, danes je nesrečen dan!“

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

008155 0

00000441947

Vsebina.

	Stran
Fr. S. Tratnik: Konec povesti	3
Jos. Kostanjevec: Oče in sin	31
P. Bohinjec: Glagoljaš Štipko	97
Lea Fatur: Zvonenje v gozdu pri Ptujju	179
Živalske pravljice	187

